

MASTEROPPGAVE

Emnekode: SO330S
Masteravhandling i Sosiologi

Navn på kandidat: Ine Mari Hansen
Bjørgvik (209)

«Hverdagen for miljøet»

- En kvalitativ studie av husholdningers mulighet for
miljøhensyn i hverdagslivet

Dato: 15.05.2017

Totalt antall sider: 93

Førord

Det har vært en spennende og lærerik, men også krevende prosess og når jeg nå avslutter, føler jeg en stor takknemlighet ovenfor de personene som har vært gode hjelpere og støttespillere gjennom denne reisen.

Aller først vil jeg takke min kjære mann og datter, for deres uendelige tålmodighet og kjærlighet. Jeg vil også takke pappa, for å være en pådriver gjennom din tro på mine ferdigheter.

En stor takk rettes til Professor Berit Skorstad, for din gode veiledning. Jeg setter umåtelig stor pris på ditt oppriktige engasjement og gode råd. Jeg vil også takke deg for å inkludere meg i Forskningsgruppen for miljø, klima og ressursforvaltning ved Nord Universitet.

Videre vil jeg takke Allan Sande ved Nord Universitet, som gikk bort mai 2016, for dine gode formidlingsevner og inspirasjon gjennom ditt engasjement for sosiologi. Du gjorde sosiologi spennende!

Jeg vil også takke mine gode venner. Amalie for hjelp, korrekturlesing og gode råd gjennom hele prosessen. Ditt pågangsmot har inspirert. Marielle, min studieparter, for våre faglige diskusjoner og sosiale avbrekk. Dere har gjort dette til en hyggelig og sosial tid!

Men viktigst av alt, vil jeg rette en stor takk til Iris Salten IKS og mine informanter for å dele av deres tid og tanker. Dere gjorde dette prosjektet mulig.

Bodø, 15 mai 2017, Ine Mari H Bjørgvik

Sammendrag

Gjennom denne studien har formålet vært å undersøke hvordan husholdninger forholder seg til miljøhensyn som del av dagliglivet, med spesielt fokus på dagligvareforbruket og avfallshåndtering. Ved bruk av kvalitativ case studie har jeg gjennom analyse av dybdeintervju med ni husholdningsinformanter og en Iris informant, studert «*hvilke faktorer som påvirker miljørelaterte hverdagshandlinger?*». Hvor det gjennom empirien kom frem fire faktorer som påvirker handling, hvor grad av miljøhensyn og moral viste seg avhengig av de resterende faktorene; egen påvirkning, orden og system, samt forholdet mellom individualisering og infrastruktur. I å studere de ulike påvirkningsforhold som beskrevet i Zygmunt Baumans «forbrukersamfunnet» og Ulrich Becks «risikosamfunnet» har jeg studert hvordan husholdninger forholder seg til individualiseringen i samfunnet, og hva som medfører eller hindrer fremveksten av Hardins «allmenningens tragedie» og «Giddens' Paradoks» - det siste som beskriver handlingslammelse overfor nye miljøtrusler. Det viste seg at disse samfunnstrekkene var tydeligst når det gjelder forbruk hvor miljøhensyn er sterkt privatisert og gjøres på frivillig basis. Det å skulle ta miljøhensyn var for de fleste oppfattet som negativt og mange syntes det var vanskelig å se egen handling i forbindelse med miljøhensyn og globale miljøproblemer. Når det gjaldt avfallshåndtering forteller empirien en litt annen historie. Som følge av at Iris Salten IKS har satt avfallet i system og gitt husholdningene konkrete retningslinjer for hvordan en skal gjennomføre god kildegjenvinning, har de lettet det personlige ansvaret. Som en konsekvens har Iris omgjort avfallet fra å være det Mary Douglas betegner som «matter out of place» til et ordenssystem som gir mulighet til konkret miljøhensyn. Den infrastrukturen som avfallsselskapet tilbyr medfører at husholdningene anser dette som det fremste miljøhensynet de gjør i hverdagen.

Innholdsfortegnelse

Forord	i
Sammendrag	ii
Innholdsfortegnelse	iii
1 Introduksjon	1
1.1 Miljø og hverdagsliv.....	1
1.2 Forskning på feltet.....	2
1.2.1 Skifte i ansvarsfordelingen.....	2
1.2.3 Fra holdningsspørsmål, til et handlingsspørsmål.....	3
1.2.4 Hva påvirker handling?.....	4
1.2.5 Miljøhensyn i konflikt?.....	6
1.3 Valg av felt og forskningsspørsmål.....	7
1.4 Relevans ved eget bidrag.....	8
1.5 Begrepsredegjørelse.....	8
2 Sjøppel som miljøproblem	10
2.1 Den nye moderniteten.....	10
2.2 Så, hva er søppel?.....	11
2.3 Omforming av avfall gjennom kildegjenvinning.....	11
2.4 Ressursutnyttelse av avfallet.....	13
2.5 Iris Salten IKS.....	14
2.6 Kildesortering.....	14
2.7 Renovasjonsforskriften.....	15
3 Teoretisk rammeverk	17
3.1 Risikosamfunnet.....	17
3.2 Forbrukersamfunnet.....	19
3.3 «Matter out of place».....	21
3.4 Allmenningens tragedie og Giddens paradokset.....	24
4 Forskningsdesign og metodisk tilnærming	27
4.1 Forskningens utgangspunkt.....	27
4.1.1 Forskningsmetode og forskningsstrategi.....	28
4.1.2 Case studie og utvalgsmetode.....	28
4.1.3 Rekruttering av informanter.....	29
4.2 Intervju som forskningsmetode.....	29
4.2.1 Intervjuguide og gjennomføring av intervjuene.....	30
4.2.2 Transkribering fra tale til tekst.....	31
4.2.3 Vurdering av forskningens pålitelighet.....	31
4.2.4 Vurdering av dataenes troverdighet.....	32
4.3 Dataanalyse.....	33
4.5 Ethiske utfordringer.....	34

5	Fire kategorier som påvirker handling – presentasjon av data.....	35
5.1	«Jeg kunne vært flinkere» – egeninnsats i avfallshåndteringen	35
5.1.1	«Positive grønne»	36
5.1.2	«Avfallsovervåkerne»	37
5.1.3	«Forsiktige deltagere»	39
5.2	«Faen, nå må jeg håndtere dette her» - direkte påvirkning i hverdagen.....	41
5.2.1	Økonomi og forbruk.....	42
5.2.2	Helse og sunnhet	44
5.2.3	Miljøhensyn.....	45
5.3	«For jeg har litt sånn søppelangst» - orden og system i hverdagen.....	48
5.4	«Miljøbevisst innenfor min lille sfære» - forholdet mellom individualisering og infrastruktur	51
5.5	Sosiale mekanismer	54
6	Husholdningers forhold til miljørelaterte hverdagshandlinger	57
6.1	Miljøhensyn i forbruket	57
6.1.1	«Butikken er jo så nærme» - Den rasjonelle forbruker	57
6.2	Påvirkningsforhold i forbruket	59
6.2.1	«Jeg velger dessverre det som passer meg best» - Motiver for forbrukeratferd.....	59
6.2.2	«... et slags ønske om hvordan jeg vil leve» - Miljøhensyn i forbruket	61
6.2.3	«Så merking av ting, det kan være bra» - Miljøhensyn i system	63
6.2.4	«Jeg tror jo ikke jeg kan forandre verden» - Ansvar for miljøsituasjonen.....	64
6.3	Oppsummering	66
6.4	Miljøhensyn gjennom avfallssortering	67
6.4.1	«Det føles godt å sortere ... det føles bra at jeg er litt miljøbevisst, for jeg vet at det er viktig ...» - Avfallssortering som miljøhandling	67
6.5	Påvirkningsforhold i avfallet	68
6.5.1	«Men det er jo også det at restavfallet vårt blir fort fullt» - Motiver for avfallssortering	68
6.5.2	«... det blir jo mer orden i, orden i samfunnet ...» - Avfall satt i system.....	69
6.5.3	«... vi skal jo føle et personlig ansvar ... og det gjør man jo når man ivaretar og sorterer ikke sant ...» - Avfall og personlig ansvar	71
6.6	Oppsummering	72
7	Sammenfatning og konklusjon.....	73
7.1	«Hvilke faktorer påvirker miljørelaterte hverdagshandlinger?»	73
7.1.1	Sammendrag.....	75
7.2	«... da bør alle være miljøbevisst når man kommer til dekket bord» - konklusjon, relevans og videre forskning på feltet.....	76

Litteraturliste.....	79
Vedlegg A – Informasjonsskriv til informanter	83
Vedlegg B - Intervjuguide husholdning	84
Vedlegg C – Intervjuguide Iris Salten IKS	86

1 Introduksjon

1.1 Miljø og hverdagsliv

Igjennom hverdagslivet bruker man utallige ressurser som en egentlig ikke tenker over, man skrur på lyset som den største selvfølge, tilbereder mat, varmer opp hjemmet og har varmt vann i springen. Som følge av en sterk økonomisk vekst har man gjennom flere generasjoner opplevd økning i forbruk av varer og tjenester. Samtidig fører den økende produksjons- og forbruksveksten til en tilsvarende økning i avfallsmengder. Grad av forbruk henger altså i stor grad sammen med produksjon av avfall, dermed finner en både forbruk og avfall som kilde til flere av dagens miljøproblemer (Klima- og miljødepartementet N.D: 1.6 Avfall og gjenvinning). Formålet med denne studien er å skape kunnskap om husholdningers opplevelse av eget handlingsrom for miljøhensyn i hverdagen. Gjennom undersøkelsen av hvilke faktorer som legger føringer for miljøhandlinger og hvordan dette utspiller seg igjennom ens dagligvareforbruk og avfallsproduksjon.

Forbruk blir satt direkte opp mot hvilken livsstil en har, ettersom de materielle forhold legger føringer for hvilken levestandard en holder. Av den grunn har individet ulike forutsetninger for i hvilken grad en skaper miljøbelastninger, men grunnet den økende befolkningsveksten blir hver husholdning utallige kilder til forurensende utslipp (Gåsdal og Sande 2009) Dermed blir husholdningene ansett som ansvarlig for miljøhensyn gjennom endring av livsstil og levesett, men ettersom samfunnet legger føringer for husholdningers handlingsrom blir et aspekt av undersøkelsen hvordan en opplever eget ansvar og hvilke forhold som ligger til rette for å lette ens personlige miljøbelastning (Lidskog og Sundqvist 2013). For å gjøre dette, benyttes kvalitativ forskningsmetode med fenomenologisk tilnærming for å komme inn på, og få forståelse av husholdningers opplevelse av de muligheter og begrensinger som ligger til rette eller skaper hindringer for miljøhandlinger i forbruk og avfallshåndtering. Gjennom ti dybdeintervju av ni husholdninger og et renovasjonsselskap tar studien sikte på å forstå hvilken betydning tilrettelegging for miljøhandlinger har for adferd. Formålet med studien er ikke å generalisere, men heller identifisere funn og mulige kategorier som bidrar til videre teoriutvikling og forskning på temaet.

1.2   *Forskning på feltet*

Selv om husholdningene og individet i dag ansees for å være de største endringsagentene i spørsmål om de globale miljøproblemene (Lidskog et al. 2013) har ikke alltid vært slik. Ifølge Høyer (2003) har samfunnet gjennomgått et skifte i hvor en anser kilden til miljøproblemene å ligge. Hvor endringen bør skje og hvem som skal holdes ansvarlig har igjennom en tidsperiode på 20 til 30 år vært under endring. Hvordan skiftet kom til og hvordan husholdninger forholder seg til det personlige ansvaret for miljøsituasjonen, vil her bli lagt frem i det formål å belyse ulike aspekt mellom samfunn, husholdning og miljøsituasjonen. Disse er relevante for å belyse mitt eget og jeg vil dermed benytte flere av dem videre i analysen for både å forklare egne funn og skape forståelse for husholdningers utvikling og standpunkt i miljøsituasjonen.

1.2.1   *Skifte i ansvarsfordelingen*

Høyer (2003) tar for seg teser, vitenskapelige påstander, som viser til at det har skjedd en endring innenfor miljødebatten som har ført til at miljøproblemene har endret karakter. Siden husholdningsforbruket opplevde en økning og fokus på bærekraftig forbruk kom til, opplevde samfunnet et skifte i ansvarsfordelingen av miljøproblemene. Fra å anse produksjon og de stasjonære industrianlegg som kilde for miljøproblemene. Ble ansvarliggjøringen, i en tidsperiode fra 1960 til 2007 i stor grad individualisert, over til husholdningene. Dette støttes videre opp gjennom Hille m. fl (2008) henvisning til Høyer (2003) gjennom rapporten «Miljøbelastningen fra norsk forbruk og produksjon mellom 1987 til 2007» i anledning 20 års jubileet til «Vår felles fremtid» gjort av Vestlandsforskning. Sammenlignes miljøbelastningen fra norsk forbruk og produksjon mellom tidsrommet fra Brundtland kommisjonens rapport og til 2007. De jobber ut ifra antakelsen at den samfunnstypen Norge representerer med høy materiell levestandard, åpen økonomi, økende innslag av tjenesteytende næringer og velutviklet miljøpolitikk. Vil man kunne forvente at miljøbelastningen fra produksjonen har minsket, mens forbruket har økt. Hypotesen viser seg å delvis stemme. Mens fritidsforbruket hos husholdningene har økt i form av økt transport og import av forbruksvarer har produksjonens nedgang vært spesielt påvirket av tre forhold. Siden Norge fortsatt har et stort omfang av energikrevende industriproduksjon innenfor olje, marine fiskerinæring og den norske utenriks sjøfarten. Vil en ha vanskeligheter for å vise en sterk nedgang i den samlede produksjonens miljøbelastning. Dermed støtter Vestlandsforskningens rapport om produksjon og forbruk, opp under Høyers (2003) undersøkelse av miljøproblemene endrede karakter og

viser til at forbruket skaper en stadig økende belastning for miljøet gjennom en tidsperiode siden 1970- tallet. Dette har ført til et skifte i fokus for hvor kilden til problemene ligger, som videre førte til ansvaret for miljøproblemene kom til å ligge på husholdningene som forbrukere (Hille m.fl 2008)

1.2.3 Fra holdningsspørsmål, til et handlingsspørsmål

Det økte individfokus og individualiseringen gir enkeltindividet og husholdningene ansvaret for å ta gode forbruker valg i å minske miljøpåkjenningen, men er husholdningen av samme oppfatning? Statistisk sentralbyrå gjennomførte i 2007 en verdiundersøkelse som tidlige ble utført i 1996 for å sammenligne hvordan en ser på lokale og globale miljøproblemer og hvor villig man er til å bidra. Det viser seg at en er mer bekymret for de globale miljøproblemene enn de lokale og en finner global oppvarming mindre alvorlig satt opp mot trusselen vannområder, dyre- og planteliv står ovenfor. Men selv om en er i større grad, bekymret nå enn i 1996, er man mindre villig til å yte noe personlig for å bedre situasjonen og det viser seg at en ser til de nasjonale myndighetene for svar. Samtidig som en finner mindre tilbøyelighet for personlig innsats betegnes ikke globale miljøproblemer like pressende, som den globale fattigdommen. Hvordan en stiller seg til miljøproblemene vises også å være påvirket av grad av utdannelse, politisk tilhørighet og kjønn, hvor kvinner og høyt utdannede er de som i all hovedsak har positive holdninger til miljø, mens høyrepartienes velgere skilte seg ut gjennom negative miljøholdninger (Listhaug og Jakobsen 2008).

Men selv om verdiundersøkelsen viser til en økende interesse ovenfor de globale miljøproblemene, finner man ikke de store endringer i adferd. Dette beskrives gjennom Ditlev-Simonsen (2015) undersøkelse av gapet mellom miljøkunnskap og miljøatferd. Gjennom kapitlet «The gap between attitude and behavior in environmental protection – the case of Norway» viser det seg at kunnskap og moral ikke følges opp med handling. Dette kommer frem gjennom statistikken, hvor over 60 prosent mener de er villig til å innføre miljøbesparende tiltak, men bare 25 prosent har innført slike. Over 67 prosent er opptatt av å gjøre personlige tiltak, men bare 4 prosent velger offentlig transport. Mens 44 prosent er villig til å betale mer for etisk korrekte produkter er det 1 prosent som faktisk gjør det.

Som følge av dette skapes gapet mellom kunnskap, moral og handling. I de tilfellene hvor en ikke handler ut ifra sine overbevisninger vil en stå i fare for å oppleve kognitiv dissonans; opplever et indre ubehag som en forsøker å lette med ulike nøytraliseringsmekanismer. Ansvarsfraskrivelse, fornektelse av offeret og skaden, fordømme de som dømmer og appellere til høyere lojaliteter er vanlige mekanismer som viser seg vanskelig å skille fra hverandre. I de tilfeller man står i gapet, legger en, i likhet med Listhaug et al. (2008) ansvaret over på myndighetene gjennom manglende tilrettelegging og regulering. Det viser seg at individer finner miljøhensyn vanskelig å gjennomføre og i likhet med Listhaug et al. (2008) er man mindre tilbøyelig til å personlig påta seg negative konsekvenser ved å frivillig endre handlingsmønstre. Det å oppmuntre til engasjement på frivillig basis vil altså ikke føre til spesielle endringer i adferd.

1.2.4 Hva påvirker handling?

Selv om en finner flere teoretiske rammeverk med formål å forklare gapet, finnes det ikke et endelig svar på hvorfor dette oppstår. Noen som forsøker å svare på dette er Kollmuss og Agyeman (2002) gjennom artikkelen «Mind the gap: Why do people act environmentally and what are the barriers to pro-environmental behavior?». De har i det formål analysert og funnet likheter mellom flere modeller som forsøker å forklare gapet, i å gjøre så fant de tre ulike faktorer som spiller inn på adferd; demografiske, eksterne og interne faktorer. Innenfor demografiske finner man i likhet med Listhaug et al. (2008) kjønn og grad av utdanning som påvirkende faktor, for de eksterne er det i all hovedsak tilrettelagt infrastruktur som påvirker, men de interne viser seg å være komplekse med flere ulike påvirkningsforhold.

De interne faktorene går på ens motivasjon og vilje. Det viser seg at potensielle, fremtidige trusler er vanskelig å forholde seg til i dagliglivet og en har begrensede forutsetninger til å forstå kompleksiteten de representer. De vil for flere kunne føre til ubehag som en vil beskytte seg fra gjennom ulike forsvarsmekanismer. Dette kommer frem gjennom artikkelen til Norgaard (2006) «We don't really want to know», hvor kunnskap får manglende oppslutning og det viser seg å føre til apati og benektelse. Informantene i denne studien hadde ikke global oppvarming som en del av hverdagen, det var ikke noe som kom frem i konversasjon og en levde under den forutsetningen at alt «er som det skal være». I tillegg til disse vil det å overføre ansvaret til myndigheter og ta avstand fra miljøproblemene, ufarliggjøre situasjonen.

Videre vil en gjennom de interne faktorene finne ulike forhold som påvirker ens beslutningsprosess, verdier, holdninger og oppfattelse av individuell kontroll spiller inn i hvordan en forholder seg til miljøsituasjonen. Finner en eget bidrag som uviktig vil en være mindre tilbøyelig å endre atferdsmønster, samtidig som ens egne interesser viser seg å stå sterkt i beslutningsprosessen. Dette kommer frem gjennom De Groot og Steg (2009) «Mean or green: which values can promote stable pro-environmental behavior?». Det viser seg at en baserer sine handlinger ut ifra tre ulike verdier. Hvordan de påvirker en selv; egoistiske, samfunnet; altruistiske, eller det økologiske; gjennom hvordan innvirkning ens handlinger har på dyre- og planteliv. I tilfeller med miljøhensyn finner en det vanskelig å handle ut ifra de økologiske verdiene grunnet manglende tilrettelegging. Det å skulle gå mot ens egen vinning og påta seg negative konsekvenser eller oppleve tap, kommer frem som lite sannsynlig. Dette støttes opp av Ditlev- Simonsen (2015) og Listhaug et al. (2008) gjennom manglende tilbøyelighet til å yte personlig med formål å minske miljøbelastningen. I begge tilfellene ser en til myndighetene for regulering gjennom å minimere konfliktforholdet som ligger mellom de egoistiske- og økologiske verdiene. Ved å minimere eller fjerne konfliktforholdet mellom de eksterne og interne faktorene, samt mellom de egoistiske- og økologiske verdiene vil en ifølge Kollmuss et al. (2002) og De Groot et al. (2009) gjøre miljøhandlinger enklere å gjennomføre. Det som der imot ikke kommer til syne, ifølge Kollmuss et al. (2002) er betydningen vaner har for adferd. Dette kommer også frem hos Skorstad (2008) i artikkelen «Miljøomsyn i kvardagslivet», hvor det legges vekt på hverdagslivet som komplekst og vanedannende. For å kunne gjennomføre miljøhandlinger er en avhengig av tre elementer; kunnskap, moral og mulighet. I likhet med Ditlev- Simonsen (2015) finner Skorstad (2008) kunnskap og bevissthet rundt miljøsituasjonen som vesentlig, men ikke avgjørende for handling, en må også ha moral som tilsier et ønske om miljøhensyn. Men ønske og kunnskap viser seg å være avhengig av praktisk mulighet for handling, gjennom tilrettelegging. Det viser seg samtidig å være sammenheng, mellom holdning og handling, ettersom informantene i studien vurderte og omformet vaner de allerede har opp mot ens moralske oppfatninger. I kraft av dette ble implementering og gjennomføring av miljøhensyn vurdert opp mot de allerede eksisterende vanene og kunne ved tilfeller endre gamle vanemønstre i lys av ny kunnskap (Skorstad 2008).

1.2.5 Miljøhensyn i konflikt?

Selv om en vurderer ulike handlingsmønstre opp mot moral og kunnskap fører det ikke nødvendigvis til handling, dette kommer frem gjennom gapet og ens avhengighet til praktisk handlingsmulighet (Skorstad 2008). Hvilke muligheter og begrensninger en har til å ta miljøhensyn ligger ofte i samfunnsstrukturen. Gjennom artikkelen «Challenging dominant discourses of climate change» av Fleming m.fl (2014) presenteres ulike konfliktforhold gjennom tre diskurser; handlingslogikk, kompleksitet og forbrukerkultur.

I følge Fleming m.fl (2014) er handling avhengig av kunnskap, og kunnskap finner en blant annet i vitenskapen. Dette viser seg gjennom handlingslogikdiskursen, avgjørende for endring av vaner og handlinger. Men selv om en har gode miljøkunnskaper kan muligheten for handling begrenses som følge av manglende forutsetning til å forstå kunnskapen og begrensninger i ens personlige kapasitet, hvor økonomi spiller inn. Gjennom informasjonens kompleksitet vil en kunne oppleve vanskeligheter med å forstå den tilgjengelige informasjonen da det er vitenskapelig informasjon som vanlige husholdninger finner det vanskelig å forstå og sette seg inn i. Dermed kan misforståelser oppstå og en finner miljøhensyn basert på individuelle handlinger som meningsløse. Men gjennom individualiseringen av miljøproblemene skal individuelle tiltak gjøres gjennom rasjonelle forbrukervalg. Men i et samfunn stekt preget av forbrukerkultur med materialisme og konsum, står ens sosiale holdninger ovenfor egne, forbruksvaner, livsstil og miljøet til hinder for å skape endring. Når den sosiale ordenen og oppfatningen av det gode liv er bygget på økt forbruk og lave priser får man et fellesskap med negativ påvirkning på miljøet. Det å skulle endre forbruksvaner for å bedre miljøsituasjonen kommer ved flere tilfeller i konflikt med forbrukernes ideologi ettersom det ikke gagnar individet på kort sikt, men påfører heller negative konsekvenser gjennom tidskrevende tiltak. Det krever, ifølge De Groot et al. (2009), handlinger basert på økologiske verdier og vil mest sannsynlig bli motarbeidet. Altså vil makten til forbrukerkulturen skape motstand for tiltak. Dette kan en se i sammenheng med Ditlev-Simonsens (2015) funn av utfordringer med frivillig endring. Ettersom samfunnet ifølge Fleming m.fl (2014) er bygget på forbrukerkultur drives det frem av hunger mot mer forbruk og egoistiske verdier, mens kunnskapen informerer om behovet for endring i adferd til allmenningens beste. Det å skulle gjøre individuelle miljøhensyn vil i så måte virke vanskelige, overveldende og meningsløse. Samtidig som samfunnskulturen og den gjeldende sosiale ordenen fører til at personlig initiativ blir ansett som uviktig, vil en mest sannsynlig

overføre skylden på andre aktører som skaper større belastning for å hindre personlig skyld. Bruken av forsvars- eller nøytraliseringsmekanismer er dokumentert hos både Norgaard (2006), Ditlev-Simonsen (2015) og Kollmuss et al. (2002) hvor en fraskriver seg personlig ansvar. Dermed viser tidligere forskning på feltet hvordan påvirkningsforhold individet og husholdning står ovenfor, i det en skal gjøre gode miljøhandlinger. En finner i sammenheng med løsningen av miljøsituasjonen et konfliktforhold som vanskelig kan løses ettersom myndighetene ser til husholdning, og husholdning- til myndighetene. Gapet oppstår som følge av økte kunnskaper og samfunnspress til endring, men manglende tilrettelegging

1.3 Valg av felt og forskningsspørsmål

Som tidligere forskning viser, finner mange det vanskelig å holde gode miljøhandlinger som en del av dagliglivet. Selv om det viser seg at en har gode miljøkunnskaper klarer en ikke alltid følge dette opp med handling, og det oppstår et gap mellom holdning og handling. Ideen til denne studien fikk jeg gjennom min egen opplevelse av gapet i en vanlig hverdagshandling. Som følge av tvungen renovasjon skal alle husholdninger i Salten gjennomføre kildegjenvinning, og i det jeg skulle sortere eget avfall ble jeg plutselig bevisst en opplevelse av det som beskrives som kognitiv dissonans. Siden jeg i lang tid har ansett meg selv som relativt miljøbevisst ble jeg plutselig klar over egen dobbeltmoral i det jeg opplevde en tilbøyelighet i å kaste matavfall og plast i samme fraksjon; avfallsinndeling etter egenskaper. Dermed ble jeg stilt ovenfor mine egne vaner og miljøhandlinger, hvor mine handlinger ikke samsvarte med mine holdninger. Dette fikk meg til å undre over andres forhold til miljø i hverdagen og hvordan dette kommer til syne gjennom avfallssorteringen. Dermed kom tema, miljøhandlinger i hverdagslivet, frem som en undring over hvordan andre husholdninger forholder seg til egen miljøbevissthet og hverdagsrutiner. Jeg ville i den sammenheng studere «*Hvilke faktorer som påvirker miljørelaterte hverdagshandlinger?*».

1.4 Relevans ved eget bidrag

Som tidligere forskning viser er viktigheten med vane i miljøhandlinger ofte undervurdert, men ettersom det er en vesentlig del av hverdagen blir det svært gjeldene for husholdningers adferdsmønster. Og nettopp gjennom hverdagen, er husholdninger som forbrukere ansett som å være både kilde til, og løsning på miljøutfordringen global samfunnet står ovenfor. Samtidig som miljøproblemene ble globale, ble årsaks og løsningsfokuset til en viss grad privatisert. Hvor en gjennom økende kunnskap om egen miljøbelastning skal gjøre gode rasjonelle forbrukervalg og skape et bærekraftig forbruk. Men dette viser seg gjennom tidligere forskning å ikke være tilstrekkelig for husholdningers innføring av miljøvennlig livsstil og endring av vaner, og en ser til myndighetene for regulering. Gjennom egen empiri vil jeg bygge videre på tidligere forskning og se på hvilke faktorer som legger føringer for adferd. Dermed, i likhet med tidligere forskning, studerer jeg de ulike påvirkningsforhold ved de muligheter og begrensninger en står ovenfor i forhold til miljøhandlinger. Men der mitt bidrag skiller seg ut finner en gjennom drøftingen av to ulike forutsetninger for handling. Hvor jeg stiller frivillig baserte miljøhensyn i dagligvareforbruket opp mot den eneste miljøhandlingen individet er pålagt av lokale myndigheter til å gjennomføre, nemlig egen sortering av husholdningsavfallet. Altså, gjennom ny empiri spør jeg i tillegg til holdninger, om hvordan man praktisk løser utfordringene ved miljøhandlinger.

1.5 Begrepsredegjørelse

Det gjøres her rede for noen av de begrepene som er spesielt viktige for videre lesning.

Miljø - er det fysiske, sosiale og kulturelle omgivelsene man befinner seg innenfor og kan knyttes opp mot både kroppslig biologi og arbeidsmiljø (Eidsmo 1991). Men for denne hensikt er miljø ansett som de fysiske omgivelsene. Selv om miljø er brukt som overgripende betegnelse, har det grunnet økt fokus på klimautfordringene, blitt byttet ut med klima. Man opplever et skifte hvor handlinger ikke lengre er miljøvennlig, men klimavennlig. Men for denne oppgaven forholder jeg meg til miljø som samlebetegnelse til de fysiske omgivelsene (Lidskog et al. 2013).

Miljøproblemer - er de konsekvenser som kommer av menneskelig inngripen i naturen. Det er ikke et nytt fenomen, men har fulgt alle samfunnstyper gjennom overforbruk av ressurser. Som følge av de tekniske innovasjonene og de sosiale endringene som industrisamfunnet førte med seg, opplevde man miljøproblemene i større omfang. Hvor global oppvarming, sur nedbør, radioaktivt nedfall og forurensning er uintenderte virkninger av industrisamfunnet (Gåsdaal et al. 2009). Som følge av deres globalitet, finner Beck dette som den ytterste trusselen man står ovenfor, det er trusselen til selve livsgrunnlaget som kommer av det levesettet man holder (Beck 2009). Livsstil er sterkt knyttet til skapelsen av miljøproblemene på bakgrunn av de miljøbelastninger som kommer ens forbruk (Lidskog et al. 2013).

Hverdagsliv - er det ordinære, dagligdagse og kjente. Det er et område som er preget av rutine og vanedannelse, hvor en finner det private individet som gjennom de individuelle valg en tar, skaper hverdagsliv (Scott 2009). Det er ifølge Gullestad (1989) her man gjør den daglige organiseringen av oppgaver og virksomheter, samt erfaringer og livsverden. Det er satt sammen av flere dimensjoner som en forsøker å binde sammen ulike roller til å være en helhet.

Infrastruktur – er den underliggende strukturen som trengs for at samfunnet skal kunne fungere, det relateres til utbygging av veier, flyplasser og ledningsnett. Det tjener et formål for husholdningene som kan nyttiggjøre seg av de forhold som ligger til rette (snl.no 2014). I denne sammenhengen blir infrastruktur brukt i forhold til hva som ligger til rette i samfunnet for at individet skal kunne gjøre miljøbevisste handlinger.

Diskurser – I følge Foucault (1999a) blir språk og diskurser et viktig styringsredskap. Det er diskursen som legger grunnlaget for handling, hvor den gir føringer for hvordan en skal tenke og snakke om et fenomen. Det kan derfor være ritualiserende som gir rammer for hvordan en skal tenke, tale og handle i forhold til de gitte situasjonene (Aakvaag 2008). Igjenom Fleming m.fl (2014) legges det vekt på diskursene som styrer hvordan man anser handlerommet i forhold til miljøsituasjonen. At man ser samfunnet på gitte måter hindrer nye løsninger til å ta form.

Gratis passasjer prinsippet – går ut på adferd som er skadelig, hvis mange eller alle handler slik, men som er fordelaktig for individet. Om alle «andre» handler etter det felles beste og et enkeltindivid handler kun ut ifra ens eget beste blir dette betraktet som umoralsk og lite ønskelig. Man er da gratis passasjer på samfunnsfellesskapet (Evang 1991).

2 Sjøppel som miljøproblem

Ettersom studien undersøker husholdningers forhold til miljøhensyn gjennom dagligvareforbruket og husholdningsavfallet skal det videre redegjøres for avfall som miljøproblem og hvordan myndighetene har sett behov for- og skapt retningslinjer for tilrettelagt tiltak.

2.1 Den nye moderniteten

Sosiologien har siden klassikerne som formål å forstå og definere det samfunnet man lever i, følgelig har sosiologien vært og er samtids diagnostierende. Det er der imot en viss uenighet innad i sosiologien i henhold til definisjonen av dagens samfunn ettersom flere sosiologer hevder en fortsatt befinner seg innenfor industrisamfunnet. Men videre for denne oppgaven deler jeg syn med teoretikerne Beck, Bauman og Giddens, hvor de mener utviklingen har gått forbi industrien og inn i en ny modernitet (Aakvaag 2010).

Den nye moderniteten er preget av forbruk og konsum, samt de risikoer den produserer. En lever innenfor et samfunn som drar individet i motstridene retninger. Mens forbrukersamfunnet, gjennom markedet og økonomien, oppfordrer til økende forbruk og konsum, legger risikosamfunnet vekt på hvordan en skaper risikoer ved ens levesett. Det å leve i et samfunn som blir styrt av konsumerismens ideal skaper drastiske konsekvenser for miljøet og produserer risikoer som ingen kan kontrollere (Lidskog og Sundqvist 2013). Gjennom økende produksjon- og forbruksvekst finner en parallelt en økning i avfallsmengde. Hvor avfallet er kilde til flere av de ulike miljøproblemene en finner i dagens samfunn, det skaper blant annet forurensning av luft, redusert vannkvalitet og bruksmulighet for friluftsliv gjennom bading og fiske. Samtidig som nåtidens avfallshåndtering skaper lukt, støv og skadedyr problematikk, finner en «gamle synder» som en viktig kilde til utslipp av klimagasser og helse- og miljøfarlige kjemikalier, samt forsøpling (Klima- og miljødepartementet N.D: 1.6 Avfall og gjenvinning). Sjøppel som miljøproblem er altså forbundet med det samfunnet en lever innenfor siden alt som forbrukes på et punkt vil bli søppel. Dette er det mest synlige, følbare og duftende av alle modernitetens konsekvenser og følgelig det som skal undersøkes videre i denne studien av miljøhandlinger (Hylland Eriksen 2011).

2.2 Så, hva er søppel?

Slik som Hylland Eriksen (2011) understreker finner en sammenheng mellom samfunnets gjeldene levestandard og mengde søppel som produseres. Ettersom søppelet blir en logisk implikasjon av forbruket blir et forbrukersamfunn forståelig nok også et forsøplingssamfunn. Selv om en finner sammenhengen mellom disse gjeldene skapes det lite forskning som omhandler søppel, mens det samme kan ikke sies om forbruksforskning. Søppelet er noe en gjerne ikke ønsker å relatere seg til, en kaster det og så slipper en å forholde seg til det. Det er ting som ikke lengre er nyttige, det er det uvedkommende, den utilsiktede bivirkningen, det overflødige og uønskede. En finner flere ulike navn benyttet på søppelet hvor avfall, slagg og rester (Hylland Eriksen 2011), men i dag defineres det som

«Med avfall menes løse gjenstander eller stoffer som noen har kassert, har til hensikt å kassere eller er forpliktet til å kassere. Som avfall regnes ikke avløpsvann og avgasser» (Forurensningsloven kap5: §27).

En finner også ulike definisjoner av forskjellige former for avfall hvor de ligger under diverse kategorier; næringsavfall har sitt opphav i offentlige- og private virksomheter og institusjoner, spesialavfall kan skape alvorlig forurensning eller føre til skade på mennesker og dyr og må i kraft av dette behandles for seg selv, mens husholdningsavfall er avfallet som produseres gjennom private husholdninger hvor det også omhandler større gjenstander som inventar og lignende (Klima- og miljødepartementet 2016, Forurensningsloven). Selv om en finner ulike former for avfall skal jeg videre i denne oppgaven holde fokus på håndtering av husholdningsavfallet hos både husholdning og renovasjonsselskap.

2.3 Omforming av avfall gjennom kildegjenvinning

Igjennom utviklingen av industrisamfunnet og videre til det samfunnet man kjenner i dag oppsto det en bevegelse som ville redusere og forbedre konsekvensene som oppsto av produksjon og forbruk. Det vokste frem en miljøbevegelse som fikk tilslag i to grønne bølger som har fulgt utviklingen etter hvert som en har merket miljøpåkjenningene og teknologien har gjort det lettere å søke ut disse. For å nå sitt mål i skapelsen av en renere industri har miljøbevegelsen bestående av ulike organisasjoner fått gjennomslag på flere områder innen miljøvern og miljøpolitikken. Det har utviklet seg en økende global interesse for temaet ettersom kunnskapen innen miljøproblemer har økt og miljø er blitt en vesentlig del innen

politikken både innenfor det internasjonale samfunnet og innad i de ulike nasjonene, hvor blant annet Norge fikk i 1972 etablert et eget miljøverndepartement (Gåsdal et al. 2009). Dagens klima- og miljødepartement har flere ansvarsområder hvor man blant annet finner avfall og avfallshåndtering, samt forurensning (Klima- og miljødepartementet 2014).

Miljøverndepartementets første offentlige utredning som omhandlet avfall kom i 1973, og ble lagt frem av resirkuleringsutvalget hvor resirkulering og avfall som ressurs ble satt i fokus. Dette for å spare ressursene og bedre forurensningen som kom av avfallsdeponiene som var vanlig praksis. Deponiene utgjorde miljøskader og plassmangel ettersom mye av avfallet kunne resirkuleres. Kildesortering skulle være et mål, men var praktisk vanskelig å gjennomføre. I 1975 ble det av resirkuleringsutvalget foreslått blant annet å opprette forsøksordninger for gjenvinningsanlegg for kommunalt avfall, innsamling av papir fra både husholdninger, næringsliv og offentlige etater. Som følge av dette begynte man arbeidet med kontrollerte fyllplasser hvor opprettelsen av et landsomfattende system for avfallsinnsamling ble utarbeidet. Samtidig skulle informasjonsvirksomheten innenfor resirkulering og avfallsdisponering intensiveres, dette for å skape holdningsendringer og økt ansvarsbevissthet innenfor ressursforvaltningen (Grundt og Lystad 2015).

I St.meld.nr 44 (1975-76) tiltak mot forurensning, ble «forurenser skal betale» et førende prinsipp i miljøpolitikken og kommunene ble pålagt ansvar for å føre forsvarlig renovasjon og avfallsbehandling. I kraft av dette hadde 343 av landets 445 kommuner innført tvungen renovasjon på slutten av 70- tallet. I 1981 kom forurensningsloven som delte avfall inn i tre ulike kategorier; forbruksavfall, spesialavfall og produksjonsavfall. Kommunene fikk ansvar for forbruksavfallet hvor blant annet husholdningsavfallet innfalt, de ble også gitt muligheten til å sortere avfallet. Selv om en jobbet aktivt med å minimere miljøpåkjenningen avfallet utgjorde fikk en som følge av Brundtland kommisjonens rapport «Vår felles fremtid» i 1987 en holdningsendring i forhold til søppelet. Bærekraftig utvikling ble hovedfokuset og avfall ble i ettertid sett på som en ressurs på avveie. I 1988 ble kommunene som følge av MIK prosjektet, Miljøvern i kommunene, ilagt å produsere egne avfallsplaner og retningslinjer for kildesortering ble utarbeidet. Prosjektet ble i all hovedsak rettet mot husholdningene hvor det ble utarbeidet sorteringsordninger med alt fra 2 til 7 fraksjoner så å si under kjøkkenbenken. Og på slutten av 80- tallet ble det startet innsamling av glassemballasje, papir og matavfall.

Dette ble videreutviklet og som følge av St.meld.nr 44 (1992-93) fikk kommunene ansvar for alt avfallet som oppstår innenfor kommunegrensen, og kildesortering ble vanlig praksis videre utover 90- tallet. Videre ble husholdningene opplært til hvordan man skulle sortere søppelet i egne hjem. Det ble etablert retningslinjer for henting og levering av avfall og siden den gang har avfallshåndteringen kontinuerlig blitt utviklet, samt utnyttelsen av avfall som ressurs er blitt stadig mer utbredt og gjeldene (Grundt og Lystad 2015).

2.4 Ressursutnyttelse av avfallet

I 2014, som siste produserte statistikk, var det generert 11.9 millioner tonn avfall i Norge. Av disse var 2 439 millioner tonn husholdningsavfall som tilsvarer 20 prosent av den samlede avfallsmengden. Samlet for alle avfallskategorier har det skjedd en økning i avfallsmengden mellom 2013 og 2014 på 7 prosent (Statistisk sentralbyrå 2015). Det er enorme mengder avfall som genereres og som økes for hvert år. Etersom avfallet har utgjort vesentlige miljøpåkjenninger og et økende samfunnsproblem har man utviklet nye måter å håndtere det, hvor en gjennom lang tid har utviklet et system som skal sikre reduserte avfallsmengder. Helt siden 1973 har en jobbet mot å benytte avfall som en ressurs, men det var ikke før Brundtland kommisjonen la frem rapporten «Vår felles fremtid» i 1987 stadig flere støttet opp under denne og som en konsekvens omdefinerte avfallet. Det blir i dag sett på som en ressurs man kan benytte som råstoff for nye produkter og tjenester, gjennom ombruk og materialgjenvinning. Ressursperspektivet er gjeldene i dagens avfallspolitikk (Grundt et al. 2015).

Som del av arbeidet med å håndtere avfallet jobbes det ut i fra et avfallshierarki, hvor ens største prioritet omhandler forebygging og målet er at avfallsmengden skal være vesentlig lavere enn den økonomiske veksten. Så skal en prioritere ombruk, hvor man benytter gjenstander på ny. Deretter kommer materialgjenvinning hvor en benytter avfallet som et ledd innad i industrien i skapelsen av nye produkter, energiutnyttelse i behandlingen hvor en brenner det for å utvinne energien som skapes. Og den siste prioriteten i avfallshåndteringen er sluttbehandling hvor man brenner avfallet uten energiutnyttelse eller legger det på deponi, lagringssted for avfall. Denne modellen legger vekt på utnyttelse av avfallet som ressurs som miljøbesparende tiltak, siden det sparer de naturlige ressursene en benytter gjennom produksjon. Sluttbehandlingen som er den eneste løsningen som ikke tilbakefører noe, men

som skaper størst miljøpåkjenning og er altså siste løsning. Men selv om avfallet blir nå ansett som en ressurs ønsker man ikke en økning i avfallsmengde, men man ønsker å benytte det avfallet som allerede genereres på best mulig måte. Og i å gjøre så benytte seg av det gjennom vugge til grav- prinsippet, hvor produktet nytte gjøres gjennom hele livssyklusen (Miljøverndepartementet 2013).

2.5 Iris Salten IKS

Som ledd i god avfallspolitikk blir kommunene under forurensningsloven §30 (1983) pålagt ansvaret for innsamlingen av husholdningsavfallet. Kommunen kan vurdere hvilke områder som skal reguleres og hvilke husholdningsavfall som skal inngå, de kan også gi forskrifter som menes å være nødvendig i skapelsen av en hensiktsmessig og hygienisk oppbevaring, innsamling og transport av husholdningsavfallet (Klima- og miljødepartementet 2015).

Som en konsekvens av kommunenes ansvar ovenfor behandlingen av avfallet innad i kommunegrensene har de ni kommunene som utgjør Salten gått sammen og startet et interkommunalt renovasjonsselskap, Iris Salten IKS. Selskapet ble etablert i 1993 med formål å drive en miljøvennlig avfallsbehandling, avfallsminimering, resirkulering og gjenvinning. Det er flere interessefelt som inngår i konseptet hvor Iris Salten eier eller er medeiere innenfor flere selskaper, hvor virksomheten rettes til ulike former for avfallshåndtering. Omsetningen har økt fra om lag 39 millioner kroner i 1994 til om lag 194 millioner kroner i 2013. Det er et av de fremste selskapene i landet som driver med avfallshåndtering, og i 1996 gikk Iris aktivt inn i miljøfremtiden gjennom å etablere kildesortering og innhenting av ressurser av avfallet. Og per 2013 gikk nesten alt avfallet til gjenvinning enten til nye produkter eller til varme som benyttes til oppvarming (Iris Salten IKS 2013).

2.6 Kildesortering

Iris Salten er ansvarlig for å håndtere avfallet fra husholdningene innenfor kommunene som utgjør Salten. Hvor de henter husholdningsavfallet hos kunden, forså å sluttbehandle dem på hovedkvarteret som befinner seg på Vikan i Bodø Kommune. Tallene de presenterer i Iris Nytt er samlet inn for 2015 tilsier at en holder relativt gode sorterings vaner gjennom ordningen med de fem ulike fraksjonene. Det ble i gjennomsnitt per innbygger levert 284,9

kilo avfall, hvorav en har kastet 79 kg matavfall per person, 54 kg papp og papir per person, glass og hermetikk er på 13 kg per person, plastemballasje per person var på 7,9 kg per person mens det ble kastet 132 kg restavfall per person i Salten i 2015 (Iris Nytt, april 2016:8,9).

Avfallet som inngår i disse fem fraksjonene behandles på ulike måter alt ettersom hva det skal benyttes til. Matavfallet fra Salten inneholder matrester, vått papir og tørkepapir, blomster og annet som betegnes som matavfall gjennomgår prosessen kompostering for å skape ny kompostjord. Hvor Iris Salten drifter Nord-Norges største komposteringsanlegg og selger ut den ferdige komposten som næringsrik blomsterjord. Aviser, ukeblader, ulike emballasjekartonger, og diverse papp og papir sorteres ut forså å bli hentet til Vikan Bodø for å behandles. Her presses det i baller som senere vil gjenvinnes til nye papp og papir produkter. Plastemballasjen som samles inn i Salten blir pakket om på Vikan og sendt videre til gjenvinning (Iris Salten IKS N.D-a). Plasten som inngår i vanlig husholdningsplast er poser, bokser, folie og annen emballasje på husholdningsprodukter, dette vil videre bli omformet til andre produkter av plast hvor blant annet klær, kart og møbler er inkludert. Ettersom en sorterer ut plasten vil man for hver kilo plast ha spart to kilo olje, og siden hver nordmann vil i gjennomsnitt sortere ut 15 kilo plast årlig vil det føre til at man sparer store mengder råvarer, co2 utslipp og energi (Sortere.no N.D). Innenfor husholdningene sorteres også glassemballasje og hermetikk ut av restavfallet, slik at i det alt som kan gjenvinnes og omformes sorteres ut, er det som gjenstår restavfallet. Eksempler på dette er bleier, brukte støvsugerposer, tilgriset papp og knust glass er noe av det som inngår i denne kategorien. Iris Salten kverner restavfallet på Vikan forså å sende det videre til Sverige eller Trondheim for forbrenning, sluttbehandlingen, hvor energien det produserer går videre til oppvarming av vann som igjen varmer opp boliger (Iris Salten IKS N.D-c). Men en finner flere områder hvor Iris Salten IKS behandler avfall slik som elektrisk avfall, tekstil, trevirke og farlig avfall er noen eksempler, men disse må leveres inn på eget initiativ og inngår ikke i vanlig husholdningsavfall.

2.7 Renovasjonsforskriften

I sitt arbeid med avfall jobber Iris Salten IKS ut ifra renovasjonsforskriften hvor en finner retningslinjer i forhold til avfallshåndtering og hva som forventes av både bedrift og husholdning. De jobber ut ifra prinsippet som er allment benyttet i Norges renovasjonsselskap

hvor forurensere betaler. Ettersom forbrukerne er de som forurensere er en i de tilfeller kommunen har faste tømmeordninger for avfall pliktig til å inngå i denne ordningen, i kraft av dette er innbyggerne i Salten under tvungen renovasjon. Hvor forskriftene skal sikre en miljømessig gunstig, rasjonell og hygienisk forsvarlig oppbevaring, innsamling og transport av avfallet som genereres i husholdningene, også kalt forbruksavfall. Forskriftene som jobbes ut ifra har som mål at avfallsbehandlingen skal skape en avfalls- minimering gjennom gjenbruk og gjenvinning av avfallet. Hvor hver fastboende husholdning er forpliktet til å inneha et abonnement hos det lokale renovasjonsselskapet og en er pålagt og etterfølge de fraksjoner som er satt (Iris Salten IKS N.D-b).

Gjennom arbeidet med avfallshåndtering finner man ulike forventinger og ansvar hos både renovasjonsselskap og kunde. Blant annet har kommunene som ansvar og holde abonnenten med de nødvendige oppsamlingsenhetene som kreves for å kunne samle inn avfallet som de står for anskaffelse, utlevering og vedlikehold av. Oppsamlingen av avfallet skal skje en gang per uke, men i de tilfeller for en iverksetter ulike kildesorteringsprosjekter kan dette endres. Mens abonnenten pliktes å sikre Iris fri tilgang til oppsamlingsenheten ved tømning og skjerme den slik at avfallet er sikret mot rotter og andre skadedyr, samt påse at det ikke fører til hygieniske ulemper. De skal også holde renholdet av enheten og påse at sekker til plastavfallet skal beskyttes for beitende fugler og dyr. Abonnenten skal ikke overfylle oppsamlingsenhetene og hvor det er sekkerrenovasjon skal vekten ikke overskride 20 kg. Det skal pakkes på en så måte at det lett kan tømmes, samt hvor renovatørene ikke kommer til skade. De skal kunne være uhindret i å utføre sitt arbeid og ikke unødige oppholdes slik at abonnenten er pliktig å til rette legge for at oppsamlingsenheten er tilgjengelig ved henting, de er heller ikke pliktig til å ta med seg annet enn det avfallet som er i oppsamlingsenheten. Om vinteren skal veier være brøytet og om nødvendig strødd, og en må påse at avfallet ikke er frosset fast og i den forbindelse ikke vil kunne tømmes. Abonnenten skal påse at avfallet som skal gjenvinnes holdes adskilt og tilføres til den gitte ordningen for hver fraksjon. Overtredelse av renovasjonsforskriftene vil kunne straffes med bøter etter forurensningsloven §79 annet ledd (Iris Salten IKS N.D-b). Hvor dette i all hovedsak utspiller seg ved brudd av §31 og 32 som omhandler håndteringen av spesialavfall og næringsavfall (Klima- og Miljødepartementet 2015)

3 Teoretisk rammeverk

«Teorier hjelper oss til å forstå sammenhenger og forklare sosiale forhold» (Korsnes 2008:311)

For å sette fenomenet miljøhensyn og forbruk i en sosiologisk kontekst vil jeg benytte meg av et sett av sosiologiske teorier og begreper som jeg anser hensiktsmessig. I dette kapittelet vil jeg gjøre rede for de ulike teoriene.

3.1 Risikosamfunnet

Som følge av den økende globaliseringen finner individet seg ofte ovenfor en gjennomstrømmende kilde av informasjon som omhandler både det lokale og globale samfunnet. Man lever i et globalt-, internasjonalt-, nettverkssamfunn hvor en må ta stilling til handlinger og hendelser som skjer langt unna, men som vil ha direkte eller indirekte innvirkning på ens eget liv (Kalnes, Austvik og Røhr 2011). En vil kunne finne seg i situasjoner hvor man opplever å måtte ta stilling til ulike globale samfunnsfenomener samtidig som en skal gjennomføre sine daglige gjøremål. Et eksempel på dette er bruk av palmeolje i matvareprodukter. Det informeres om hvilken påvirkning palmeoljeproduksjon har på regnskogen og dyrelivet, spesielt orangutangen. Individet blir dermed tvungen til å ta stilling til hvorvidt en er for eller imot palmeolje i matvarer alt ettersom om de handler varer som inneholder palmeolje. Det blir i den forstand opp til individet å redde regnskogen og orangutangen fra sitt eget ståsted hvor de står ovenfor hvilken taalelse de skal ha til middag.

Dette er en del av den nye moderniteten som Ulrich Beck (2010) presenterer som risikosamfunnet, hvor en lever i et samfunn som defineres av de risikoer det produserer og en økende individualisme (Beck 2010). Risikoene er menneskeskapte og ikke lenger naturfenomener som ikke lar seg påvirke. I utgangspunktet var det de økologiske konsekvensene risikosamfunnet relaterte til, men har i ettertid blitt benyttet for å forklare andre typer problemer som vokste frem som følge av den nye moderniteten. Samfunnet preges av de globale risikoer som menneskene selv har skap, forurensing gjennom forbruk og produksjon, livsstilssykdommer, psykiske problemer og trafikkulykker er blant de farer individet i hverdagen må forholde seg til. Etter industrialiseringen sto man ovenfor en drastisk endring i den gitte samfunnsstrukturen og som følge av dette ble den sosiale ordenen som individet tidligere orienterte hverdagen rundt gjenstand for diskusjon og alle områder åpne for

refleksjon. Dette førte til at individet står alene, det er selv ansvarlig for å regulere eget livsløp og etablere en solid og sammenhengene identitet. Gjennom denne løsrivelsen fra de tradisjonelle rammene vokste den økende individualiseringen frem. Ettersom risikoene skapes og videreføres som et resultat av individets handling i fellesskap med andre stilles man i den posisjonen hvor en må ta gode valg for generasjoner videre og forholde seg til alle risikoene som påvirker det globale samfunnet (Aakvaag 2008).

Siden industrisamfunnets fremvekst har man fått et økende fokus på de konsekvenser på klima og miljø som følge av produksjon og forbruk. Men til forskjell fra tidligere vet man i dag, blant annet på grunn av Tsjernobyl ulykken, at miljøproblemene ikke bare er lokale. De er som mye annet ved dagens samfunn, internasjonale og globale. De skiller ikke mellom rike- og fattige nasjoner, menneske- og dyreliv eller grønne- og ikke grønne husholdninger, de rammer alle og enhver. Det er moderniseringsrisikoer som er produkter av det samlede industrielle fremskrittmaskineriet som øker systematisk gjennom videre utvikling. Gjennom summen av handlinger og samfunnets fremskritt videreføres risikoene. Miljøproblemene er en slik risiko, som ikke alltid er merkbare for individet. Uten vitenskapen vet man ikke alltid om luften, vannet eller maten er forurenset, dermed er risikosamfunnet avhengig av vitenskapens hjelp til å forstå årsak og virkning av miljøproblemene. Slik kan alt forvandles til trusler, og da vil ingen ting på sett og vis være mer farlig enn noe annet (Lidskog et al. 2013).

Som følge av den økte individualiseringen blir individet i større grad overlatt til seg selv hvor en får ansvar for både seg selv og det globale samfunnet gjennom de valg en tar. Det er ens eget ansvar å forme holdninger som bærer i gode valg og gjennom dette skape ens egen identitet. Ettersom den sosiale ordenen ikke bygger på tradisjoner lengre blir individet ansvarlig for å forme sitt eget liv og i den sammenheng være ansvarlig for å bygge sin egen identitet gjennom de valg en tar. Av den grunn stilles man ovenfor utallige valg i hverdagen som har konsekvenser utenfor ens forståelse (Beck 2010). Vi gå tilbake til eksempelet om valg av taco/lefse; et enkelt valg i hverdagen for individet vil ha konsekvenser for palmeolje produksjon i blant annet Malaysia og Indonesia, som er hoved distributør av oljen. Som følge av økt etterspørsel ekspanderes industrien. En konsekvens av økt produksjon og nedhugging av regnskog mister urfolk landområdene, plante- og dyreliv trues, hvor orangutangen er spesielt utsatt og klimautslipp økes. Oljen som er flittig brukt i flere matvarer er også

potensielt skadelig for oss, men ofte kamuflert bak merkelappen vegetabilsk olje eller fett (Lindahl 2014). Som følge av felles individuell handling vil man kunne utgjøre en forskjell i industriell produksjon, men vil også påvirke hvilken mulighet disse landene har til å øke sin økonomiske status. Om en slutter å handle produktene som inneholder palmeolje vil man samtidig forhindre den lokale økonomiske veksten de opplever gjennom produksjon. Miljøproblemene blir i mange tilfeller et opphav til nye internasjonale ulikheter, som kommer til syne gjennom tilgang på teknologi, kunnskap og handlingsmuligheter. Det er et komplekst fenomen som får konsekvenser for lokalsamfunnet og globalsamfunnet, hvilket som krever oppmerksomhet vil vanskelig la seg avgjøre. Dermed blir man oppfordret til å skape en bærekraftig næring som minsker konsekvensene og støtter opp under lokalsamfunnet. Men som følge av en høyt differensiert arbeidsfordeling som motsvares av en allmenn skyldighet vil kunne føre til en allmenn ansvarsfraskrivelse. Individet handler produkter som inneholder palmeolje, loven tillater oljen i produkter, alle vil dermed være årsak og virkning og videre ikke- årsak. Som følge av dette vil man kunne utvikle en allmenn ansvarsfraskrivelse hvor ingen vil stå personlig til ansvar og leter etter svar hos den andre, individet til staten og staten til individet (Beck 2010).

3.2 Forbrukersamfunnet

Man nytte gjør seg av de ressursene som er tilgjengelige gjennom alle aspekter av dagliglivet, dette er en vesentlig del av det samfunnet som har vokst frem som følge av industrialiseringen og produksjonen. Som en konsekvens skaper man ifølge Beck (2010) risikoer på selve livsgrunnlaget. Likesom Beck (2010) ser Bauman (2006) på individualiseringen, men mener der imot at moderniteten og individualiseringen er et og samme sosiale fenomen, hvor definisjonen av enkeltmennesket er det moderne samfunnets varemerke. Mennesket blir ikke født inn i sin identitet, de faktorene som tidligere definerte en person er ikke lengre gjeldene og det blir i den forstand opp til individet selv og skape sitt eget liv, hvor det også står ansvarlig om en mislykkes eller oppnår suksess. Dette er ifølge Bauman kjernen til den flytende moderniteten, hvor ingen ting er gitt på forhånd, livet formes og omformes ettersom det snur og vender på seg (Bauman 2006). Det som der imot har oppstått og som gjerne fyller plassen til de tidligere orienteringspunkter er forbruket en i dag holder. Man har beveget seg bort fra industrisamfunnet hvor produksjon var drivkraften til et forbrukersamfunn som drives frem av konsum og forbruk. Det er et samfunn av forbrukere som fremmer forbrukskultur og fordømmer alle alternative kulturer (Bauman 2007).

I dagliglivet tar en i bruk varer og tjenester som tilbys gjennom forbrukersamfunnet, det er oppstått et avhengighetsforhold til materielle goder som forenkler hverdagslige gjøremål. Ettersom samfunnsøkonomien blir styrt gjennom produksjon og forbruk er den også avhengig av å selge nye og flere produkter. Så å si alle ritualer vi gjennomfører inkluderer en eller annen vare som forbrukersamfunnet gjør tilgjengelig. Det legges dermed opp til at forbrukeren ikke skal oppleve å bli mett på materielle goder, og bruk- og kast kulturen blir et aspekt ved samfunnet. Forbrukersamfunnet selger identiteter og livsstiler ved å markedsføre gjenstander som attraktive, som følge av dette defineres individet gjennom de gjenstander en omgir seg med. Varene som produksjonen tilbyr vil i flere tilfeller være grunnlaget man bruker for å kategorisere mennesker og verden rundt seg. For å kunne holde på sin tilegnede forbruker status, den livsstilen en har oppnådd, må man etterkomme markedets vekslende tilbud som fører til at individet viser sine sosiale evner som en fullverdig forbruker. Ved å definere seg selv gjennom de materielle godene en har tilgjengelig vises ens gruppetilhørighet som igjen definerer vår plass i samfunnet (Bauman 2004).

Individet skaper sin livsstil gjennom det forbruket en holder, hvor ens sosiale status defineres etter de gjenstander en innehar. Hvor stort hus man bor i, hvilken bil en kjører, grad av teknologisk utstyr og hvor en ferierer er alle faktorer som er med å definere hvilken livsstil en innehar og dermed hvilken gruppetilhørighet en kommer innenfor. Men hvilken mulighet en har for å tilegne seg den ettertraktede livsstilen vil være avhengig av ens økonomiske ståsted, den som har høy inntekt vil også kunne forbruke mer og jo mer en forbruker desto større vil ens økologiske fotavtrykk være. Ifølge Naturvårdsverkets rapport om forbrukets klimapåvirkning (2008) vil det være forskjeller i ulike gruppers miljøbelastning hvor inntekt, kjønn, alder og bosted spiller en rolle. Som følge av dette er individet ansett å være de mest sentrale endringsagentene på miljøområdet ettersom de er forbrukerne, og dermed handlingsagentene som driver forbrukersamfunnet frem. Man kan også trekke paralleller til hvorvidt forbrukersamfunnet til Bauman skaper risikosamfunnet til Beck, ettersom en igjennom forbruket skaper risikoene som tilkommer natur og miljø. Da det er gjennom forbruket og produksjonen en skaper ulike former for forurensning, som igjen skaper risikoer for ødeleggelse av de områdene hvor en finner ressursene til å holde forbrukersamfunnet vedlike (Lidskog et al. 2013).

3.3 «Matter out of place»

Likesom Beck (2010) og Bauman (2006) ser på risikosamfunnet og forbrukersamfunnet som den nye- og flytende moderniteten, mener Hylland Eriksen (2011) at et forbrukersamfunn også er et forsøplingssamfunn. Samtidig som industrialiseringen har økt velstanden i flere deler av verden har den globale produksjonen av søppel vokst frem parallelt, avfallet er en logisk implikasjon av forbruket. Det som forbrukes vil før eller siden bli omformet til søppel, og hvor grensen mellom søppel og brukbare ting går, er relativt. Sørpelet er det overflødige og uønskede, enten det kan brukes videre eller ikke, er det konteksten individet setter det i som er avgjørende. Skillet blir i den forstand omskiftelig og flytende (Hylland Eriksen 2011). Hvor mye søppel en produserer vil være påvirket av ens mulighet til å forbruke, som videre påvirkes av Bourdiaus fire kapitaler. Individets økonomiske, sosiale, symbolske og kulturelle kapital vil spille en rolle i ens forbrukerstatus og dermed også påvirke ens økologiske fotavtrykk (Allan 2013). Som en konsekvens vil det være både globale, internasjonale og kulturelle forskjeller så vel som individuelle mellom husholdninger i hvilke muligheter en har til å produsere avfall som følge av ens forbruk (Hylland Eriksen 2011).

Det er flere faktorer som spiller en rolle på dagens klimasituasjon, men ettersom de fleste individ er underlagt en forbrukerkultur er man i stor grad ansett å være de mest sentrale endringsagentene i løsningen på miljøproblemene (Lidskog et al. 2013). Til tross for at mange av miljøproblemene ikke er spesielt merkbare i hverdagen, er derimot søppelet det synligste, mest følbare og duftende av alle modernitetens konsekvenser (Hylland Eriksen 2011). En konsekvens som gjør seg gjeldene i dagliglivet, hvor vi håndterer mengder med søppel. I 2015 tok renovasjonsselskapene hånd om 2.3 millioner tonn husholdningsavfall, om lag det samme antallet som året før. Dette tilsvarer at hver og en av oss kastet i snitt 439 kilo husholdningsavfall. Statistikken fra Statistisk Sentralbyrå (2016) viser også til en sammenheng mellom forbruket i husholdningen og hvor mye som kastes. Ettersom avfallet er det overflødige og uønskede er det ifølge Mary Douglas (1997) noe som med logisk nødvendighet produseres når man skaper orden. Hvor samfunnet har skapt systemer som søppelet passer innenfor, høyteknologiske renovasjonsselskap som nyttiggjør avfallet ved å omgjøre det til en ressurs. Dermed kan søppelet skifte identitet ved å sette det i en ny kontekst, og i å gjøre så skape en ny ressurs som går fra å være en belastning til å tjene et

formål for samfunnsstrukturen (Hylland Eriksen 2011). Douglas (1997) teori om «matter out of place» innebærer to betingelser; det finnes et sett av ordnede forhold og et brudd på denne ordenen. Avfall er i denne sammenhengen et biprodukt av at man ordner og klassifiserer tingene systematisk, hvor orden innebærer å avse ting som ikke hører hjemme. Som en del av den sosiale ordenen skaper man symbolske renhetssystemer som definerer hva som er ønskelig og ikke og hvor det hører hjemme. Hår er fint på hodet, ikke i maten, sko hører til i gangen, ikke på stuen og så videre. Gjennom daglig livet finner man ulike kontekster hvor tingene er naturlig plassert, dette er kulturelt betinget og kan variere alt ettersom hvordan man organiserer omgivelsene rundt seg (Douglas 1997).

Marianne Gullestad (2000) mener organisering av oppgaver og virksomheter er en av de viktigste sidene ved hverdagen. Gjennom en vanlig hverdag skal man utføre utallige oppgaver som skal settes i system for å ramme inn dagen gjøremål, mat skal lages, klær skal vaskes og barn skal i seng. Den sosiale ordenen opprettholdes ved å organisere hverdagen og de aktiviteter og virksomheter som tilkommer. Den andre siden som Gullestad legger vekt på er hvordan vi opplever hverdagen som erfaring og livsverden. Alle individer har et hverdagsliv hvor de ulike rollene en innehar bindes sammen, man er forbrukere, samfunnsmedlemmer, arbeidere, mødre, husholderske, fotballspillere eller andre roller en tar på seg enten av egeninteresse eller de er pålagt av samfunnet. De rollene man innehar er kilde til informasjon om individets interesser, verdier og holdninger, hva man identifiserer seg med, og gjennom dette skapes identitet og livsverden. De valg man tar kommuniserer ens identitet gjennom livsstilen som vedlikeholdes (Gullestad 2000).

«Vis meg ditt søppel, og jeg skal si deg hvem du er. Eller kanskje: Vis meg hvor mye avfall dere produserer, og jeg skal si dere hva slags samfunn dere har» (Hylland Eriksen 2011:7)

Liksom rollene en innehar er kilde til informasjon vil avfallet en produserer kunne indikere flere sider ved husholdningen. I hvilken grad en sorterer avfallet og hvilke produkter en kjøper vil kunne vise ens holdning til miljøsituasjonen, men også gjenspeile den samlede handlingskapitalen. På midten av 1800- tallet ble det ikke produsert spesielt med søppel ettersom det meste ble gjenbrukt, fattige spiste maten og brukte klærne de rike ikke ville ha (Hylland Eriksen 2011), dette viser til manglende kapital hos de fattige og en felles definisjon av situasjonen over hvordan den sosiale ordenen ble opprettholdt. En vokser opp innenfor en viss sosial orden som tilser at samfunnsmedlemmene organiserer omgivelsene rundt seg

relativt likt alt ettersom hvordan de opplever interaksjonen og definisjonen av situasjonen. Dermed vil hva en definerer som søppel kunne være styrt av hvordan en opplever definisjon av situasjonen og hvilke omstendigheter man inngår i (Levin og Trost 2005).

Søppel som mye annet er i den forstand relativt, så når er mat blitt til avfall? I følge Douglas (1997) teori om «matter out of place» vil dette være kontekstuelte alt ettersom hvilken kultur en inngår i. Maten er fin på fatet, ikke i søpla eller på gulvet. Men som historien viser så er det avhengig av hvilken situasjon en befinner seg innenfor og den gjeldene ordenen. Det er fortsatt mennesker som livnærer seg av andres søppel, ikke for det er ønskelig, men som en konsekvens av ens samlede kapital. Som følge av dette ansees de gjerne som uønskede og utstøtte i andre sammenhenger (Hylland Eriksen 2011). Når tingene endrer form fra å være attraktive til å være uønsket inngår de i en prosess ifølge Douglas (1997) hvor holdningene gjennomgår to stadier mot de fenomener som blir avvist. For det første er de ikke på rett plass og blir derfor en trussel mot den ordenen som skapes, dette fører til at de vil bli uønsket og feid bort. Her vil man kunne identifisere hva det er og se biter av den opprinnelige formen, og ryddigheten man ønsker blir på dette stadiet truet av dets nærvær. På det siste stadiet har alt gått i oppløsning og det er totalt udifferensiert, sirkelen har nå blitt sluttet. Det urene ble skapt av sinnets differensierende aktivitet, skillet som settes mellom ønsket og uønsket, rent og urent, kommer av den ordenen man skaper i organiseringen av hverdagen (Douglas 1997). Ifølge Bår Stenvik (2011) føler man et moralsk ansvar for å opprettholde orden ettersom kaos er et tegn på forfall og svakhet. Dette finner man gjennomgående i samfunnet, slik som en organiserer dagliglivet organiseres også omgivelsene man inngår i. Menneskene, gjenstandene, stedene og dyrene, alt kategoriseres for å opprettholde den sosiale ordenen. En er født med en disposisjon til å føle avsky og i møte med noe man finner ekkelt går en over i en modus som tillater å oppfatte dette som et ubehagelig objekt (Stenvik 2011). Søppel er i flere tilfeller et slikt objekt som skal organiseres inn i det gjeldene avfallssystemet som er innført. Det er konsekvensen av forbrukersamfunnet som individet håndterer og setter inn i system i hverdagen (Hylland Eriksen 2011).

3.4 Allmenningens tragedie og Giddens paradokset

Ved siden av matavfallet er emballasje den viktigste årsaken til veksten i husholdningsavfallet. Når man handler husholdningsprodukter er det nærmest umulig å unngå emballasjen. Når den har tjent sitt formål ender man opp med mengder plast og papp, dermed sitter man igjen med søppel ettersom man ikke har funnet noe annet formål å benytte den til innad i husholdningen. Store mengder avfall skaper forurensning og man finner mengder både i verdenshavet, verdensrommet og i gatene. Det er en konsekvens av forbrukersamfunnet som drives frem ved kollektiv samhandling. Alle individer inngår i et fellesskap og når dette fellesskapet handler sammen vil det reprodusere eller videreføre samfunnsstrukturen det er en del av, men individet vil også felles kunne skape skade gjennom å handle kun etter egeninteresser (Gåsdaal et al. 2009).

Risiko er i dagens samfunn et fenomen som gjør seg gjeldene ved alle aspekt av dagliglivet ifølge Beck (2006), det er kjennetegnet på dagens moderne samfunn. Det er risikoer som individet selv skaper gjennom det levestøttet som vedlikeholdes og oppfordres til gjennom forbrukersamfunnet til Bauman (2007) hvor forbrukerne i seg selv blir omgjort til handelsvarer. Det er et dagligliv preget av farer og lyster som skal tas stilling til, man ønsker seg gjerne en ny og flott bil, men med denne bilen kommer risikoen som trafikkulykker utgjør (Bauman 2007). I denne moderniteten er det meste på sett og vis omgjort til trusler og dermed vil ingen ting være mer farlig enn noe annet, dette blir også gjeldene i miljøsituasjonen man står ovenfor. Ifølge Anthony Giddens (2011) tenker flesteparten ikke over klimatrusselen i dagliglivet, det påvirker ikke hverdagen, som oftest verken ser man eller føler den. Som følge av dette vil man dermed heller ikke tenke så mye over den ettersom hverdagslige og dagligdagse utfordringer og problemer blir mer gjeldene og virkelighetsnært. Det er problemer individet vet hvordan en skal håndtere som har direkte innvirkning på ens eget liv. Dette blir av Giddens beskrevet som «Giddens paradokset» (Giddens 2011).

I følge Giddens (2011) står individet ofte med en følelse av å være alene og maktesløs ovenfor store globale og internasjonale utfordringer. Hvor fokuset for endring har en negativ effekt for individets livsstil, det å skape endring i klimautfordringene er ofte forbundet med å gi slipp på goder man nyter godt av i dagliglivet. Desto større enighet det blir blant klimaforskere angående risikoene på de fysiske omgivelsene, jo mindre bekymret blir

individet. Som fører til at istedenfor å endre forbruket endres holdningene så de er tilpasset handlingen. Ettersom det er ubehagelig om handlingen ikke tilsvarer holdningen skapes en indre konflikt. For å løse dette finner man en måte å få holdning og handling til å samsvare, ved å endre på viktigheten ved en eller begge faktorene og gjerne legger til en tredje faktor som veier opp. Og i enkelte tilfeller benekter man sammenhengen mellom dilemmaet. Man søker gjerne etter informasjon som støtter opp under de antakelser en har, som videre gir grunnlag for å unnlate å endre handlingen. Hvordan individer forholder seg til klima- og miljøsituasjonen kan ifølge Britisk forskning fra Department for environment, food and rural affairs (DEFRA) deles inn i syv kategorier hvor man finner ulike grader og former for holdningsjusteringer; positive grønne, avfalls overvåkere, berørte forbrukere, sidelinje støttere, forsiktige deltakere, senstartere og ærlig uengasjerte. Men for å skape en endring og få individet til å endre sine forbruksvaner og videre skape en bærekraftig livsstil må holdningen til endring, endres (Giddens 2011). De ulike kategorier er for denne oppgaven oversatt til norsk, og videre i egen empiri vil tre av dem benyttes; positive grønne, avfallsovervåkere og forsiktige deltagere.

For å endre individets forbruksvaner og livsstil vil det ifølge Garrett Hardin (1968, gjengitt i Gåsdal et al. 2009) by på utfordringer. Ettersom individet benytter seg av de felles ressursene som er tilgjengelige uten tanke for hva som er samfunnsøkonomisk gunstig. «Allmenningens tragedie» eller «den kollektive handlingens problem» viser til hvordan individer gjennom en kollektiv handling vil være en trussel for ressursene de har tilgjengelige. Hvor hvert individ ønsker å tilegne seg mest mulig mens ressursen enda er tilgjengelig. Som følge av denne felles handlingen har man gjennom flere eksempler sett ulike fiskearter bli utrydningstruet som følge av overfiske, hvor den enkelte kun vil regne med den fortjeneste en selv oppnår uten hensyn for videre fangstmuligheter. Om en ønsker å bevare og minsker sitt forbruk vil en i den store sammenhengen mest sannsynlig ikke utgjøre store forskjellen, men vil derimot stå utenfor og miste de fortjenestene som tilkom. Dermed vil det ikke være gunstig for individet å avstå fra å utnytte godene ettersom resten av fellesskapet benytter seg av dem. Om en slutter å kjøre bil, betyr ikke det at naboen slutter også, men at den ene taper og må gå dit en skal. Dermed vil en være tilbøyelig for å avstå fra slik handling og heller følge den kollektive massens handling (Gåsdal et al. 2009).

For å skape endring og minske forbruket må den kollektive handlingen endres, i å gjøre så vil man kunne skape en ny sosial orden og dermed endre samfunnsstrukturen. Hardin gir tre muligheter for å skape endring. At ressursene blir privatisert, regulert av myndighetene som pålegger begrensinger eller brukerne av ressursene organiserer seg og pålegger regulering av bruken. Dette kan man se flere eksempler på tidligere i blant annet landbruket og fiskerinæringen. Derimot tas det her ikke hensyn til at staten selv er et slikt system. Men ifølge Beck (2010) og Bauman (2006) har staten trukket seg tilbake og lar markedene i stor grad styre fritt, hvor profitt er eneste formål. Dermed skapes en tilstand hvor ingen kjenner et personlig ansvarlig for klimakrisen og de utfordringene som tilkommer, dermed videreføres miljøproblemene gjennom den gjeldene sosiale ordenen som femmer forbruk og bruk- og kast kultur (Gåsdaal et al. 2009).

4 Forskningsdesign og metodisk tilnærming

Gjennom en forskningsprosess går man vanligvis gjennom fire ulike faser. I denne delen skal jeg gjøre rede for egen fremgangsmåte med forberedelse, datainnsamling, dataanalyse og rapportering (Johannessen, Tufte og Christoffersen 2016).

4.1 *Forskningens utgangspunkt*

«Gode ideer til forskning oppstår gjerne ut ifra et konkret problem, spørsmål eller fenomen man blir nysgjerrig på» (Tjora 2012:14)

Gjennom egen opplevelse av gapet mellom holdning og handling ble jeg bevisst egen dobbeltmoral og ble nysgjerrig om andre opplever det samme. Dermed ble tema for oppgaven basert på egen nysgjerrighet ovenfor hvordan andre opplever forholdet mellom hverdagsliv og miljøhensyn. Før forskningsspørsmålet ble utformet hadde jeg allerede ontologiske teorier om hvilke samfunnsforhold individet befant seg innenfor. På grunn av risikoen miljøproblemene utgjør og det økende forbruket, gikk jeg inn i studien med en forforståelse av påvirkningsforholdet mellom Baumans (2007) «forbrukersamfunn» og Becks (2010) «risikosamfunn» hvor individet blir stående i mellom samfunnets behov for forbruk og miljøhensyn. I det forskningsspørsmålet skulle utformes jobbet jeg ut ifra nøkkelbegrepene; holdning, handling, miljøhensyn, hverdagsliv, avfallssortering og forbruk. Men det viste seg at utgangspunktet for studien ble noe annet enn sluttresultatet. Og som følge av funnene i empirien ble forskningsspørsmålet endret fra å baserte seg på forholdet mellom holdning og handling; *«Hvordan påvirkes vår handling i hverdagen av våre holdninger til klima og miljø?»* med hjelpespørsmålene; *«Hva ligger til rette for at individet skal kunne handle miljøbevisst?»* og *«Hvordan påvirker miljøbevisste valg husholdningen?»*. Hvor formålet er å belyse hvilke muligheter og begrensinger husholdningene opplever for å kunne handle ut ifra sine overbevisninger. Til å studere; *«Hvilke faktorer påvirker miljørelaterte hverdagshandlinger?»*. Bytte av problemstilling diskuteres videre i avsnitt 4.8 om studiens troverdighet.

4.1.1 *Forskningsmetode og forskningsstrategi*

Siden forskningsspørsmålet er bestemmende for hvilken forskningsmetode en skal benytte, ble det for meg naturlig å ta i bruk kvalitativ forskningsmetode. Denne metoden gir best mulighet til å skape innsikt og forståelse av husholdningenes egne opplevelser og meninger og konsekvensene av meningene (Tjora 2012). Det kreves at informantene reflekterer over egne erfaringer i forhold til gjennomførelse av miljøhensyn både i forbruk og avfallssorteringen. Siden dette er aspekter ved hverdagen som gjerne påvirkes av vaner og rutiner, er det områder ved hverdagen som en gjerne ikke reflekterer så mye over. Av den grunn bærer forskningen preg av en pragmatisk kvalitativ metode (Tjora 2012) og abduktiv forskningsstrategi med fenomenologisk tilnærming. Hvor det vektlegges at menneskers meninger, fortolkninger, motiver og intensjoner styrer ens handlinger og med utgangspunkt i forskningsspørsmålet «*hvilke faktorer påvirker miljørelatert hverdagshandling?*» må informanten reflektere over hva som legger føringer for ens miljøhandlinger. Forskningen begynner derfor hos individet med det formål å forstå de forhold som gir retningslinjer for deres handlinger (Blaikie 2010).

4.1.2 *Case studie og utvalgsmetode*

Ettersom sosiologi finner alle aspekter som omhandler forholdet mellom menneske og samfunn spennende og som grunnlag for forskning, er det viktig å avgrense det empiriske arbeidet. I mitt forskningsprosjekt har jeg valgt å benytte meg av en casestudie. Dette er en undersøkelse som tar i bruk en allerede eksisterende grense for hva og hvem som skal undersøkes. I mitt prosjekt var avgrensningen gitt av kommune, avfallsselskap og husholdningsformer. Jeg har i denne sammenhengen benyttet meg av case på grunnlag av et pragmatisk valg alt ettersom hvilken informasjon som er lett tilgjengelig og egen kjennskap til casen. Ettersom jeg undersøker hvilke faktorer som påvirker miljørelatert handling i hverdagen med spesielt fokus på søppelsortering, er det praktisk å undersøke husholdninger som er underlagt det samme renovasjonsselskapet som opererer med like fraksjoner. Derfor ble en naturlig avgrensning å undersøke nærområdet hvor alle innbyggerne er innen samme fraksjonsordning. Casen jeg studerte baserte seg på det lokale renovasjonsselskapet som strekker seg over ni kommuner, for å begrense det ytterligere benyttet jeg et enkelt casedesign med flere analyse enheter (Johannessen et al. 2016). Jeg delte husholdningsinformantene på tre kategorier; unge uten barn, småbarnsfamilier og eldre med fraflyttede barn, med tre informanter i hver. Med den hensikt å få en bredere forståelse, da jeg antar de står ovenfor

ulike hensyn, både i forbruk og avfall. I tillegg hadde jeg en nøkkelinformant ifra Iris Salten IKS for å kunne skape forståelse for påvirkningsforholdet mellom selskap og individ. Inndelingen av husholdninger gjennom livssituasjon viste seg å ekskluderte enkelte husholdninger, blant annet eldre uten barn. Jeg tok derimot ikke stilling til om en småbarnsfamilie skulle bestå av aleneforeldre eller foreldre av samme kjønn eller alder på unge uten barn. Derfor er aldersspennet blitt ganske ulikt, og kunne muligens vært bedre definert. Men antakelsen i utvalget er på bakgrunn av at det er forskjeller i hvordan muligheter og begrensninger individet oppfatter alt ettersom hvordan livsfase de befinner seg innenfor.

4.1.3 Rekruttering av informanter

Husholdningsinformantene ble rekruttert med en pragmatisk tilnærming med tanke på tilgjengelighet, da jeg benyttet min egen omgangskrets ettersom jeg selv og informantene inngår under samme renovasjonsselskap. I ettertid har jeg bemerket meg at husholdningsinformantene består i all hovedsak av personer med høy utdanning. Ettersom dette ikke var et område jeg tok hensyn til i utvalget endte jeg opp med liten variasjon som mest sannsynlig har påvirket datamaterialet. Det positive var en allerede oppbygget relasjon og tillit mellom forsker og informant, hvor informanten føler på å kunne snakke fritt. Men relasjonen kan også legge føringer siden eget ståsted i forhold til tema var kjent og informanten vil påvirkes av forskningseffekten. Jeg opplevde ikke at dette var tilfellet, men heller enklere i forhold til tid og tilgang. Ved rekruttering av Iris informanten gjorde jeg meg først til kjenne ved et uformelt besøk for å forhøre meg om informasjonsbrosjyrer. Fikk i den anledning kontakt med informanten og rettet en forespørsel. Ga samtidig informasjon om prosjektets formål og utgangspunkt og fikk da kontaktinformasjon for videre avtale (Tjora 2012).

4.2 Intervju som forskningsmetode

For denne undersøkelsen har jeg vurdert det slik at semistrukturert dybdeintervju vil være best egnet ettersom det er konkrete forskningsspørsmål som skal besvares og en vil ikke oppnå dette ved ustrukturerte dybdeintervju, på samme måte som strukturert intervju ikke vil åpne opp for meninger, holdninger og erfaringer informanten har gjort seg. Ved å bruke semistrukturerte dybdeintervju står mine informanter fritt til å snakke om tema uten å

forholde seg til noen tidsbegrensning. Dette vil kunne føre til åpne refleksjoner som gir omfattende kunnskap om informantenes egne opplevelser. Denne datagenereringsmetoden er basert på fenomenologisk perspektiv hvor jeg ønsker å forstå informantenes egne opplevelser og refleksjoner og empirien vil være et resultat av informantens subjektivitet ettersom det er deres meninger, holdninger og erfaringer jeg er ute etter. (Tjora 2012). Dybdeintervjuets kvalitet og gjennomføring kan være avhengig av en opparbeidet tillit mellom forsker og informant, dette er spesielt viktig for sensitive tema. Men siden dette er hverdagslivsforskning vil tema kunne ansees som mindre viktig eller til og med trivielt, ettersom det er preget av vaner og rutine (Scott 2009).

4.2.1 Intervjuguide og gjennomføring av intervjuene

I forkant av intervjuene måtte intervjuguiden¹ utformes, ettersom det er denne som danner grunnlaget for datainnsamlingen. Siden casen bestod av flere analyseenheter måtte det utformes to forskjellige, da de har ulike forutsetninger for å si noe om tema.

Husholdningsinformantene fikk i forkant av intervjuet kjennskap til hvilke tema intervjuguiden var bygget på; forbruk, søppelsortering og miljøbevissthet. Dette førte til at informantene fikk reflektert over meninger, motiver og vaner i forkant av intervjuet. Iris-informanten fikk derimot intervjuguide og informasjonsskriv² tilsendt ettersom det ikke hadde som formål å få kunnskap om personlige meninger, men heller bedriftens rutiner og opplevelse av husholdningers avfallssortering. Det ble samtidig opplyst om bruk av diktafon og anonymisering.

Intensjonen med intervjuet var at det skulle føres som en vanlig samtale med intervjuguide som veileder, men det ligger gjerne visse forventninger til de ulike rollene en har i en slik situasjon. Ved gjennomføring av intervjuene dro jeg i all hovedsak hjem til informantene, mens ved Iris informanten ble intervjuet holdt på arbeidsplassen. Intervjuene ble bygget opp gjennom tre faser for å skape en naturlig gjennomgang av temaene. Ved alle intervjuene begynte jeg med oppvarmingsspørsmål som er enkle og konkrete og ikke krever mye refleksjon, slike som bosituasjon og alder, mens for Iris informanten mer tekniske i forhold til fraksjoner og prosesser. Dermed gikk intervjuet over til refleksjonsspørsmål som var kjernen i

---

¹ Intervjuguider ligger som vedlegg B og C

² Vedlegg A

intervjuet. Her ble husholdningsinformantene stilt ovenfor ulike spørsmål om eget forbruk, sorteringsvaner og miljøsituasjonen, mens Iris informantens ble rettet mot virkemidler og sorteringssystemets gjennomførbarhet. Deretter ble oppmerksomheten rettet mot avrundingspørsmål for å lede oppmerksomheten bort fra refleksjonen og normalisere situasjonen før intervjuet er over, gjennom blant annet spørsmål om blant annet myter (Tjora 2012). Flere av husholdningsinformantene ga uttrykk for at dette var et område av hverdagen de ikke reflekterte over til vanlig.

4.2.2 Transkribering fra tale til tekst

Som følge av den kvalitative forskningsprosessen blir overgangene mellom innsamling og analyse noe flytende, hvor analyse og tolkning begynner i det man starter kontakten med informantene. Tidlig i datainnsamlingen så jeg behovet for å endre problemstillingen ettersom dataene viste andre forutsetninger for handling. Siden intervjuene ble tatt opp på lydband ble alt som var sagt bevart og jeg fikk konsentrert meg om dialogen med informanten istedenfor å ta notater (Thagaard 2003). Men som følge av dette satt jeg igjen med en stor mengde data som skulle omgjøres fra tale til tekst. Jeg valgte å transkribere i ettertid av hvert intervju for å bevare konteksten intervjuet inngikk i. Dette er med på å bestemme mening, og jeg valgte derfor overførte all tale ordrett over til tekst ettersom det er utfordrende å avgjøre hva som er relevant eller ikke. Gjennom transkriberingsarbeidet valgte jeg å normalisere transkripsjoner og omformet de fra dialekt til bokmål, men beholdt enkelte ord som var vesentlig for den øvrige meningen. Siden jeg både intervjuet og transkriberte selv vil jeg kunne huske de ulike situasjonene og se for meg kroppsspråk og uttrykk som hørte til situasjonen. Jeg slipper at manglende informasjon i transkriberingen påvirker den videre analysen ettersom dette er en viktig del av tolkningsarbeidet og en allerede har fått et overblikk over feltet (Tjora 2012).

4.2.3 Vurdering av forskningens pålitelighet

Siden kvalitativ forskningsmetode er basert på en fortolkende tradisjon er det vanskelig å snakke om nøytralitet. Gjennom hele prosessen fra tema og utforming av forskningsspørsmål til datainnsamling og analyse er det forskeren som vurderer og tolker. Dette gjør det vanskelig for kvalitativ forskning å teste påliteligheten med arbeidet ettersom man toker ut ifra de forutsetninger man allerede har med seg inn i forskningsarbeidet. Dermed er kvalitative studier påvirket av forskersubjektivitet fra start til slutt (Tjora 2012). I mitt tilfelle bunnet

forskningen i min egen hverdagssituasjon da jeg ble bevisst eget gap mellom holdning og handling, dette la føringer for tema og videre undersøkelse. Etersom jeg undersøkte et fenomen som jeg selv er del av har jeg spesiell kjennskap til området som undersøktes påvirket dette rekrutteringen av husholdningsinformanter, gjennom pragmatisk utvalg på grunnlag av tilgjengelighet. Det å velge informanter basert på bekjentskap gjorde rekrutteringen enklere, men skapte også muligheten for forskereffekten ettersom mine holdninger i større grad er kjent for informantene. Dette kan være både positivt og negativt alt etter om informantene ønsker å svare i tråd med mine overbevisninger eller en åpenhet ettersom tilliten allerede er etablert. Ved å benytte semistrukturerte dybdeintervju stod informantene friere til å snakke om tema på en uhindret måte, dette la mindre føringer for hvilket datamateriale som ble samlet inn og jeg opplevde at informantene svarte etter beste evne med en åpen og ærlig dialog. For å videre benytte empirien i analyseformål transkriberte jeg all rådata som tekst, inkludert mine spørsmålsformuleringer for å bevare konteksten og unngå å legge føringer for hva som ble relevant. Dette ble også et hensyn i forhold til presentasjon av empirien i analysen, hvor jeg benytter direkte sitat for å bevare informantenes egne formuleringer. I forhold til utvalget ble kriteriene lagt med tanke på livsfase og renovasjonsselskap, men det ble ikke tatt stilling til kjønn, politisk tilhørighet, bosted, eller grad av utdanning. Det viste seg at mine husholdningsinformanter bestod av 7 kvinner og 2 menn, i sentraliserte områder og for det meste med høy utdanning, men med et ulikt aldersspenn og livssituasjon. Dermed vil annen forskning basert på andre kriterier kunne få ulike resultater.

4.2.4 Vurdering av dataenes troverdighet

Om det er sammenheng mellom det fenomenet man undersøker og dataene som er samlet inn eller om metoden samsvarer med formålet, er innenfor kvalitative undersøkelser et spørsmål om troverdighet (Johannessen et al. 2016). For denne studien ble utgangspunktet noe annet enn sluttresultatet ettersom datamaterialet tilsa behov for endring. Jeg hadde som formål å undersøke hvordan holdninger påvirket informantenes handlinger, med spesielt fokus på sortering av husholdningsavfallet. Og hvilke forhold som lå til rette, samt hvilke personlige konsekvenser miljøbevisste valg ga husholdningen. Som metode for datagenerering benyttet jeg semistrukturerte dybdeintervjuer fokusert mot husholdningers opplevelse av dagligvareforbruk, avfallssortering og miljøbevissthet. Den åpenheten som ligger til dybdeintervju ga muligheten for å finne de påvirkningsforhold som lå til miljøhandlinger.

Hvor det viste seg å være andre påvirkningsforhold som la føringer for hvordan mulighet husholdningene hadde til miljøhensyn i hverdagen enn egne holdninger. Den nye problemstillingen ble da; «*Hvilke faktorer påvirker miljørelaterte hverdagshandlinger?*». Studiens videre fokus ble utformet gjennom de tidligere forskningsspørsmålene, men gikk fra å studere forholdet mellom holdning og handling til de ulike påvirkningsforhold skaper- eller hindrer husholdningers mulighet til miljøhensyn i hverdagen gjennom forbruk og avfallssortering. Siden jeg benyttet meg av kvalitativ forskningsmetode står man friere, enn ved for eksempel kvantitativ metode, til å endre og justere forskningsspørsmålet alt ettersom forskningen utarter seg (Tjora 2012).

4.3 Dataanalyse

Nå som datamaterialet var transkribert og forskningsspørsmål endret, startet prosessen med å analysere datamaterialet. Selv om analyseprosessen begynner i intervjusituasjonen er det nødvendig med videre analyse gjennom å tolke dataene. Ved å sette det inn i en større sammenheng kan man ser hvilke konsekvenser analyse og konklusjon har på det man undersøker. Gjennom analysen av eget datamateriale benyttet jeg en fenomenologisk fremgangsmåte, hvor jeg i første fase leste dataene fortolkende med ønske om å forstå den dypere meningen. Siden analyseprosessen begynner allerede under intervju og transkribering, så jeg allerede visse likheter med intervjuene som førte til at jeg måtte endre forskningsspørsmålet. Videre i analysen leste jeg gjennom datamaterialet i sin helhet mens jeg lette etter interessante og sentrale temaer. Gjennom denne formen for fortolkende analyse er det viktig og ikke henge seg opp i detaljer, men heller notere hovedtemaene som materialet viser å inneholde, dette gjorde jeg ved å markerte de ulike temaene med markeringstusj av ulik farge for å kunne skille de fra hverandre.

I den andre fasen begynte jeg å finne meningsbærende elementer som var relevant for forskningsspørsmålet, ved å ta en systematisk gjennomgang av datamaterialet. I denne delen identifiserte jeg tekstelementer som ga kunnskap og informasjon om de hovedtemaene som kom frem. Jeg benyttet meg så av koder i form av enkeltord for å beskrive hva temaene inneholdt. Jeg fikk så en bedre oversikt og orden i datamaterialet som jeg videre utviklet til kategorier for påvirkning. Disse tok utgangspunkt i tolkende koder som viser til sammenhenger og som reflekterer over hvordan tendensene i datamaterialet kan forstås og tolkes. Ettersom den ene kategorien hadde flere koder under samme tema, ble den bestående

av en hovedkategori med tre underkategorier (Johannessen et al. 2016). Disse kategoriene ble så formet til faktorene som påvirker miljørelatert hverdagshandling.

4.5 Etiske utfordringer

Kvalitativ forskningsmetode og spesielt intervju krever en nærhet mellom forsker og informant. Mellom dette ligger det visse etiske ansvar på forsker og forskningsprosess, hvor en må vurdere etiske retningslinjer gjennom hele prosjektet. Er forskningen er verd å gjøre, har jeg kompetanse til å gjøre den og om informanten er informert tilstrekkelig (Miles et al. 2014). I de tilfeller hvor en skal bruke personopplysninger som gjør det mulig å identifisere enkeltpersoner eller hvor en bruker sensitive personopplysninger er man pliktig til å melde inn prosjektet til Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS (NSD). Siden denne studien ikke inneholder personopplysninger ettersom alle informantene er anonymisert, er det ikke meldepliktig til NSD. Informantene har blitt informert på forhand om anonymisering og dataenes formål, ettersom informasjon som samles inn gjennom undersøkelser ikke skal benyttes i andre sammenhenger. For å anonymisere informantene har jeg benyttet pseudonymer istedenfor faktiske navn (Johannessen et al. 2016). Gjennom forskningsprosessen er det viktig å være klar over måten en fremstiller sine informanter og jobbe ut i fra den forutsetningen å ikke påføre skade (Miles 2014).

5 Fire kategorier som påvirker handling – presentasjon av data

I denne delen skal jeg presentere empirien som har kommet frem gjennom datamaterialet. Igjennom kodingen kom det frem fire forskjellige kategorier som påvirker hvordan informantene forholder seg til miljøhensyn i hverdagen. Disse fire blir her presentert gjennom sitater fra empirien. I dette kapittelet vil datamaterialet presenteres som en systematisering av empirien og bære preg av sosiologiske måter å fortolke empirien på.

5.1 «Jeg kunne vært flinkere» – egeninnsats i avfallshåndteringen

De ulike sosiale virkeligheter som utgjør rammer for adferd som man må innrette seg etter, utgjør individets handlingsrom. Hvert individ vil ha ulike handlingsrom som vil bestå av hvilke muligheter og begrensninger en selv har til å velge hvordan en vil opptre og innrette seg, hvilke og hvor store krav til ytelse en står ovenfor og hvilke muligheter individet har til å påvirke eller forandre ens eget handlingsrom (Schiefløe 2006).

I Saltenregionen er alle innbyggerne pålagt å sortere søppelet ettersom kommunen har ordninger for å håndtere husholdningsavfallet. Det er utformet en ordning med fem fraksjoner som husholdningene selv sorterer og flere andre kan leveres på miljøtorget som Iris administrerer. Iris Salten IKS henter husholdningsavfallet hos kundene sine for så å kilde gjenvinne de ulike fraksjonene til nye produkter eller til varme for store bygg. I så måte står innbyggerne ovenfor en tvungen sortering som er tilrettelagt for å skape gode sorteringsordninger i hjemmet. Dermed er det å sortere eget avfall et tiltak som husholdningene er pålagt å gjøre og en hverdagshandling som skal gagne miljøet gjennom god sortering av søppelet. I å beskrive hvordan oppfattelse de har av sine kunders generelle sortering sier nøkkelinformant fra Iris Salten IKS dette:

«I de husholdningene som har egne dunker som vi kan kontrollere er det gjevt over bra ... Alle kan gjøre en bedre jobb, men der det sviktes ser det ut som, og det er det vi skal finne ut i sommer, det er i fellesanleggene. Det er liksom der du ikke selv må stilles til ansvar for at du er en dårlig sorterer, der gjør det ikke noe så bare kaster man, så bare se oss litt rundt her at det er ingen som ser så kaster man, så er det ingen som vet at man kaster»

Iris Salten IKS opplever at de fleste er gode til å sortere, men ser at fellesanleggene er en utfordring ettersom enkelthusholdningen ikke selv blir ansvarlig om en ikke sorterer korrekt. Informantene jeg har intervjuet innehar ulike handlingsrom, men felles for alle er at de har

tilrettelagt sortering av søppelet igjennom de retningslinjer Iris jobber ut ifra. I denne sammenhengen kan informantene deles inn grupper alt ettersom hvordan de sorterer og gjennomfører miljøbesparende hverdagshandlinger. Dermed deler jeg de inn i tre grupper bestående av, «positive grønne» som en fortropp for miljøbesparende handlinger og holdning til sorterings ordningen. «Avfallsovervåkere» som individer som gjør halvhjertede handlinger for miljøbesparende tiltak og «forsiktige deltagere» for de informantene som utfører begrensede eller ingen miljøbesparende tiltak igjennom hverdagen.

5.1.1 «Positive grønne»

Den første gruppen er de «positive grønne» som gjennomfører flere gode og bevisste valg av ulik grunn. «Camilla», «Ane» og «Bea» er av ulik alder hvor «Camilla» er en enslig kvinne på 38 år uten barn som eier egen leilighet med felles søppelanlegg. «Ane» er en voksen enslig kvinne på 55 år som bor i egen bolig etter barn er blitt store og flyttet for seg selv og «Bea» som er en enslig kvinne på 70 år som bor i egen bolig og deler søppeldunker med leieboer etter barn er flyttet ut. «Camilla» beskriver seg selv slik:

«Ja, jeg syntes jo selv jeg er veldig flink da. Jeg sorterer papir, mat, plast, glass og metall og restavfall da. Og det har hendt jeg har vært inne på Iris sine sider for å sjekke opp hvor er det det skal, jeg er litt nerd, jeg er litt søppelnerd (latter), miljønerd. Men ja, men noen ting så syntes jeg det rett og slett er litt dårlig merket, jeg kunne ønske jeg kunne gjort en enda bedre jobb ...»

Hun anser seg selv som flink og identifiserer seg selv som en søppel- og miljønerd hvor hun oppsøker informasjon for å kunne sortere korrekt. Men kjenner på at ting ikke alltid ligger til rette, så hun ønsker bedre merking for å selv kunne gjøre en bedre jobb i forhold til sortering av husholdningsavfallet. De andre to kvinnene er også positive til sorteringsordningen og «Bea» føler det er riktig og at man blir mer miljøbevisst gjennom å sortere, «Ane» beskriver seg selv:

«De har den tømmekalenderen, den syntes jeg det er veldig bra å forholde seg til. Å for min egen del jeg har jo faktisk gått i gjennom om det er noe jeg kunne gjort bedre, men per dags dato så kan jeg ikke se at det går ant å sortere noe mer enn det jeg gjør»

«Ane» anser seg selv som meget rigid på sortering og gjennomfører flere tiltak for å bedre miljøsituasjonen hvor hun plukker opp søppel ute og går aktivt inn for å rydde opp i nabolaget hun bor i. «Camilla» og «Bea» kjenner det på samvittigheten om de tar lettvinde løsninger og merker seg at «dette er ikke rett» eller «jeg vet bedre» og mener de er blitt mer bevisst og

finner det vanskelig å gjøre dårlige valg etter at sorteringen er innført enn tidligere. «Bea» beskriver det slik:

«Nei, altså etter hvert så er det en del av meg altså. Det er ikke noe som er påført meg uten ifra i dag. Det er helt, det ligger i meg at det skal jeg gjøre altså»

«Bea» forteller her at innføring av sorterings ordningen skapte bevisstgjøring og en ny verdi hos henne ettersom hun nå anser sortering av søppel som det rette og gjøre. «Camilla» forteller at hun anser miljøbevissthet som bevisstgjøring av valgene man tar i hverdagen, og for henne handler miljøbevissthet om hvordan hun ønsker å leve livet sitt, hun forklarer dette slik:

«... det handler om en livsstil eller et slags ønske om hvordan jeg vil leve da. Nei, jeg får liksom, av å ha altfor mye ting, jeg får liksom panikk av det egentlig. Men jeg tenker ofte så er det sånn, jo fattigere man er jo mer miljøvennlig er du jo, for som regel, man har ikke bil, man reiser ikke så mye, kjøper ikke masse ting. Nå har jeg jo bil da, men jeg bruker den ikke så ofte. Men ja, samtidig så er det litt frustrerende for de små tingene er liksom en dråpe i havet og det virker så, det virker som et håpløst prosjekt på et vis ...»

Hun forklarer at hennes valg av livsstil er påvirket av et ønske om å leve smått, og knytter miljøbevissthet til valg hun tar i hverdagen gjennom de verdier hun ønsker å basere livet sitt på. Men anerkjenner også at ens mulighet for å forurense er avhengig av ens økonomiske kapital. På tross av dette merker hun også en følelse av håpløshet ettersom de valg hun gjør igjennom sin valgte livsstil blir små i forhold til den samlede forurensningen som man opplever i dag. Til tross for dette ønsker hun å klare seg med det hun trenger og har et genuint ønske om å bidra i å forbedre miljøsituasjonen.

5.1.2 «Avfallsovervåkerne»

Den andre gruppen er «avfallsovervåkerne» som halvhjertet utfører miljøbesparende tiltak av ulike grunner. «Ylva» er en ung kvinne på 27 år som bor sammen med sin samboer og barn i egen leilighet med felles søppelanlegg. «Mie» er en ung kvinne på 27 år som bor sammen med sin mann og barn i egen bolig som deler søppeldunker med leieboer. «Tie» er en ung kvinne på 27 år som bor sammen med samboer og barn i egen bolig med egne søppeldunker, «Bjarne» er en voksen mann på 53 som bor sammen med samboer i egen bolig etter barn er flyttet ut som deler søppeldunker med leieboere. «Mie» beskriver husholdningens sortering slik:

«Ja, vi er veldig flinke på det jeg og mannen min, og ungene også faktisk, de er også veldig opptatt «skal det i den søppelet eller den søppelet». Men jeg må innrømme at, om det er veldig

små ting så, om det ikke er større en tommelen min så kaster, så kan jeg slurve med å kaste det i restavfallet ...»

«Mie» beskriver husholdningens sortering som god, hvor hennes små barn også viser engasjement i forhold til hvor søppelet skal kastes. Men forteller videre flere motiver for å sortere:

«... jeg vil at vi skal være flinke til å sortere og jeg vil at vi skal tenke på miljøet, men det er jo også det at restavfallet vårt blir fort fullt, vi har jo to bleie unger og bleier skal i restavfall dessverre, før var det jo i matavfallet, men nå er det i restavfall og de blir fort full. Så jeg er også nødt til å tenke på at jeg ikke kaster sånne store ting i søpla, for jeg må spare den lille plassen vi har sånn at ikke den blir full»

Hun anerkjenner at hun kan slurve, men anser at de er flinke til å sortere i det helhetlige bildet. Flere av informantene innenfor denne gruppen sorterer godt av ulike grunner, noen i forhold til plass i hjemmet, for fremtidige generasjoner, klima og miljø, grunnet tilrettelegging og finner sortering som en vane man er lært opp til gjennom oppveksten. «Tie» mener det må et generasjonsskifte til for å få det helt på plass. Og de mener det er viktig og informere og lære opp egne barn til korrekt sortering. Men de finner det noe utfordrende grunnet manglende tilrettelegging i enkelte tilfeller, slik som sortering av farlig avfall. I henhold til dette har ikke Iris tilrettelagt hjemme og informantene må dermed dra med dette selv. Dermed går det gjerne i glass og hermetikk boksen man har fått utdelt eller i restavfallet til tross for at informantene er informert om korrekt håndtering. «Tie» beskriver dette:

«... men det har liksom mest for å gå i restavfall dessverre. Selv om jeg egentlig er veldig imot det da, i og med at det er ganske farlig med disse batteriene, når barn tar det i munnen og katter og dyr og, så jeg er egentlig imot det. Men det er noe med at man klarer ikke ta vare på alt, alle disse batteriene også skal det leveres inn en gang i måneden. Så hadde vi hatt en liten boks som glass og metall boksen for eksempel, bare sånn en liten kar at med der så tror jeg det har løst. Så det savner jeg da»

Iris Salten IKS viser til at det er flere kommuner som har innført slike bokser for farlig avfall for husholdninger med barnesikring på som hentes noen ganger i året. Dette er noe de diskuterer om skal innføres for Salten, men har valgt å ikke gjøre det ettersom kundene jevnt over er god på å levere dette til miljøtorgene og mener det er viktig og informere og bevisstgjøre kundene.

5.1.3 «Forsiktige deltagere»

Den siste gruppen er «forsiktige deltagere» som gjør få eller ingen miljøbesparende tiltak i dagliglivet. «Aline» er en ung kvinne på 28 år som leier leilighet sammen med sin samboer og har felles søppelanlegg med de fire andre leilighetene i bygningen. «Dag» er en ung mann på 20 år som leier leilighet med sin samboer og deler søppelboks med huseier og en annen leieboer. Begge er bevisst på deres manglende sortering og begrunner manglende handling med latskap og praktisk tilrettelegging. «Aline» beskriver sorteringen i hjemmet slik:

«Også der så tror jeg kanskje vi skulle vært flinkere. Men vi sorterer papp, rest og matavfall. Men latskapen tar meg titt og ofte der også, at hakker jeg mat og matavfallsboksen er full så kan det godt gå en del i restavfall. Og jeg tror veldig mye går i restavfall som overhode ikke hadde trengt og vært der. Og glass sorterer vi også, for vi har en glassbeholder som fulgte med leiligheten, hvis ikke tror jeg kanskje ikke vi hadde gjort det»

Hun forteller videre:

«... jeg syntes det blir slit, altså når du står der og hakker salat og du tar av plasten fra paprikaen og du skal ikke bruke, bruke litt av paprikaen og agurken altså, det er lettere å bare kaste denne stumpen med agurk og plast i restavfall enn å ta av plasten, herregud det er tragisk når jeg tenker over det, men det er latskap rett og slett, at nå orker jeg ikke. Man følger liksom at hverdagen er travel nok fra før av at man ikke skal bruke tid på sånne ting»

«Aline» forteller at hun sorterer noe, men kan ofte ta lettvinde løsninger og kaste i rest som følge av fullt matavfall. Hun kan i noen tilfeller tenke at det rette hadde vært å sortert ordentlig, men at hun ikke har et veldig bevisst forhold til sortering. Når jeg spør om hun reagerer på hvordan andre sorterer sier hun:

«Jeg tror nok veldig mange er mye flinkere, også syntes jeg det ser veldig slitsomt ut (latter). Nei, altså det eneste vi har tenkt på det er blant annet dette med plast. Jeg vet jo det er mange som sorterer plast og jeg, altså det er jo litt sånn egoistisk tankegang, men jeg ser jo at restavfallsboksen vår er veldig liten og at den blir fort full. Og jeg tenker, hadde vi sortert så hadde vi sluppet det her styret med for liten søppel boks»

«Dag» sorterer ikke søppel til tross for at han opplever at samboeren forsøker og gjøre det. Men han kaster selv alt i restavfallet og forteller videre at det er grunnet latskap at han ikke sorterer, det går på bekvemhet og plass. Når han blir spurt om han reagerer på hvordan andre sorterer svarer han slik:

«Jeg reagerer på at samboeren er flink til å sortere. Men ikke noe ellers, det er ikke noe så snakkes så mye om, så. Men ja, jeg syntes hun er flink, og jeg er nok ikke så flink selv, men jeg er ikke noe flink til å fikse på det heller, det er ikke prioritert å fikse det»

Når han får spørsmål om han kjenner noe på samvittigheten ovenfor manglende sortering svarer han slik:

«Jeg får ikke så dårlig samvittighet å kaste plast oppi der for å si det sånn, jeg får verre samvittighet å kaste mat. Om jeg kaster mat får jeg dårlig samvittighet, kaster jeg metallet i restavfallet så, nei, det plager meg ikke stort. Det gjør ikke det med mindre jeg ser det på nyhetene at nå er det så ille. Men ikke en dagligdags ting som plager meg nei»

Til tross for at de begge har manglende eller ikke eksisterende sortering mener de at det er gunstig og anerkjenner viktigheten med kildegjenvinning. Begge forteller at det å følge opp sortering av søppelet ikke er en prioritet i gjennom hverdagen, hvor «Aline» sier hun mener hverdagen er travel nok som den er. De begge forteller at det tar tid, det tar opp plass og krever en ekstra innsats for å gjennomføre korrekt sortering. Både «Dag» og «Aline» beskriver miljøhensyn som noe negativt, noe de bare personlig vil tape på ved å gjennomføre «Aline» beskriver dette slik:

«... det første som slår meg er at det å være miljøbevisst er mer arbeid. Det er det første som slår meg, når jeg skal lage middag står jeg å sorterer søppel i times vis etterpå. Jeg må ta kalde dusjer, jeg må sitte i mørket og tenne stearinlys, altså, så jeg forbinder nok det, hvis jeg skulle være mer miljøbevisst, at jeg ville tape, det ville ikke være en vinn – vinn situasjon, det ville heller få, det ville påvirke meg negativt. Det ville være mer en byrde enn det ville være en glede ...»

«Dag» beskriver samme situasjon slik:

«... Gjort det vanskeligere, om jeg hadde tatt buss ville jeg mistet mye tid av hverdagen i å stå å vente, jeg ville fått en kronglete start på dagen, sikkert kommet i dårligere humør. Hadde jeg spart mer på strømmen hadde jeg sikkert levd i mørke, jeg hadde, ja, jeg liker å ha radio på i bakgrunnen mens jeg holder på med noe annet, så det er liksom koselig. Så jeg tror det ville gjort dagen min vanskeligere om jeg skulle tatt miljøbevisste valg, i hvert fall i den, litt som har betydning ...»

De begge anser miljøbevisste hverdagshandlinger som noe de ville tape på, en negativ effekt på dagliglivet deres og som mye mer arbeid. På tross av dette legger begge vekt på at enkelt individet har et ansvar.

Felles for så å si alle informantene er at de definerer miljøbesparende tiltak av ulik sort gjennom flinkhet. Aller mest representert er sortering av avfall i dagliglivet, til og med informanten tilhørende Iris benytter denne termen for å bemerke grad av sortering. Samlet gjennom alle intervjuene ble termen «flink» benyttet 40 ganger for å illustrere i hvilken grad informantene følte de gjorde en god jobb for å gjennomføre eller iverksette miljøbesparende tiltak av ulik sort i dagliglivet. Felles for de to informantene som befinner seg innenfor gruppen «forsiktede deltakere» er at de er de eneste som leier leilighet og har i den grad

begrenset mulighet til å påvirke eget handlingsrom i forhold til tilrettelegging av sortering, de må heller ikke stilles til ansvar på samme måte som de informantene som har egen søppeldunk. Noe som nøkkelinformant hos Iris beskriver som utfordrende og endre. Til tross for manglende sortering beskriver «Dag» seg som delvis miljøbevisst slik:

«Til dels. Ikke noe flink til å sortere, men jeg er miljøbevisst når jeg kjøper storhandel. Når jeg nå tenker på å kjøpe bil prøver jeg å se litt på hvor miljøforurensende det er, men jeg er ikke noe flink til å velge kollektivt ...»

Informantene som ligger under gruppen «positive grønne» anser seg selv i større grad som miljøbevisste. «Avfallsovervåkerne» anerkjenner at de gjør enkelte tiltak for å bedre miljøsituasjonen av ulike grunner, men at de har forbedringspotensialet eller at de er gjennomsnittlig miljøbevisst. De «forsiktige deltakerne» anser seg selv som til dels eller ikke miljøbevisst gjennom manglende eller begrensede miljøbesparende hverdagshandlinger.

5.2 «Faen, nå må jeg håndtere dette her» - direkte påvirkning i hverdagen

I følge Marianne Gullestad (2000) er hverdagen et diffust begrep som omhandler mange dimensjoner, men hun har identifisert de to viktigste som den daglige organiseringen av oppgaver og virksomheter og hverdagslivet som erfaring og livsverden. Hvordan individet opplever hverdagen gjennom ens virkelighet, holdninger og symboler. I så måte er det ikke bare hvordan hverdagslivet er organisert som er viktig, men hvordan individet selv oppfatter og tolker egen hverdag. Dette er et aspekt av livet som skilles fra arbeid og foregår i de private rammene en finner i hjemmet, de daglige vanene og rutinene individer vedlikeholder. I så måte er hverdagsliv forbundet med miljøhensyn ettersom det er igjennom hverdagslivet individet forbruker ressurser, forurenses og skaper avfall som følge av ens livsstil (Skorstad 2008).

I denne delen skal jeg se på hvordan informantene forholder seg til miljøhensyn i hverdagen gjennom sine forbruksvaner, forhold til sortering og øvrige miljøbesparende tiltak de gjennomfører eller potensielt ville gjennomført. Ettersom jeg har gått igjennom intervjuene har jeg funnet tre faktorer som utmerker seg i handlingsrommet informantene har til å vise miljøhensyn i hverdagen. Dermed deler jeg denne kategorien inn etter økonomi og forbruk, helse og sunnhet og miljøhensyn.

5.2.1 Økonomi og forbruk

«Pål» ved Iris forteller at det er viktig og minimere avfallet gjennom bevisste og gode forbruksvaner:

«... Også i det informasjonsarbeidet vi skal gjøre så er det jo viktig å minimere avfallet, å få mindre avfall, så istedenfor å kjøpe dårlige produkter som du må kaste etter tre år. Kjøp heller litt bedre produkter så du må kaste etter åtte år for eksempel, på den måten minimerer vi avfallet»

Hvilke varer en kjøper har i denne sammenhengen direkte tilknytning til hvor mye søppel en husholdning produserer. Kjøper man varer av kvalitet trenger man ikke bytte de ut like ofte enn om man kjøper billigere varer av dårligere kvalitet. Innenfor økonomisk sosiologi og markedsforskning henviser livsstil til forbruksvaner eller vaner og holdninger som har betydning for forbruksvaner (Korsnes 2008). Igjennom første del av intervjuguiden var fokuset for intervjuet hvordan forbruksvaner informantene vedlikeholder igjennom dagliglivet. Spørsmålene dreide seg om hvordan de forholder seg til handling av dagligvare produkter og hvordan miljøhensyn kommer til syne gjennom husholdningens forbruk.

Når informantene blir spurt om sitt eget forbruk er det en ting som spesielt går igjen. Hele syv av informantene benytter handleliste og følger den relativt godt. Men flere forteller om erfaringer hvor de ikke har hatt handleliste og skulle gå innom butikken for en ting de manglet for så å spontan handle og ende opp med flere produkter enn planlagt. Til tross for at de benytter handleliste kan flere handle opp til hver dag eller flere ganger i uken, mens enkelte satser på å handle en gang i uken. Både «Dag» og «Bjarne» gjennomfører storhandel hvor «Bjarne» ikke liker at noe ekstra kommer på handlelisten, men «Dag» fint kan legge til nye varer, men de begge forteller at alt de handler blir brukt. Både «Bjarne» og «Dag» handler i store kvanta. «Bjarne» forteller han har kjøpt ti åtte pakninger med brus og «Dag» forteller han har tolv pakker tacolefser og tilsvarende med saus som han hamster når det er tilbud. Men felles er at de handler stort men kaster lite mat. «Dag» beskriver sitt forhold til matkasting slik:

«Det er det verste jeg vet. Jeg liker det ikke. Så om det kastes mat hos oss så får noen kjeft, ja. For det liker jeg ikke, mat skal ikke kastes, da kan vi heller utsette middagen til dagen etter en dag til. Og heller ha rester, spesielt restemiddager til frokost, det er fantastisk ...»

Både «Dag» og «Bjarne» forteller om vanen i å spise rester, og anser dette som viktig i å unngå kasting av mat. «Aline» derimot forteller at hun har et veldig stort forbruk og kan ofte bli påvirket av tilbud til å handle ting hun egentlig ikke har bruk for:

«... jeg har gjort ganske mange bom kjøp som jeg bare ender opp med å kaste for at jeg ikke vet helt hvordan jeg skal bruke de. Sånn her, den Rema 1000 matkrigen, jeg har jo fire kilo marsipan pølser og jeg baker ikke (latter). Så hva jeg skal med disse fire kiloene marsipan det skjønner jeg ikke. Og bønnespirer, det bruker jeg heller ikke, men det har jeg kjøleskapet fullt av»

Hun beskriver videre at hun kan kaste mye mat og tenker sjelden over det. «Mie» har lett for å dra innom butikken og handler gjerne hver dag, hun kaster en del mat om det har ligget en stund i kjøleskapet og beskriver en situasjon slik:

«... Da har jeg ikke planlagt godt nok, «ååh jeg hadde kjøpt kjøttdeig ja», så har jeg kanskje kjøpt, den går ut i morgen, så har jeg kanskje kjøpt middag for noen dager også rakk jeg ikke å bruke den. Det er litt dumt»

Gjennom det hun forteller utsetter hun ikke middagen slik som «Dag» gjør for å hindre at mat blir søppel. Flere av informantene gir uttrykk for at de er ikke glade i å kaste mat og enkelte bruker sansene for å kjenne om maten er spiselig eller ikke, dette gjelder spesielt for «Bea», «Ane» og «Bjarne» hvor siste forbruksdag ikke trenger å bety noe. Men både «Ane» og «Bea» reagerer på hvor lett den yngre generasjonen tar på det og kaste og kjøpe nytt, og mener de er mer vant til velstand og penger ikke lengre har samme verdi. «Ane» beskriver dette slik:

«Men mange har den holdningen at «nei, sånt spiser ikke vi, det trenger vi ikke for vi kan likegodt kjøpe ny. Vi skal kun ha det ferskeste og nyeste og beste og flotteste» ikke sant. At de er der fordi de syntes de har råd til det, men det er jo deres vurdering da»

«Ane» anser seg selv som meget miljøbevisst og gjør flere tiltak for å minimere egen miljøpåkjenning, hun merker at økonomien styrer hva hun har råd til. Hun forteller at utgiftene med bolig er høye så hun sparer inn ved å leve sparsommelig igjennom forbruket og matbudsjettet, og i den sammenheng handler hun ikke økologisk ettersom prisen er høyere på økologiske produkter. Dette er noe flere bemerker, hvor pris bestemmer innkjøp. «Ylva» forteller at om hun må velge mellom to varer går prishensyn foran miljøhensyn. «Tie» beskriver det å kaste mat slik:

«Nei, jeg er ikke noe glad i å kaste mat. Jeg syntes det er en sånn unødvendig ting, kanskje mest for å bruke penger på det, jeg syntes det er kjempe kjipt å kaste bort penger»

«Camilla» opplever av og til at hun må begrense seg om det er stor prismessig forskjell mellom vanlige og klimavennlige produkter, hvor hun syntes det er trist at pris skal definere om en kan ta gode valg eller ikke. Hun merker også et press fra samfunnet i å handle mer

materielle goder som hun egentlig ikke trenger. Hun beskriver en opplevelse hun hadde hos frisøren slik:

«... også ser jeg bare mine gamle slitte sko. Så jeg vet ikke, det er jo ikke helt, gjenbruk og vi bruker det vi trenger, men når alt kommer til alt, jeg føler meg jo sånn, jeg føler ikke det er helt akseptert da å gå med sko som er litt slitt for eksempel. Så hadde jeg levd i min egen lille boble så hadde jeg kunne hatt de skoene til jeg dør, men nå så må jeg kanskje gi etter. Det er lov å kjøpe mer enn et par sko i løpet av (latter) et liv da»

Hun beskriver et ønske om å holde en minimal livsstil hvor hun ikke har mye unødvendige ting, men kjenner på et samfunnspress hvor det er mer akseptabelt og ha mye materielle gjenstander. Men beskriver også dette som kontekstuel, alt ettersom hvem man er og hvem man omgås med i henhold til hvordan man anser eget og andres forbruk.

5.2.2 Helse og sunnhet

Som et aspekt ved begrepet livsstil er helse gjeldene, innenfor helsesosiologi anser man de vaner individet holder som viktige for ens livsstil (Korsnes 2008). Et aspekt som kom frem hos enkelte informanter var at flere tar valg innenfor dagligvarehandlingen på bakgrunn av helse og ikke av miljøhensyn. «Bjarne» beskriver dette spesielt innenfor spørsmålet om han er opptatt av at varen er klimavennlig og om han unngår varer med palmeolje:

«... nei det er jo for at det er skadelig for meg. Ikke at det er klimavennlig, det er jo ikke derfor jeg, nei, nei, ikke i det hele tatt»

Han handler produkter som er uten palmeolje på bakgrunn av at det er opplyst om at det er skadelig for kroppen og ikke på bakgrunn av miljøhensyn. Hvor han videre ikke tenker noe over å kjøpe produkter som ellers er klimavennlig. «Mie» handler på bakgrunn av at det skal være sunt og finner ofte at disse samsvarer med de klimavennlige varene. Hun handler på tross av pris forskjell i hovedsak økologiske matvarer ettersom de skal være det sunneste valget. Og forklarer dette slik:

«... jeg spiser jo økologisk mat, det er jeg litt opptatt av, men det er jo også litt vinn- vinn, det er jo både det at maten ikke er full av sprøytemidler og som skader miljøet, men det er jo også fordi jeg tenker at det er sunnere. Selv om det er dyrere, er det sunnere, og jeg tenker at vi skal ha i oss det som er mest sunt ...»

Hun ønsker at de skal få i seg det som er sunnest og dermed blir pris ikke gjeldene. Hun forteller at miljøhensyn ikke blir avgjørende i forhold til handling av dagligvareprodukter, men felles med «Tie» kjøper de vaskemiddel ettersom det er merket med astma og allergiforbundet. «Mie» beskriver dette slik:

«... Men om de har vært igjennom masse prosesser for at det er klimavennlig, nei jeg er ikke veldig opptatt av det, men jeg blir veldig glad om det står. Jeg velger dessverre det som passer meg best, det gjør jeg. Men står det sånn merke på det, så blir jeg veldig glad, «Yess» da er jeg flink, men det er ikke sånn at jeg oppsøker sånne type varer som er klimabevisst ...»

Hun forteller om valg som tas ettersom hvordan det påvirker ens egen og barnas kropp. Hvor dette blir fokuset for valg av produkter. «Mie» forklarer dette videre slik:

«... Hvis det bare går på klima så tror jeg ikke at jeg, om jeg vet at det får konsekvenser for huden vår eller hendene våre, eller det er hormonforstyrrende elementer i som går direkte, slik at jeg eller mine barn føler det på kroppen da velger jeg det bort, men det er jo mer av egoistiske grunner enn for miljøet da ...»

De velger husholdningsprodukter på bakgrunn av hva som passer en best og med motiver som de finner viktige i dagliglivet, hvor kropp og sunnhet, egen helse blir prioritert. Informantene viser til sammenhengen med at det som er sunt som oftest også er miljøvennlig. «Camilla» beskriver forholdet mellom sunne husholdningsprodukter og klimavennlige slik:

«... Og det tenker jeg egentlig kunne blitt lagt bedre til rette på at det er et samfunnsansvar da, å gjøre det lettere å kunne velge miljøvennlig og det sunne fremfor, ja, mat og produkter som er tilsatt masse skitt ...»

Hun forteller hvordan pris til tider kan hindre henne i å ta gode valg igjennom handling av dagligvareprodukter og anser det som statlig og industrielt ansvar og legge til rette for at forbrukerne skal kunne ta gode valg som er sunne for egen kropp samtidig som det er miljøbesparende. Hun viser også til en manglende tillit til innhold i varer ettersom man ikke har kjennskap til hva de inneholder. «Mie» merker seg ofte sammenhengen mellom sunnhet og klimavennlige produkter og anser miljøbevissthet slik:

«... Jeg tenker at man er miljøbevisst hvis man tar noen hensyn som gagnar deg selv som også gagnar samfunnet ...»

5.2.3 Miljøhensyn

Innenfor den generelle sosiologien henviser livsstil til de forskjellige vaner og aktiviteter individet holder innenfor ens sosiale klasse. En vane er en erfarings-basert disposisjon til å gjenta bestemte handlinger i bestemte situasjoner, en slik handling vil i så måte være rutine eller tradisjonsbasert (Korsnes 2008). De vaner en vedlikeholder vil spille en rolle i hvordan en forholder seg til miljøhensyn og de økende miljøproblemene. Flere av informantene gir uttrykk for at de gjennomfører handlinger på grunnlag av hvilke vaner de har enten i forhold til

forbruk av husholdningsprodukter, strøm og bilbruk eller i forhold hvor miljøhensyn kan tas.

«Ane» beskriver sine handlevaner slik:

«... Jeg handler stort sett mat som jeg alltid har gjort da. Men det er klart når det opplyses mer hvor matvarene kommer fra, at det kanskje går ut over det økologiske samfunnet på et eller annet vis så prøver jeg å styre unna det, ja»

Hun forteller at hun handler som hun alltid har gjort og står ikke å leser bakpå hver vare hun skal ha, men kan endre vanene sine når det opplyses om hvilke konsekvenser det har for miljøet. Det er flere som trekker inn viktigheten informasjon gir, og legger fokus på at media spiller en rolle i hva man finner som viktig. «Mie» forteller at hvis ikke media hadde fokusert på palmeolje ville hun fortsatt å kjøpt palmeoljevarer, ettersom hun ikke setter seg inn i alle matvarer. Så det hun blir fortalt tar hun til seg og velger om hun vil ta hensyn eller ikke. Hun trekker også frem at individet tar valg som går minst ut over en selv. Dette er noe flere av informantene trekker frem når de snakker om miljøpåvirkning og eget ansvar, individet tar valg basert på hvilken egenpåvirkning det gir. Alle informantene anser miljøproblemene som meget aktuelle og skremmende når man tenker over hvilke konsekvenser som tilkommer av dagens samfunn. «Tie» beskriver dette slik:

«Å det er så fælt hvis man går inn i de, (latter). Man vil liksom beskytte seg litt fra dem, nei, det er egentlig veldig fælt og hvis man, kunne kanskje lagt mer fokus på det ... for jeg tror at det kan være med på at folk bryr seg mer, når de faktisk ser konsekvensene av hvordan vi holder på. Men hvis man liksom hysjer det ned, det er noe med ute av syne ute av sinn da. Så man må ikke slappe av på det tenker jeg»

«Tie» tror individet vil beskytte seg litt fra dem, hvor ute av syne, ute av sinn spiller en rolle. Men individet merker ikke dette i hverdagen og dermed skapes Giddens Paradokset, (Giddens 2011). Ettersom individet ikke merker miljøpåkjenningen i hverdagen er man i mindre grad tilbøyelig for å handle deretter. Dette kommer godt frem spesielt hos «Dag» og «Aline» hvor de begge anerkjenner miljøproblemene, men gjør ingen spesielle tiltak for å justere eget forbruk for å bedre miljøpåkjenningen. «Aline» beskriver miljøproblemene slik:

«... jeg tror kanskje samfunnet består av veldig mange sånne som meg som ofte ikke tenker, som ikke har et bevisst forhold til miljø. Men når det er, når det står og sparker oss bak får vi øynene opp og da er det kanskje for seint. Også er det jo det at jeg ser jo sånt som nyheter og artikler ikke sant, at miljøproblemene vil jo forandre verden sånn som vi kjenner den, i forhold til det her med havet ...»

«Dag» forteller at han handler varer alt ettersom hva han liker og ikke av hensyn til miljøet, når han blir spurt om hvordan han forholder seg til varer med palmeolje svarer han slik:

«... jeg handler det jeg syntes er godt og ser godt ut. Men jeg foretrekker, jeg like og handle norsk, som nyt Norge, men nøkkelhull og (liten pause) er ikke så viktig. Og palmeolje, jeg syntes ting smaker bedre med palmeolje enn uten ...»

Både «Dag» og «Aline» handler det de syntes ser godt ut og har lyst på og fokuserer på pris istedenfor helse eller miljøhensyn. De anser miljøproblemene som viktige og gir uttrykk for at det vil gi konsekvenser man ikke klarer å forutse. «Ane» forteller hun er redd for å miste de naturlige ressursene som følge av levestøtten som er utviklet grunnet velstanden. Hun legger vekt på de områder som hun selv finner viktige og beskriver dette slik:

«... Jeg er selv veldig glad i naturen, og bruker naturen og jeg vil at det jeg finner i naturen, bær, sopp, uansett, det skal være rent ikke sant, sånn at jeg kan spise det ...»

Det å ta vare på naturen slik at man kan benytte seg av de ressursene en finner er et område hun anser som viktig. Hun benytter naturen aktivt selv og ønsker å ha tiltro til at det er rene produkter som ikke er preget av forurensning en finner. Og anser dette som motiverende for å gjennomføre korrekt søppel sortering og andre miljøbesparende tiltak slik som å plukke opp søppel etter andre ute. Hun beskriver miljøbevissthet slik:

«... det med å prøve å ta vare på den naturen man har sånn at man kan leve lengst mulig utav den uten å bli forurenset både dyr og mennesker og, ja. At den kan være med på å holde oss friske og at man prøver og forvalte den på en god måte, naturen da, og være med å bidra så langt man kan, med det ...»

Hun anser det å forvalte naturen på en god måte som miljøbevissthet, bruke ressursene, men på en måte som skaper bærekraft. Hun skiller mellom ren og uren natur hvor forurensning påvirker både dyr og mennesker negativt og viser til ønsket om å vedlikeholde en ren natur. «Dag» og «Tie» legger vekt på at miljøbevissthet skapes ved å være bevisst på ens egen positive eller negative påvirkning, at en er klar over de konsekvensene som kommer av ens handlinger. I beskrivelsen av miljøbevissthet legger de resterende informantene i likhet med «Dag» og «Tie» vekt på bevissthet i forhold til ens egne handlinger, men de vektlegger ens positive påvirkning, bevisste valg i hverdagen som er gunstig for miljøet. Men til tross for at alle informantene anerkjenner miljøproblemene som en reel fare, blir Giddens Paradokset gjeldene, hvor det som påvirker direkte ofte blir avgjørende. «Aline» illustrerer dette godt igjennom hennes forklaring av hva hun tenker ang emballasje på husholdningsprodukter:

«... men det påvirker ikke meg hvis jeg går på butikken om noe har mye emballasje og, det eneste jeg tenker på er «faen, nå må jeg håndtere dette her» (latter). Det er min største bekymring i forhold til emballasje, det er rett og slett at det her må jeg sortere, eller ha et mål om å sortere ...»

«Aline» forteller at det hun anser i henhold til plastemballasje er hvordan hun selv skal kvitte seg med dette. Når hun står på butikken og skal handle tenker hun ikke over hvordan påvirkning bruken av emballasje har i den store sammenhengen, men heller at hun selv må håndtere det i ettertid. Hun anser bevisstgjøring som viktig for å endre hvordan en forholder seg til klima og miljø i hverdagen. Man må lære miljøhensyn tidlig mener hun og forklarer dette slik:

«... Lære det på, jeg vet ikke, vi hadde hvert fall ikke noe om det i forhold til på skolen, barnehage, skolen. Gjøre det til en vane, ikke noe du må lære, for alt som ikke, det og lære seg nye vaner er så ufattelig vanskelig at skal man få alle mann, eller få et vanlig menneske til å være opptatt av dette så må det mer bevisstgjøring til av mediekampanjer tror jeg ...»

Hun anser det som vanskelig å få alle til å være opptatt av miljøhensyn og i så måte er hun i den formening at dette er noe som må læres gjennom hele livet. «Tie» bemerket også at for å nå alle må et generasjonsskifte til, hvor hun, «Mie», «Ylva» og «Ane» mener det er viktig å lære de nye generasjonene og egne barn gode vaner i forhold til søppel sortering. Men felles for alle informantene oppfatter de miljøproblemene og den helhetlige miljøsituasjonen som komplekst og vanskelig å påvirke.

5.3 «For jeg har litt søppelangst» - orden og system i hverdagen

Salten har siden 1996 når Iris innførte fraksjonene jobbet for å innlemme sorteringen som en del av den sosiale ordenen. Noe individet anser som en del av sitt dagligliv og får gjort om til en vane, «Pål» forteller at Iris sin største oppgave er å bevisstgjøre kundene sine og oppfordre til gode sorteringsvaner. Ettersom kildesortering er innført har Iris blitt et stort konsern som omsatte for om lag 220 til 225 millioner i fjord. Det flyttes enorme mengder avfall som omformes til nye produkter av ulik sort. Det kom et skifte i avfallsindustrien ettersom avfallet ikke lengre skal deponeres men benyttes. «Pål» ved Iris forteller at avfallet ikke lengre er søppel, men en ressurs som skal nytte gjøres og føres tilbake til samfunnet. Det skal skapes en sirkulær økonomi istedenfor den linjere økonomien som en tidligere benyttet. Han skiller i så måte mellom avfall og søppel. Og beskriver dette godt ved flere tilfeller slik:

«... hvis avfallet er så tilgriset med søppel så, og vi må behandle det som restavfall og ikke matavfall ... Når vi blander flere avfallstyper eller avfallet er skittent og ikke kan brukes, når du blander dette så får vi et problem ved at vi ikke kan bruke avfallet som den ressursen det er ...»

I så måte skiller Iris Salten mellom avfall og søppel, hvor avfallet kan være griset med søppel. Dermed blir søppel noe som er utenfor sin plass, mat i matavfallet er ikke søppel men avfall,

mens plast i matavfallet er søppel. Dette skildrer Mary Douglas (1997) teori om «*matter out of place*» hvor, ting utenfor sin kontekst blir uønsket, meget godt. Dette er noe informantene også merker seg, det å sette søppelet i system øker sorteringen. Flere skaper sitt eget system både inne og utenfor huset i forhold til hvordan de oppbevarer husholdningsavfallet frem til Iris kommer og henter det. «Bjarne» er en som sorterer veldig godt hjemme, han pusset opp kjøkkenet for en tid tilbake og la da inn et helt system hvor han har dunk til alle de fem fraksjonene under kjøkkenbenken. Han begrunner gode sorteringsvaner gjennom tilrettelegging og system. Når han er på hytta derimot finnes det ikke tilrettelagte henteordninger slik at alt går i rest på tross av at han har lagt opp til sortering av to fraksjoner. Han beskriver det til at vanen er at alt går i rest ved hyttebesøk. Dette er noe «Tie» også legger frem som viktig i henhold til hytta, hvor det er ulike ordninger alt ettersom hvor man er og hvor tilrettelagt det er for sortering. «Bjarne» skildrer sortering grunnet systemtilrettelegging godt i beskrivelse av søppel håndtering i bilen hvor han kan kaste søppel ut bilvinduet:

«... Ja, jeg har jo en pose, men det blir mindre og mindre etter jeg fikk søppelposen for da kaster jeg det der oppi. Men det hender seg faktisk, hvis det er en hamburger som jeg ikke har spist opp og at jeg griser eller sånt, for at det er fare for å grise ut bilen eller posen så er det mer bekvemmelig å kaste den ut i naturen ...»

Flere av informantene forteller at en av grunnene til at de sorterer er tilrettelegging, hvor de ikke ville gjort det hadde de ikke fått tilrettelagt ordningen. «Tie» forteller at sortering er gunstig for henne ettersom kommunen har innført og lagt til rette for sortering, hadde det vært bare en fraksjon ville hun ikke reagert på det. Flere trekker frem skillet fra før sorteringen ble innført og mener de har utviklet verdier grunnet bevisstgjøring og tilrettelegging og beskriver at sortering er blitt en del av den daglige rutinen. Selv om Iris tilrettelegger, har husholdningene ulike systemer i husstanden for hvordan en sorterer. «Mie» forteller at hun gjerne skulle pusset opp kjøkkenet for å få en hel seksjon til søppelet. Men for å organisere søppelet hjemme har hun skapt et eget system:

«... Så vi har en putekasse med ingen puter i, det er søppel, søppel oppbevaring. Jeg bryr meg jo ikke sånn, men det er klart det, det handler litt om hva man er vant til å tenke, og vi har hatt det så lenge at det er ikke noe jeg bryr meg om i hverdagen. Til å begynne med er det litt omstilling, om vi skal kjøpe en putekasse for å ha søppel i, jaja, vi må jo skjule søppelet, vi kan jo ikke la det stå ute på altanen, for det er jo stygt. Så er det i en putekasse så er det ingen som ser det ...»

Hun forteller viktigheten ved å vedlikeholde vanen med god sortering for å unngå enkle løsninger. «Mie» som flere andre informanter legger vekt på at søppelet er noe uønsket, ille luktende og ekkelt. Flere av informantene skyller ikke plasten og kaster den rett i

plastfraksjonen, noe som skaper lukt og merkes av informantene. «Pål» ved Iris forteller at ordningen for plastavfallet er en utfordring, men den beste de har foreløpig. Han forteller også manglende rengjøring av plast som potensielt ødeleggende for hele fraksjonen. Flere av informantene skildrer søppel som stygt og «Ylva» forteller at når snøen smelter og alt søppelet kommer frem er noe av det styggeste som finnes. «Bea» forteller at hun begynte å plukke søppel ute når hun ble pensjonist og beskriver sine erfaringer slik:

«... Og det plukket jeg, men jeg fant fort ut at det holdt jo ikke med en sånn pose, så tilslutt så jeg ingen ende på det, for jeg så jo bare søppel når jeg gikk tur. Så jeg sluttet rett og slett med det ...»

Hun plukker fortsatt når hun venter på bussen eller lignende, men merket seg at det ble et uhåndgripelig prosjekt som hun ikke så noen ende på og sluttet dermed. I forbruket skiller «Camilla» mellom rene og skitne produkter og synter det er vanskelig å forholde seg til markedsføringen, hun beskriver dette slik:

«... Og ikke minst tydelig merking, la, hvert fall la forbrukerne ha et reelt valg, ikke prøve å lure folk til å. For eksempel jeg sånn, shampo, eller sånn hudpleie produkter, ja shampo og sånne ting så står det «å super organisk» ikke sant, «helt naturlig», også leser du bakpå så er det egentlig fullt av skitt ...»

«Camilla» finner det vanskelig å stole på produsentene og produktene. Hun ønsker å kjøpe gode produkter, men finner det utfordrende ettersom hun ikke kjenner til hva de inneholder og kan noen ganger føle seg lurt.

«Aline» og «Dag» finner det utfordrende og forholde seg til søppelet ettersom det tar plass i leilighetene de leier. «Dag» beskriver det som enklere å ikke sortere ettersom fraksjonene ville kreve kontroll og plass i hjemmet. «Aline» forteller at hun sorterer ettersom man har fått beskjed om at det skal man gjøre, men forteller også om andre motiver slik:

«Blant annet lukt, først og fremst. For jeg har litt sånn søppelangst. Jeg kan brette meg visst jeg går ut med matsøppelet. Jeg er så, det er egentlig litt pussig liksom, jobber med mye lukter og sånt selv i forhold til mennesker, men søppel lukt det har jeg alltid hatt litt angst for, spesielt matavfallet ...»

Hun beskriver videre at hun skulle ønske det var en bedre løsning på plasten, om hun skulle valgt å sortere plast ville det tatt opp plass i leiligheten og vises. Og spør hvor hun skal ha all denne plasten, hvor skal hun oppbevare den. Dette er et tema «Pål» som arbeider ved Iris anerkjenner som et problem, spesielt for dem som leier leiligheter og har begrenset med handlingsrom for å skape egne systemer og tilrettelegge for god sortering i hjemmet.

5.4 «Miljøbevisst innenfor min lille sfære» - forholdet mellom individualisering og infrastruktur

Vane og den sosiale ordenen er viktig for individet i dagliglivet, for å gå igjennom dagen skal man igjennom flere gjøremål som man har tillagt mening. Og ifølge Giddens handlingsteori er individets bevisst grunnen til hvorfor en handling gjennomføres. Selv om man har en vane vil individet kunne begrunne hvorfor en gjennomfører vanehandlingen om man blir konfrontert med den. I så måte mener Giddens individet er rasjonelt, en vet hva en gjør, hvorfor en gjør det og hva det inngår i (Aakvaag 2008).

«... det er ikke noe tull det vi holder på med, det er ikke noe myter eller noe sånt, det her er virkeligheten ...»

«Pål» ved Iris forklarer at det er en stor virksomhet å drive med avfall når han blir spurt om det er noen sannhet i myene som ligger til avfallssortering. Flere av informantene trekker frem myten om at det ikke er noe hensikt i å sortere for alt ender opp på samme plass uansett. «Tie» som flere andre velger å ikke tro på det, men hun mener det er irriterende at man har hørt dem i utgangspunktet. De voksne informantene som var med på omstillingen til sortering i voksen alder forteller at Iris i innføringsfasen ikke hadde rutinene for avfallshåndtering inne som førte til at alt ble kastet som rest. Men «Pål» ved Iris motviser dette og forteller om skifte fra et til flerkammersbiler. Alle informantene enten de sorterer eller ikke mener søppelsortering er gunstig, de finner det nyttig at søppelet kilde gjenvinnes og føres tilbake til samfunnet. Men intervjuene er også dominert av et skille mellom individ og industrielt ansvar, dette er aktuelt for alle informantene og flere kjenner seg liten i den store sammenhengen som klima og miljøspørsmål inngår i. «Ane» beskriver om hun er miljøbevisst slik:

«... Men fra mitt ståsted, det lille ståstedet mitt så prøver jeg å gjøre så godt som jeg kan. Og dermed så tror jeg, føler jeg at jeg er miljøbevisst innenfor min lille sfære ...»

«Mitt lille» er benyttet hele 15 ganger gjennom diverse intervju, hvor de trekker frem skillet mellom individuell og industriell forurensning, individ og statlig ansvar. «Bea» gjør mange tiltak i dagliglivet og inngår i gruppen positive grønn, men i likhet med de andre kjenner hun på en maktesløshet når det kommer til miljøsituasjonen. «Mie» føler selv hun har et lite ansvar og kan ta gode valg i sin hverdag som ganger miljøet gjennom mindre forbruk av varer og bilbruk. Men i likhet med «Aline» og «Tie» tror hun den enkelte forbruker har begrenset

kapasitet til å engasjere seg og sette seg inn i alle aspekt av samfunnet og dagliglivet, hovedansvaret ligger på myndighetene. Hun beskriver dette slik:

«... de, de skal gå frem som gode eksempler å legge til rette for at vi velger riktig. Sånt som, finnes det ikke varer som er miljøskadelig på markedet så vil jo ikke det være et problem mer, jeg syntes det er såre enkelt. Slutt å lag ting som ikke er lov, eller som er skadelig da, fjern dieselmotorer ... forby ting som ikke er bra for oss, røyk og sukker, forby alt ...»

«Bjarne» forteller i likhet med «Dag» at det er en egoisme som rår i miljøhensyn, hvor han skiller mellom nasjonale ulike praksiser. Hvor både individer og nasjoner tenker på hva de selv får ut av situasjonen, han forklarer det slik:

«... Men det her er noe som er ganske interessant, dette med miljøet som jeg nevner nå, de bryr seg ikke om at Nederland blir oversvømt for det er ikke deres problem. De er seg selv nærmest, de bryr seg om kun i nærområdet, blir det konsekvenser for dem, ja da vil de gjøre noe med det. Det er det samme som, brenner det her i området så vil du jo heller at det skal brenne hos naboen enn hos deg selv. Altså så stygge er man, og får man alarm på huset så er det sånn at «gå heller til naboen for han har ikke alarm» ...»

Når han blir spurt om hva han tenker i forhold til klimaendringene forklarer han det slik:

«... Altså der er jeg jo meg selv nærmest ikke sant, det er nesten sånn at jeg håper på klimaendringer for da får vi en vinter som er ti grader også er det sånn at jeg bryr meg ikke om det snør i Sahara, ikke sant. Fordi vinneren i klimaendringene er jo oss fordi vi får det varmere ...»

«Bjarne» i likhet med «Aline» beskriver at det som påvirker en direkte er det som blir gjeldene. Hvor «Aline» beskriver at «dette påvirker meg, men har ikke noe med meg å gjøre», når det ikke påvirker direkte er det vanskelig å forholde seg til i hverdagen. Og viser til at det er vanskelig å se for seg at manglende sortering vil gi direkte personlige konsekvenser. Men de er begge i likhet med alle informantene at mer statelig regulering er løsningen. Bedre merking av varer for å enklere kunne ta bedre forbrukervalg, økonomiske konsekvenser for manglende sortering og bedre tilsyn med sorteringsvanene til husholdningene. «Bjarne» er positiv til Iris kampanjen og i likhet med «Mie» trekker han frem eksempelet om regulering av biltrafikken som et virkemiddel for å øke sorteringen:

«... Jeg syntes den der er kjempebra og syntes den må til i mye større grad. Også er det ikke kontroller på veien, ikke sant så holder ikke bilene 50 eller 80 eller fartsgrensen, men så lenge det er kontroller, sånt som Iris er begynt med så syntes jeg det er kjempebra, for det er det som må til ...»

«Pål» ved Iris forteller at det største virkemiddelet de benytter for å skape god sortering er kommunikasjon og informasjon, å informere om viktigheten av korrekt sortering. Men understreker at de er ikke ute etter å ta noen eller bruke pekefingeren for å skape endring hos kundene. Noe som står i motsetning til hva informantene mener kreves for å endre vanene.

Flere av informantene nevnte Iris sin kampanje for å bedre sortering av matavfallet som de gjennomførte i 2013. Alle informantene var veldig positive til bruk av sur- eller smilefjes for å vise hvor god sorteringen i husholdningen var. Flere ønsket mer av dette og syntes det var et ypperlig tiltak, «Dag» som ikke sorterer beskriver kampanjens virkemiddel slik:

«... hadde surfjeset kommet opp hadde jeg begynt med en gang ...»

«Pål» ved Iris beskriver denne kampanjen som en form for informasjon, en bevisstgjøring gjennom direkte kontakt med kunden. Han understreker viktigheten med å informere, aldri stoppe opp å informere å håpe på en holdningsendring. Men han understreker også at det virkemiddelet som utgjør størst forskjell er bruk av pris, på tross av det benyttes dette som siste virkemiddel. Han beskriver det slik:

«... jeg tror faktisk at til syvende og sist når du ikke, hvis du ikke når frem med informasjon, kunnskap og hva som skjer med avfallet som ikke blir sortert, og det som skjer med avfallet som blir sortert. Når du ikke lengre når frem med det så er faktisk økonomi det eneste virkemidlet du når frem med, dessverre det er sånn. Jeg skulle ønske at det ikke var sånn, men dessverre så er det sånn ...»

«Aline» anser bevisstgjøring som et virkemiddel for å skape endring i holdninger og føre til at en får et forhold til miljø i hverdagen, gjøre det synlig. Mens «Dag» anser direkte personlige konsekvenser som virkemiddel for å øke sorteringen. Han beskriver dette slik:

«... Altså rettslige følger så hadde jeg forandret ganske mye, så jeg trenger nok det lille dyttet, at liksom, «resirkulerer du ikke og vi finner det ut» så hadde det hjulpet ganske mye ...»

Selv om han anser søppelsortering som gunstig og anerkjenner personlig ansvar ovenfor gode sorteringsvaner forklarer han manglende handling slik:

«... Jeg føler jo et til dels ansvar, jo, jeg gjør jo det. Men jeg rettferdiggjør det at jeg ikke gjør stort med at min lille forskjell gir meg bare en liten del av ansvaret, slik at mitt ansvar er mindre enn mange andre sitt. Fordi min lille forskjell er mindre enn andre sin forskjell ville vært ...»

I så måte skapes en aksept for manglende handling ettersom han merker seg at eget bidrag er minimalt i forhold til den store sammenhengen. Informantene viser ved flere tilfeller til forholdet mellom personlig ansvar og produkt og produksjonsansvar. Gjennom tema som omhandler miljøhensyn i dagligvareforbruket kommer det tydelig frem at individets handlinger blir ansett som små eller uviktige i den store sammenhengen og et motstridende syn på statens rolle i reguleringen av produkter som er tilgjengelige. «Tie» viser til en tillit til statens regulering av varer og tjenester, mens «Camilla» viser til en mistillit til innholdet i produktene og ønsker bedre merking, mens «Mie» mener staten skal regulere sterkere.

5.5 Sosiale mekanismer

Hvilken grad en gjennomfører miljøhensyn igjennom hverdagslivet vil kunne være påvirket av hvordan en stiller seg til miljøsituasjonen. Er man i den formening at miljøproblemene skapes uavhengig av ens eget forbruk og livsstil vil en kunne være mindre tilbøyelig for å endre egne vaner og rutiner. Hvilken motivasjon en har for å ta gode valg som gagner ikke bare en selv, men det fysiske miljøet man er en del av, både lokalt og globalt spiller en rolle i hvordan man ser på det å ta miljøhensyn. En kan ha holdninger som viser til et ønske om å ha minst mulig økologisk fotavtrykk, men som en konsekvens av at man er en del av et større samfunn vil en ha ulike muligheter og begrensninger som påvirker ens forutsetning for handling og adferd.

Jon Elster (2007) viser til at det er flere aspekt som spiller inn på hvordan adferd individet holder. Selv om informantene anerkjenner risikoen den gjeldene miljøsituasjonen og miljøproblemene en står ovenfor finner man ulik grad av personlig ansvar og handling som minsker miljøpåkjenningene husholdningene representerer. I den sammenhengen er det kommet frem fire kategorier som påvirker hvordan informantene i denne studien forholder seg til miljøhensyn, fire ulike faktorer som tilsier hvordan muligheter og begrensninger de anser som viktig i forhold til hvordan de får gjennomført miljørelaterte hverdagshandlinger. Selv om fokus for undersøkelsen er informantenes hverdagsliv hvor man handler ut ifra vaner og rutiner finner man et påvirkningsforhold til hvordan man forholder seg til store samfunnsaspekt gjennom vanlige små hverdagshandlinger. Om informantene benytter handleliste kan virke trivielt, men viser til en større sammenheng i forhold til om man er opptatt av å ta miljøhensyn gjennom smarte innkjøp og unngå unødig matsvinn og økte avfallsmengder, samt tilbud og etterspørsel av varer og tjenester. Dermed vil en helt vanlig hverdagshandling henge sammen med store globale samfunnsaspekt. Man finner i så måte påvirkningsforhold på tvers av kategoriene, dette er ifølge Jon Elster (2007) sosiale mekanismer hvor man forklarer sosiale fenomen ut ifra hyppig forekommende og lett gjenkjennelige tilfeldige mønster. I så tilfelle kan man igjennom empirien se en sannsynlig sammenheng mellom hvor stor grad informantene anser personlig ansvar ovenfor miljøsituasjonen og gjennomføring av miljørelaterte hverdagshandlinger.

Alle husholdnings informantene viser til en følelse av å være ubetydelig i det store samfunnsperspektivet, «mitt lille bidrag» blir ofte benyttet hvor en håpløshet ovenfor den gjeldene infrastrukturen og ens individuelle bidrag blir ansett som uviktig og små i forhold til de store produksjonsstyrkene. Et ønske om sterkere statlig regulering i forhold til de varer og tjenester som er tilgjengelig blir ofte etterspurt. Å gjøre det enklere for forbrukere å ta de gode valgene, men også å regulere industri mer enn husholdningene ettersom det er industri og produksjon som skaper mulighetene og oppfordrer forbrukerne til å forbruke. Dette forklares i diskursen «forbrukerkultur» igjennom artikkelen «Challenging dominant discourses of climate change» skrevet av Fleming m.fl (2014) hvor selve samfunnsstrukturen gjennom materialisme, konsum og forbruk skaper en forbrukerkultur. Samfunnsstrukturen skaper motstand for tiltak individet kan gjennomføre for å bedre miljøpåkjenningen. Det at informantene finner eget bidrag som uviktig i forhold til det store samfunnsbildet vil i så måte mest sannsynlig ha innvirkning i hvilken grad de gjennomfører miljøhensyn. Finner man egen innsats som uviktig vil motivasjonen for handlingen kunne finnes meningsløs. Men på tross av dette finner informantene det gunstig og positivt med miljøhensynet som er innført gjennom staten, noe som viser til at de er positive til den statlige reguleringen og implementeringen av sortering av husholdningsavfallet. Og i de tilfellene hvor to av informantene sorterer noe eller har manglende sortering har de begrensede muligheter for å skape egne systemer for å tilrettelegge for gode sorteringsvaner. De informantene som eier egen bolig viser til at de har innført ulike systemer som tilrettelegger for gode vaner i avfallshåndteringen. Hvilken mulighet en har for oppbevaring av søppelet er i denne sammenhengen svært gjeldene og viser til at flere av informantene finner det avgjørende for hvilken grad en gjennomfører sortering. Dermed blir innsats sannsynligvis avhengig av ens egen personlige kapasitet, hvilken mulighet de har for å endre sine egne omstendigheter og handlingsrom. Selv om de informantene som utfører begrenset eller ingen sortering anerkjenner at det er gunstig og ha gode sorteringsvaner og er opplyst om hvilken samfunnspåvirkning dette har finner de ens eget handlingsrom begrenset, noe Fleming m.fl (2014) beskriver som en del av «handlingslogikkdiskursen». Selv om informasjonen er tilstede finner man begrensinger for adferd igjennom forutsetningene en har i dagliglivet.

Ens personlige kapasitet viser seg å sette muligheter og begrensinger for flere aspekt innenfor miljøhensyn enn i forhold til hvordan en organiserer og tilrettelegger for sortering i hjemmet. Hvordan en forholder seg til handling av dagligvarer viser også til i hvilken grad en

interesserer seg for miljøsituasjonen og hvordan kapasitet en har for å ta gode forbruker valg gjennom dagligvarehandlingen. For flere av informantene blir økonomi det som er avgjørende i forhold til hvilke varer en kjøper, for to av informantene som anser seg selv som over gjennomsnittet opptatt av miljøhensyn opplever de å måtte begrense seg på grunnlag av pris, og viser til sammensetningen av den større samfunnsstrukturen hvor økologisk er dyrere enn produkter fremstilt ved bruk av diverse kjemikalier. Dermed finner man begrensinger i handlingsrommet bygget på «forbrukerkultur» og «handlingslogikk» diskursen. Men på tross av at både økonomi og helse blir motivasjonen bak hvordan informantene velger å forbruke dagligvarer viser de til en uvisshet ovenfor hva som egentlig er ansett for å være gunstig eller ikke. Det er mengder av informasjon tilgjengelig som en gjerne finner motstridende og vanskelig å ta stilling til, som ifølge Fleming m.fl (2014) fører til «kompleksitet» diskursen. Informantene finner det ved flere tilfeller vanskelig å ta stilling til hvordan en skal kunne ta gode valg og etterlyser bedre merking av dagligvareprodukter, bedre og enklere informasjon som tilrettelegger for å enklere ta gode bevisste valg, uten for mye egen innsats. Enkelte av informantene viser til at de føler det ubehagelig å skulle stå å studere hvert produkt for fremstillingsmåte og klimavennlighet. Både fra et sosialt ståsted, men også i forhold til tid og vane. De viser til at god og tilgjengelig informasjon fører til at de kan ta bedre valg, men finner mangelen på dette som en begrensing for å gjennomføre rasjonelle valg. De viser i så måte igjen til den gjeldene samfunnsstrukturen og de begrensninger denne skaper i forhold til mulighetene en har for å gjennomføre miljøhensyn i hverdagen. Ifølge Jon Elster (2007) velger man ut ifra den motivasjonen som er sterkest, og i hvilken grad det påvirker ens egen hverdag. Noe informantene ved flere tilfeller viser til ved at ønsket om å gjennomføre miljøhensyn kan være til stede, men grunnet mulighetene en har for handling kan være begrenset vil en mest sannsynlig velge det alternativet som påvirker en selv minst. Til tross for dette er informantene gjennomgående positive til innføringen av søppelsortering, men i likhet med andre miljøhensyn finner de ulike faktorer som påvirker i hvilken grad de sorterer i de ulike situasjonene de befinner seg innenfor. Selv om informantene finner samfunnsstrukturen som utfordrende i forhold til de muligheter en har for miljøhensyn, viser de også til at det er der løsningen ligger. Spesielt gjennom den positiviteten de har til den allerede statlige innførte miljørelaterte hverdagshandlingen de er pålagt og gjennomføre.

6 Husholdningers forhold til miljørelaterte hverdagshandlinger

Slik som tidligere forskning og egen empiri viser er det ulike påvirkningsforhold som spiller inn i ens forhold til- og gjennomføring av miljøhensyn i dagliglivet. Hverdagens kompleksitet består av utallige hensyn som skal tas og oppgaver som skal passe sammen hvor individet står ansvarlig ikke bare for ens egen tilværelse, men blir stilt ovenfor globale samfunnsutfordringer.

Ved å ta i bruk sosiologisk teori og tidligere forskning skal jeg videre gjøre rede for de funnene som tilkommer egen empiri. For det første skal jeg vise til hvordan husholdningsinformantene stiller seg til de generelle miljøhensyn som tilkommer forbruket, hvilke faktorer som påvirker gjennomføringen av disse og hvilket forhold de har til ansvaret som blir påført gjennom individualiseringen. Deretter skal jeg ta for meg hvordan de stiller seg til det eneste miljøhensynet myndighetene har pålagt en å gjøre og se på hvordan sortering av husholdningsavfallet gjennomføres. Hovedhensikten er å spørre om hvilke faktorer som skaper muligheter og begrensninger ovenfor tiltaket og de som har implementert det.

6.1 Miljøhensyn i forbruket

6.1.1 «Butikken er jo så nærme» - Den rasjonelle forbruker

«... consumption is a permanent and irremovable condition and aspect of life, bound by neither time nor history; one of the inseparable elements of biological survivals...» (Bauman 2007:25).

Forbruk er en naturlig del av samfunnet og har utviklet seg til å bli et kjennetegn ved det moderne samfunnet. Parallelt krever valgfriheten kompetanse, forbrukervalg er avhengig av både kunnskaper, ferdigheter og besluttsomhet. Samtidig som en har muligheten til å velge, har en også ansvaret for ens valg (Bauman 2007). En er gjennom forbruket ansvarliggjort over store globale miljøutfordringer som skal komme til uttrykk gjennom de varer en velger. Gjennom gode rasjonelle forbruksvaner skal individet minske egen miljøbelastning som et tiltak for å avverge de truslene miljøproblemene representerer (Beck 2009). Mine informanter er intet unntak og opplever i høyeste grad forbruket som et område sterkt påvirket av komplekse forhold.

Det å ta gode rasjonelle forbrukervalg er ansett som en moralsk riktig adferd. Det vises til en grunnleggende oppfatning av hva som er den korrekte eller feilaktige handlemåte, i denne sammenhengen spesielt fokusert, ved innkjøp av dagligvarer (Korsnes 2008). Man finner et

ønske om å gjøre gode planlagte innkjøp som en del av forbruket. Handleliste bør lages, holdes og gjennomføres, det skaper lavt forbruk hvor en unngår spontaninnkjøp og overforbruk. I motsetning til praktisk forbruk er ustrukturert forbruk ansett som umoralsk, ettersom forbruket vil øke av at en drives av «lyst på» tendenser. Det kommer frem en norm som viser til hvilken adferd en finner ønskelig og ikke (Schiefløe 2006). Hvor informantene gjennom rasjonelle forbruksvaner henviser til et mer fornuftig og gjennomtenkt forbruk. Det å ta ansvar for eget forbruk blir et virkemiddel samfunnet setter inn mot avvergelsen av den fremtidige katastrofen som miljøproblemene representerer. Ettersom en gjennom gode rasjonelle forbrukervalg vil implementere forbrukermakt, og i kraft av dette endre produksjonen i tråd med etterspørselen. Altså vil en skape endringer i sammensetningen av forbruket og føre til et mer bærekraftig forbruk (Hille 2008). Som følge av dette ilegges informantene ansvaret for miljøproblemene gjennom egen regulering av forbruket. Dette kommer til uttrykk gjennom ens ønske om å gjøre de gode valgene. Men til tross for moralens tilstedeværelse finner flere av informantene det utfordrende og følge rasjonelt forbruk i dagliglivet ettersom praktisk forbruk er et mål, og ikke en gjeldene praksis for enkelte. I denne sammenhengen trekkes spesielt nærheten til markedet frem, hvor en finner tilgjengelighet som en faktor i forhold til hvilken grad en klarer å vedlikeholde gode rutiner for innkjøp. Forbrukets tilgjengelighet spiller en rolle i ens forbrukeratferd. Dette viser seg gjennom ulike praksiser. Hvor de som ikke benytter praktiske metoder gjerne går til innkjøp av dagligvarer oftere og i større grad spontanhandler, mens de som holder praktisk forbruk gjennom kontrollerte innkjøp viser til en distanse ovenfor markedet. Hvor en gjennomfører planlagte innkjøp enten det er i form av ofte små- eller sjelden storhandel.

Selv om det viser seg at informantene har samvittighet knyttet til innkjøp av dagligvarer som en kan relatere til en norm, om ønskelig adferd, finner man sjelden noen form for sanksjoner til denne adferden. Det er en privat affære som informantene selv har et ønske om å nå eller vedlikeholde, men de finner ingen grunnlag for å regulere andres praksis. Dermed blir det opp til den enkelte å ta gode rasjonelle forbrukervalg, hvor forbrukeren blir overlatt til seg selv med det formålet å endre samfunnsstrukturen forbrukersamfunnet representerer. En står så imellom to ulike sider ved samfunnet hvor individualiseringen har endret relasjonen mellom struktur og individ til et differensiert samfunn. En blir utspent mellom globaliseringens utfordringer og individualiseringens føringer for det egne liv, hvor en konstant må bevege seg mellom funksjonsområder og forskjellige og til dels uforenelige adferds logikker (Beck 2010).

6.2 Påvirkningsforhold i forbruket

Det å holde god rasjonell forbrukeratferd blir sett på som moralen innenfor forbruket, et ønske om å ta bevisste valg mellom de ulike muligheter for målrettet handling. For å kunne handle ut ifra denne moralen må en gi avkall på ens personlige vinning til fordel for andres behov (Bauman et al.2004). Når man går på butikken for å kjøpe inn dagens middag blir man ansvarlig for de valg som gjøres. Man velger mellom flere ulike varer og produkter som det forventes at man som rasjonell forbruker har kjennskap til, både i forhold til produktets egenskap, men også hvordan miljøpåvirkning den har. Siden man regnes som rasjonell i sitt forbruk skal man overveie hvilke produkter en ønsker å støtte opp under og hvilke kriterier de skal ha. Derfor må individets forbruksvaner velges, forsvares og rettfærdiggjøres (Beck 2010). For mine husholdningsinformanter påvirkes deres forbruksvaner av en hel rekke motiver for handling. Det å skulle gjøre miljøhandlinger som følge av gode forbrukervalg gjennom dagligvarehandlingen, er avhengig av ulike faktorer som spiller inn på hvilke muligheter og begrensinger en står ovenfor.

6.2.1 «Jeg velger dessverre det som passer meg best» - Motiver for forbrukeratferd

Hverdagen består i all hovedsak av det dagligdage og kjente, hvor en gjør de samme tingene dag etter dag. En holder seg til sine vaner og rutiner og som følge av dette skapes og reproduseres det sosiale livet. Gjennom de individuelle valgene en tar produserer individet sitt eget private hverdagsliv (Scott 2009). Det viser seg at individene i denne studien også er sterkt påvirket av vane, hvor en gjennom erfaringsbaserte disposisjoner gjentar de samme handlinger og handlemønstre i de samme situasjonene, som fører til rutinepreget vane (Korsnes 2008). Det viser seg at også forbruk er sterkt preget av rutine både i forhold til bruk av handleliste, planlagte innkjøp og spontanhandling. Informantene har ulike praksiser i forhold til hvordan en gjør innkjøp og i hvilken grad de er påvirket av vane. De som holder praktisk forbruk viser til låste situasjoner, med lite rom for endring, mens de som holder ustrukturert forbruk gjerne har mer handlingsrom. Men selv om vane spiller inn i de valg man tar viser det seg å være flere motiver som påvirker.

Det som er felles for informantene er at de velger varer ut ifra de motiver de finner viktig i forhold til sine dagligliv. Gjennom sine innkjøpsvaner tar informantene i bruk ulike verdier i sine beslutningsprosesser, og i all hovedsak velger man det som har minst på virkning på en selv. Det er et forhold hvor en vurderer sine forbruksvaner opp mot ens eget behov og i de fleste tilfeller vil en forholde seg til hva som er best for en selv og sine nærmeste. Dette kommer også frem gjennom tidligere forskning blant annet hos Kollmuss et al. (2010) hvor en finner de indre faktorene til å påvirke beslutningsprosessen alt ettersom hva en prioriterer som viktig og hvordan en anser miljøsituasjonen. Det å skulle gjøre miljøhensyn i hverdagen krever ofte at en handler på bekostning av ens egne behov. Dette kommer også frem gjennom Groot et al. (2009) undersøkelse av hvilke verdier man bruker i beslutningsprosesser. Det viser seg at adferd knyttet til miljø og samfunnets ve- og vel vil ofte gå på bekostning av ens egne interesser. Gjennom hverdagen blir en ofte nødt til å prioritere mellom ulike vurderinger siden de ulike hensyn kan stå i konflikt med hverandre og den verdien som står sterkes vinner. På grunn av dette vil en ifølge Beck (2010) leve innenfor rammer som skaper konstant dårlig samvittighet ettersom en må velge mellom ulike handlingslogikker, og en vil dermed ikke kunne tilfredsstille alle de hensyn samfunnet pålegger individet gjennom individualiseringen. Dette kommer også frem for mine informanter, hvor fleste parten i all hovedsak gjør innkjøp med tanke på pris. Det er dermed økonomien som styrer hvilke varer en forbruker uten tanke om produktet er miljøvennlige. Det å skulle sjekke om varen er merket med miljømerke er ikke vanlig praksis siden flere viser til det sosiale ved denne handlingen. Det å skulle stå i butikken og studere hvert produkt sees ikke på som sosialt akseptert. Av den grunn oppsøker de heller ikke informasjonen om varen skulle være merket. Det å kjøpe klimavennlige produkter er for flere ikke et mål i seg selv, men det er positivt om en vare viser seg å vær klimavennlig. Men i de tilfellene hvor en finner økologiske verdier bak innkjøp kan en i flere situasjoner måtte begrense seg, siden miljøvennlige og økologiske produkter ofte er mer kostbare og som følge av ens egen økonomiske ståsted er det nødvendig å velge et produkt innen ens økonomiske rammer. Dette kommer også frem gjennom Fleming et al. (2014) hvor en finner individers personlige kapital til å være gjeldene i hvilken handlingsmulighet en har. Innenfor handlingslogistikkdiskursen legges det vekt på kunnskap som gjeldene for endring av adferd, og ens personlige kapasitet som grunnlag for hvilken mulighet en har til å handle ut ifra kunnskapen.

I de tilfeller hvor en finner økologiske verdier avgjørende i beslutningsprosessen, vil en handle ut ifra tilgjengelig informasjon, men ens økonomiske forutsetninger vil kunne sette begrensinger i å følge kunnskap med handling. I kraft av dette blir konfliktforholdet mellom de ulike verdiene som Groot et al. (2009) presenterer avgjørende for i hvilken grad en kan gjøre miljøhensyn i forbruket. Selv om økonomiske hensyn i all hovedsak legger føringer for grad av miljøhandlinger finner man også tilfeller hvor dette ikke blir relevant. For de informantene som anser familiens helse som avgjørende for forbruksvaner, kjøper man det som er sunnest, som ofte viser seg å være miljøvennlig. Dette defineres av informantene som en vinn- vinn situasjon hvor de ulike verdiene samsvarer og man trenger ikke velge mellom miljøhensyn og egen interesse. Dette kommer også frem gjennom Kollmuss et al. (2010) og Groot et al. (2009) hvor det er størst sannsynlighet for å gjennomføre miljøhandlinger ettersom en tar bort konfliktforholdet mellom de ulike faktorene og verdiene en baserer sine handlingsmuligheter ut ifra.

6.2.2 «... et slags ønske om hvordan jeg vil leve» - Miljøhensyn i forbruket

Selv om det kommer frem i empirien at flesteparten av informantene velger sine forbruksvaner ut ifra det som passer en best, hvor en styres av egoistiske verdier som påvirker en her og nå. Hvordan en forholder seg til økonomi og helse oppleves som viktige faktorer som påvirker husholdningenes dagligliv, til motsetning for miljøproblemene som er en latent trussel som potensielt vil ødelegge livsgrunnlaget i en fjern fremtid. Det viser seg å ikke være et fenomen informantene relaterer seg til i hverdagen. Her kommer Giddens Paradokset tydelig til syne, hvor alle informantene, i likhet med Statistisk Sentralbyrås verdiundersøkelse (2007), finner miljøproblemene svært bekymringsfulle og et område som krever forandring. Likevel gjør de aller fleste lite i sine dagligliv for å bedre situasjonen.

Flere viser til at hverdagen er travel nok som den er og at de har andre «hjertesaker» som de syntes er mer aktuelle og ta hensyn til. Det blir derfor ikke viktig å endre sine forbruksvaner til fordel for miljøsituasjonen og de fremtidige miljøproblemer. Det blir som Giddens sier «*climate change is a back-of-the-mind issue rather than a front-in-the-mind one*» (Giddens 2011:2). Samtidig som en finner trusselen om miljøproblemene meget bekymringsfulle, er det for flere vanskelig å relatere dette til dagliglivet siden man har et liv som skal leves her og nå, mens miljøproblemene representerer en fremtidig fare. Dermed vil ens handlinger gjenspeile det som påvirker en selv og sine omgivelser i hverdagen, hvor økonomi og helse viser seg å være de sterkeste faktorene. Det å skulle gjøre miljøhensyn krever helt andre verdier og er

ofte påvirket av negative konsekvenser. Dette kommer frem i både tidligere forskning og egen empiri, hvor miljøhensyn ved flere tilfeller viser seg å kreve arbeid og innsats fra husholdningene og mange forbinder dette med å tape. Det å personlig gi avkall på goder som en allerede benytter seg av og er vant til, er ved flere tilfeller negativt preget. Dette er også en side ved Giddens Paradokset, hvor det kreves et skifte i hvordan en forholder seg til miljøhensyn. Om individet opplever dette som negativt, er en mindre tilbøyelig til å gjøre endringer i sine vaner. Men om det hadde vært forbundet med noe positivt for individet, ville man være mer tilbøyelig for å gjennomføre miljøvennlig adferd (Giddens 2011). Dette kommer også frem i tidligere forskning hvor både Kollmuss et al. (2010) og Groot et al. (2009) mener en vil kunne få miljøhensyn som følge av å minimere eller fjerne konfliktene mellom de ulike faktorene og verdiene. Dette sees også gjennom egen empiri hvor helse er viktigste årsak til handling. Mens de som handler ut ifra økologiske verdier opplever å måtte bytte til egoistiske på grunn av økonomiske begrensninger. Dermed blir konfliktforholdet svært gjeldene i hvordan informantene rasjonaliserer sine forbruksvaner. Men siden det å være rasjonell er definert gjennom forbrukeratferd som *«å ta beslutninger som for det meste er basert på nøye overveielser av et produkts egenskaper, gjerne sett i forhold til pris»* (Thjømøe og Olson 2011:22) vil en også forbrukeratferd basert på egoistiske verdier være rasjonelle. Det er derfor ikke gitt at rasjonelle valg minsker forbrukets miljøbelastning, men heller tilfredsstillende behov en har i dagliglivet. Derfor blir forbruket et dagsaktuelt område som ifølge Gullestad (2000) skaper mening og integrasjon, mens miljøsituasjonen oppleves som mindre fremtredende gjennom Giddens paradokset.

Siden miljøsituasjonen oppleves fjernt legger informantene vekt på det å gjøre miljøproblemene til dagsaktuelle temaer. Når det blir en del av hverdagen gjennom blant annet informasjonskampanjer og medier, blir det mer fremtredende. Miljøinformasjon viser seg å være nødvendig, men ikke tilstrekkelig. Det kommer frem et behov om praktiske tips til hvordan en skal handle. Informantene viser til at kunnskap kan endre vanene, hvor man gjennom informasjon kan velge å ta hensyn til globale utfordringer, som spesielt bruken av palmeolje representerer. Hadde de ikke fått informasjon, ville en ikke selv oppsøke produktenes opprinnelse. Som handlingslogikkdiskursen Fleming m.fl (2014) presenterer lever miljøproblemene i vitenskapen og individet har selv ikke forutsetning til å sette seg inn i de ulike forhold. Dette kommer tydelig frem i empirien ettersom de legger vekt på viktigheten informasjon har til bevisstgjøring av påvirkningsforhold i det globale samfunnet. Hadde en

ikke fått informasjon om konsekvenser vedrørende palmeolje, ville en ikke vært klar over dens økologiske påvirkning eller den helsemessige risikoen den utgjør. Dermed vil en være underlagt kunnskapens makt i forhold til hvilken informasjon en har tilgjengelig, og hvilken mulighet en har til å endre sine forbruksvaner. For som Giddens (2011) legger vekt på er endring av vaner vanskelig og bør ikke undervurderes, noe Kollmuss et al. (2010) mener en i all hovedsak gjør innen forskning av miljøhensyn.

I det informantene forteller om eget forbruk kommer det frem godt innøvde vaner, det å endre en vane viser seg å være vanskelig og en opplever gjerne å gi opp før vanen er innlært (Kollmuss et al. 2010). Men flere av informantene viser til at de kan endre forbruksvaner som følge av informasjon, hvor de kan velge å endre adferd grunnet ny bevisstgjøring. Og gjennom endring av vaner vil livsstil endres. Det å holde en miljøvennlig livsstil er hos disse informantene forbundet med å minimere forbruket, materielle gjenstander, spise mindre kjøtt, bruke lite transportmidler og så videre. Det går på hele ens levesett og hvordan en forholder seg til ens eget dagligliv, hvor en må tenke miljø i alt en gjør. Men flere av informantene finner de gjør miljøhensyn selv om en ikke velger med tanke på miljøet, hvor en definerer praktisk forbruk som en god miljøhandling. Men det viser seg også utfordrende på bakgrunn av områder utenfor individets kontroll.

6.2.3 «Så merking av ting, det kan være bra» - Miljøhensyn i system

Det å holde en miljøvennlig livsstil med måteholdenhet og begrensning av forbruket vil på flere måter komme i konflikt med det forbrukersamfunnet en lever i. Som Gullestad (2000) viser til, finner en gjerne mening og integrasjon gjennom materielle goder i en verden sterkt påvirket av individualisme og differensiering. Det å skulle gå imot den gjeldene kulturen i forbrukersamfunnet vil kunne representere en utfordring for individet. Når samfunnet drives av forbruk og konsum vil en finne et sterkt marked tilrettelagt for nettopp dette. Dermed representerer en miljøvennlig livsstil en potensiell trussel for forbrukersamfunnet ettersom det trenger at forbrukerne fortsetter og konsumere, for å kunne reproducere seg selv (Bauman 2007). Dette kan man gjerne sette opp mot samfunnets virkemiddel til miljøproblemene, hvor individene blir ansvarlig for å skape forbrukermakt for å endre strukturen i forbrukersamfunnet (Hille 2008). Dette setter individet i midten av to uforenelige adferds logikker.

Siden husholdningene er ansett for å være kilde til miljøproblemene som følge av økende miljøbelastning fra forbruket får de også tildelt ansvaret for endring. Gjennom forbrukermakt skal individet endre samfunnsstrukturen og skape et mer miljøvennlig og bærekraftig samfunn (Hille et al. 2008). Men dette finner informantene utfordrende på grunn av den gjeldene samfunnsstrukturen, hvor de legger vekt på betydningen tilrettelegging har for gjennomføring av miljøhandlinger. Siden det viser seg at moralen bremses av de muligheter en har for å følge opp med praksis, ønsker informantene at det skal være enklere å ta gode valg. De trekker frem spesielt det å forminske prisforskjell på økologisk mat og bedre merking av produkter, som tiltak for å minimere konfliktforholdet mellom ulike beslutningsverdier. Dette kommer også frem gjennom tidligere forskning hos Skorstad (2008) hvor kunnskap og moral er avhengig av praktisk tilrettelegging. Mine informanter forteller om utfordringer i forhold til kunnskapen de har om produktene og ønsker et bedre system for merking av varer som bevisstgjør. De ønsker å lettere kunne ta valg basert på kunnskap, men finner manglende merking og mulighet til å forstå hva produktene inneholder som en utfordring. Dette kommer også til syne gjennom Fleming et al. (2014) kompleksitets diskurs, hvor informasjonen som er tilgjengelig ikke er forståelig utenfor vitenskapen. Dette fører til misforståelser og forvirring. Det viser seg at flere av informantene finner det utfordrende å ikke ha full tilgang på informasjon om produktets innhold og produksjonsprosess, og markedets driv av økonomisk gevinst skaper manglende tillit (Giddens 1997). Men selv om fleste parten finner det vanskelig å forholde seg til produksjon og produkters oppriktighet, finner en også en tillit til myndighetene i regulering av markedet. Dette kan også være en form for ansvarsfraskrivelse ettersom en ikke har personlig kapasitet til å engasjere seg i miljøsituasjonen, og muligens en form for benektelse. Siden en selv ikke klarer å engasjere seg og gjerne vil beskytte seg fra miljøproblemene, da de oppleves som skremmende vil en kunne frasi seg ansvaret en får gjennom individualiseringen og stole på myndighetenes evne til å regulere markedet (Norgaard 2006).

6.2.4 «Jeg tror jo ikke jeg kan forandre verden» - Ansvar for miljøsituasjonen

Informantene skiller mellom hva som er ønsket og uønsket forbrukeratferd, hvor de viser til forskjellige praksiser i forhold til markedet og eget forbruk. De ønsker å gjøre det som er rett, men finner ulike påvirkningsforhold som tyngende i henhold til ens evne til å gjennomføre miljøhandlinger i hverdagslivet. Det som blir viktig er i all hovedsak det virkelighetsnære og gjeldene for egen påvirkning. Selv om husholdningene blir pålagt ansvar ovenfor eget forbruk

og miljøbelastning med virkemiddel i å utøve forbrukermakt, opplever de ikke å ha denne muligheten. Dette, i likhet med Ditlev- Simonsens (2015) funn, kommer frem gjennom ens ansvarliggjøring av myndighetene.

Selv om individet kan kjenne på ansvaret ovenfor miljøsituasjonen, blir det ansett som et håpløst prosjekt å skulle stå alene som endringsagent. Det å bli stående ansvarlig for globale utfordringer mellom store samfunnsstrukturer som presser med ulike behov, fører ifølge Fleming m.fl (2014) til at personlig initiativ blir sett på som uviktig i den store sammenhengen. Dette kommer også til syne gjennom empirien hvor en opplever manglende evne til å påvirke, ved blant annet forbrukermakt. For at husholdningen aktivt skulle utøve forbrukermakt viser de til et behov for å mobilisere massene for å ha hensikt, og viser til en manglende evne i å gjøre så. Men viset til muligheten ved å organisere seg, og deres evne til å skape endring, slik at man forbinder ikke dagligdagse forbrukervalg med utøvelse av forbrukermakt. Samtidig som en finner ens egne muligheter for rasjonelt miljøvennlig forbruk begrenset av strukturens hindringer, legges det vekt på at det er her løsningen ligger. De ønsker at myndighetene skal legge til rette, ikke bare i regulering av pris og merking, men gjennom regulering av markedet og ens handlingsmulighet. Markedet bør styres av myndighetene gjennom å fjerne de produkter som utgjør risikoer på miljø og helse, da lettes det individuelle ansvaret og en vil slippe motstridende adferds logikker. Blant annet kommer omfattende bruk av plastemballasje på produkter som et eksempel, dette beskrives som å kjøpe søppel. Markedet bruker ulike midler for å gjøre produktene attraktive og i å gjøre så brukes ressurser som husholdningene omformer til søppel når varen er tatt hjem. Dette ansees i all hovedsak som unødvendig og et virkemiddel for å øke forbruket, som en vanskelig kan styre unna og ettersom en inngår i den sosial orden vil man være mindre tilbøyelig for å gjøre en slik aksjon alene (Kollmuss et al. 2010). Dermed blir også den sosiale ordenen et område som påvirker handling, ettersom en finner det vanskelig å stå alene om miljøhandlinger.

Men selv om en finner det vanskelig å utføre miljøhensyn på bakgrunn av manglene tilrettelegging, finner alle informantene forskjellene mellom industri og husholdning som et aspekt for påvirkning. Det å skulle ta personlig ansvar for miljøsituasjonen oppleves som ubetydelig ettersom «*min lille forskjell, vil være mye mindre enn andre sin*», her i all hovedsak industri og produksjon. Ikke bare trekkes forholdet mellom industri og individ frem, men forhold mellom ulike nasjoner. Hvor informantene setter store forurensende og fremvoksende økonomier som Kina, USA og Russland opp mot ikke bare ens eget personlige bidrag, men det nasjonale. Dermed blir ikke bare individuelle miljøhensyn sett på som

ubetydelige, men Norge i sin helhet. Siden nasjonene forurenses av ulik grad er det forsøkt å inngå internasjonale avtaler som forplikter land å regulere utslipp, men dette viser seg å være vanskelig når forpliktelsene er på frivillig basis (Lidskog et al. 2013). Dermed finner en «den kollektive handlingens problem» eller mer kjent som «allmenningens tragedie» ikke bare på individ nivå, men også i forhold til det globale samfunnet. Det å skulle endre ens egne vaner til fordel for det store kollektive godet vises å være vanskelig da en ikke kan være sikker på andres intensjoner (Gåsdal et al. 2009). Det å skulle gjøre miljøsyn er for enkelte forbundet med opplevelsen av personlig tap, hvor en får negative konsekvenser gjennom begrensning av eget forbruk. Selv om informantene i all hovedsak ønsker å handle ut ifra det en mener er rett, finner de det vanskelig å gjøre så, gjennom manglende tilrettelegging og betydningen av egen innsats. Det legges vekt på at en er seg selv nærmest og sikrer sine egne interesser først og fremst, innen både internasjonale og individuelle forhold. En baserer seg på at nestemann skal gjøre tiltak før en selv går inn for endring, dermed skapes og vedlikeholdes «det kollektive handlingens problem» (Gåsdal og Sande 2009).

6.3 Oppsummering

Det å skulle gjøre miljøsyn i hverdagen med grunnlag i økologiske verdier viser seg ofte å være utfordrende. Man står ovenfor store komplekse konfliktforhold, ikke bare innenfor ens egen handlingsmulighet, men ved gjeldene samfunnsstruktur og det globale internasjonale samfunnet. Dette viser seg gjennom det Skorstad (2005) definerer som det «store miljøvernet», bestående av de nasjonale, internasjonale og globale problem og endringer, og det «lille miljøvernet», bestående av det lokale og individuelle. Selv om informantene viser seg å ha moral, som skaper et ønske om miljøhandlinger har det ikke blitt omformet til absolutte regelsett eller faste normer (Skorstad 2005). For å skulle gjøre miljøsyn som en del av hverdagen legger de vekt på viktigheten med regulering og tilrettelegging, det kommer altså frem et ønske om en sterkere stat som forminsker eller tar bort det individuelle ansvaret. Kollmuss et al. (2010) og Groot et al. (2014) og Skorstad (2008) mener en må forminske konfliktforholdene ved å gjøre det enklere for individuelle miljøhandlinger. En må følge kunnskap og moral opp med praktisk tilrettelegging. Dette ansvaret ligger ifølge Giddens Paradokset og «allmenningens tragedie» på staten som regulerende organ (Gåsdal et al. 2009). Som støttes opp av både egen empiri og Ditlev- Simonsens (2015) funn av den individuelle ansvarliggjøringen av myndighetene.

6.4 Miljøhensyn gjennom avfallssortering

6.4.1 «Det føles godt å sortere ... det føles bra at jeg er litt miljøbevisst, for jeg vet at det er viktig ...» - Avfallssortering som miljøhandling

Til forskjell for miljøhensyn i forbruket, har informantene i denne studien et konkret tiltak og forholde seg til, hvor de gjennom fem ulike fraksjoner skal kilde gjenvinne eget husholdningsavfall. Som følge av dette viser informantene at den fremste miljøhandlingen de gjør i sine dagligliv er nettopp sortering av eget avfall. Til forskjell for Fleming m.fl (2014) handlingslogikkdiskurs viser det seg at innføring av tiltak skaper bevissthet rundt adferden. Ettersom en fikk konkrete tiltak man var pålagt å følge opp, skaptet det altså en bevissthet rundt avfallet og verdien ble til. Et viktig poeng er at det viser seg at tiltak skaper bevisstgjøring, som igjen gjør det vanskeligere for husholdningene å ta dårlige valg. Prosessen fører til at man ser på sortering som en verdi i seg selv, som blir både viktig og meningsfull. Det er et konkret og lokalt forankret tiltak som man må forholde seg til i dagliglivet, og selv om en kan finne flere motiver bak handlingen enn hensyn til miljøet finner de sortering i all hovedsak positivt.

Hvordan en forholder seg til pålagt sortering opphever på sett og vis Giddens Paradokset. Dette fordi man i motsetning til generelle miljøhensyn som baserer seg på frivillighet, blir alle husholdninger pålagt, tvunget renovasjon gjennom myndighetenes regulering. Det oppleves som positivt for husholdningene ettersom det tjener et formål i dagliglivet og letter det individuelle ansvaret (Giddens 2011). Samtidig vil tiltaket minske utviklingen av «allmenningens tragedie» siden det er innført for alle husholdningene innen de ni kommunene og en står dermed ikke ovenfor de samme utfordringene som de frivillige miljøhensyn representerer. Det som der imot kommer frem gjennom empirien er en fremtreden av gratispassasjer tenkning, hvor det viser seg at de «forsiktige deltakerne», som gjør begrensede eller ingen tiltak, blir motivert til å bidra. Man finner et ønske om å bli bedre i å sortere for å ikke være gratispassasjer, på de som allerede handler korrekt (Evang 1991). Det å holde god avfallssortering blir i likhet med godt rasjonelt forbruk sett på som den gode moralske handlingen, det å skulle gjøre det rette. Men ettersom en ikke står fritt til å velge, blir moralen i all hovedsak fulgt opp med handling.

6.5 Påvirkningsforhold i avfallet

Det viser seg at informantene anser sortering av husholdningsavfallet som et positivt og hensiktsmessig tiltak. Det oppleves givende og bidra til fordel for miljøet og en trekker frem avfallshåndtering som den fremste miljøhandlingen en gjør regelmessig som del av ens dagligliv. Men på tross av dette finner en også flere faktorer som spiller inn i ens gjennomføring og oppfølging av sortering.

6.5.1 «Men det er jo også det at restavfallet vårt blir fort fullt» - Motiver for avfallssortering

Likesom med miljøhensyn i forbruket blir en i stor grad påvirket av hvilken betydning tiltaket har for egen påvirkningen. Men til forskjell fra forbruket, finner en pris som motiverende faktor i forhold til avfallshåndteringen. Ettersom forurensningsloven la «forurenser betaler» som et førende prinsipp er det dette Iris Salten IKS jobber ut ifra. Dermed blir husholdningene ansvarlig for å betale for eget restavfall, siden det er begrensende- til ingen, muligheter for gjenbruk. Økonomi blir gjennom dette prinsippet et virkemiddel for å opprette god kildegjenvinning, siden husholdningene blir stilt økonomisk til ansvar for ens egen produksjon av avfall. Det er altså gunstig for husholdningene å kilde gjenvinne så mye som mulig i den hensikt å minimere den økonomiske påkjenningen. I å gjøre så, har renovasjonsselskapene snudd om på de ulike verdiene som Groot et al. (2014) presenterer med å gjøre miljøhandling positivt for de egoistiske verdiene. Dette kommer også til uttrykk gjennom empirien hvor husholdningene finner økonomi som en faktor i henhold til hvilken grad en gjennomfører sortering. I de tilfeller en opplever å ha mye avfall, spesielt hos småbarnsfamiliene, blir det å spare på plassen i restavfallet en faktor for positiv påvirkning. Det å unngå å bruke ekstra økonomiske midler for å kvitte seg med avfallet fører til at en er påpasselig og følge de ulike fraksjonene. En kan dermed gjennom empirien finne tilfeller hvor avstanden mellom de ulike verdiene er minimert eller fjernet og en vil av den grunn oppnå miljøhandlinger til tross for at de er basert på egoistiske verdier (Groot et al. 2014). Dermed finner en eksempler av ulike påvirkningsforhold som enten jobber for miljøet eller imot. Dette trekkes frem som et virkemiddel av Iris Salten med formål å bevisstgjøre husholdningene.

6.5.2 «... det blir jo mer orden i, orden i samfunnet ...» - Avfall satt i system

Selv om Iris Salten benytter pris som sterke virkemiddel finner de dette som den siste løsningen, deres hovedformål er å skape holdningsendring gjennom informasjon og bevisstgjøring. Hvor de legger vekt på at avfallet ikke lengre er søppel, men en ressurs som skal føres tilbake til samfunnet gjennom en sirkulær økonomi. Gjennom husholdningenes kildegjenvinning blir omtrent alt avfallet ført tilbake til samfunnsøkonomien og omformet til varme eller nye produkter. Dermed blir sortering av husholdningsavfallet et omfattende og lokalt miljøtiltak som hver husholdning bidrar til.

«Jeg ser nå bransjen som sådan er veldig opptatt av minimering av avfall, de er opptatt av sortering av avfall og at avfallet ikke er søppel, men en råvare» (Pål ved Iris)

Det å kildegjenvinne avfallet er et resultat av den statlige omformingen som avfallet har gjennomgått. Siden Brundtland kommisjonens rapport i 1987 fikk en for alvor oppslutning rundt avfall som ressurs og som husholdningsinformantene i denne studien gir uttrykk for, blir det absolutt betraktet slik. En finner sortering gunstig både som følge av ressursutnyttelse og med grunnlag i tilrettelegging av tiltak. Det å sortere er blitt en verdi i seg selv, hvor tiltakets innføring førte til en bevisstgjøringsprosess av avfallets betydning i samfunnet. På tross av dette finner informantene det utfordrende å skylle plastavfallet, dette finner informantene strevsomt, til tross for at de bemerker at det krever lite tid og energi.

Men Iris informanten bemerker ikke bare avfall som en ressurs, men en hel omforming av synet på avfallet. Det trekkes et skille mellom at avfallet kan være tilgriset av søppel. Dermed kan en se Douglas (1997) teori om «matter out of place», hvor Iris informanten skiller mellom avfall og søppel. Dermed defineres søppel som noe utenfor sin plass, det kan være matavfall i plastfraksjonen eller omvendt. Det er noe som ikke hører til, som må fjernes for å få en ren fraksjon. Det blir et biprodukt av at ting settes i system, og i dette tilfellet har en systematisert hvilket avfall som skal i hver fraksjon. Og i det disse blandes får en avfall på avveie, og i den sammenheng blir det søppel. I så måte har Iris Salten omformet innbyggernes søppel til avfall ved å sette det i system og skape en orden som de kan forholde seg til. Gjennom omformingen av søppelet har myndighetene og renovasjonsselskapene tillagt ny mening til avfallet. Dette kommer til uttrykk gjennom husholdningenes ny innfunne verdi både gjennom avfallet som ressurs, men gjennom sorteringen i sin helhet (Douglas 1997).

Dette er også et område husholdningsinformantene viser til, hvor tvunget renovasjon har et formål i hjemmet. Ved å omforme søppelet, det uønskede, som en ressurs har informantene fått et nytt forhold til eget avfall. Det å sette søppelet inn i system har skapt en systematisering

av avfallet i hjemmet som tjener et større formål og bli kilde til en god miljøhandling. Informantene viser til at de har eller ønsker å legge til rette for egen sortering under kjøkkenbenken. Selv om en finner ulike muligheter for dette, da det kan være krevende, har de fleste informantene et system de setter avfallet inn i. Da det representerer noe stygt, ille luktende, ekkelt og skittent vil man få det ut av syne. Hvor det for mine informanter vises et skille mellom grad av sortering er i all hovedsak der en har begrensede muligheter for å skape egne systemer. Dette kommer frem hos de informantene som leier leilighet og gjerne har begrenset med plass for å lagre avfallet, her er spesielt plastfraksjonen utsatt. Denne beskrives som å ta mye plass og skape sjenanse om den er synlig, det ønskes derfor bedre løsninger for å kunne gjennomføre god sortering. Dette er også tilfelle for flere av informantene, hvor en ønsker å gjøre en god jobb, spesielt i forhold til farlig avfall. Flere av informantene beskriver enkelte opplevelser av det som kalles kognitiv dissonans som følge av lettvinde og enkle løsninger. Det viser seg at informantene ønsker mer og bedre tilrettelegging på de områder de finner utfordrende.

For flere av informantene finner en ikke miljøhensyn som største motiv for sortering, men heller som et resultat av vane og rutine, både innad i hjemmet og utenfor. Derfor blir tilrettelegging av tiltak avgjørende for gode sorteringsvaner. Når det ikke var sorteringsordning reagerte man ikke på det, men siden Iris Salten har innført rutiner og systemer for avfallshåndtering i husstanden finner informantene det gunstig både med tanke for miljø, men også for en selv. Det viser seg å ligge en tillit til sorteringsordningen og renovasjonsselskapet, på tross av til dels manglende kunnskaper og aktive myter; renovasjonsselskapene har ikke rutiner for behandling, og sortering blir dermed nytteløst. Dette kommer tydelig frem som en motsetning til miljøhensyn i forbruket, hvor en for det meste finner manglende tillit til produksjon og produkt. Det bunner i en tillit som kan komme av sorteringsordningens nærhet i lokale forhold, hvor hver husholdning har en relasjon til renovasjonsselskapet og tiltro til deres evne i å nyttiggjøre seg av det arbeidet husholdningene legger i sorteringen.

6.5.3 «... vi skal jo føle et personlig ansvar ... og det gjør man jo når man ivaretar og sorterer ikke sant ...» - Avfall og personlig ansvar

Det å gjøre miljøhensyn gjennom sortering av husholdningsavfallet er for informantene en naturlig del av hverdagen, hvor en både sorterer i omfattende grad og finner forbedringspotensialet. Men de ser alle verdien i handlingen, finner det gunstig og meningsfullt. Men for de som gjør begrenset eller ingen tiltak finner en ytre påvirkninger som spesielt gjeldene, gjennom begrensninger til systemskapning. Men de skiller seg også ut på et annet område, hvor begge leier leilighet og beskriver det å ikke være personlig ansvarlig for avfallssorteringen. I motsetning til ansvar i forbruket, hvor husholdningene i likhet med Ditlev- Simonsens (2015) undersøkelse, fant myndighetene ansvarlig for å legge til rette for enklere å kunne gjøre miljøhensyn, som følge av rasjonelt forbruk. Finner husholdningene sortering av eget husholdningsavfall som ens personlige ansvar og beskriver dette gjennom;

«... har vi et ansvar også i den hverdagslige sorteringen, staten kan ikke følge med opp å sjekke at jeg kaster maten min riktig, sånne ting kan vi gjøre, men, de har hovedansvaret for å legge til rette for oss» (Mie)

Dette kommer også frem gjennom Ditlev- Simonsens (2015) undersøkelse av ansvar for gapet mellom miljøkunnskap og miljøatferd. Hvor individet anså seg selv som personlig ansvarlig i det tilfeller som relaterte seg direkte til hjemmet, ved bruken av sparedusj. Altså under de omstendigheter som er praktisk og enkle for husholdningene og innføre og som staten vanskelig kan regulere. Dette stemmer med egen empiri, hvor husholdningene ser til myndighetene for de store frivillige miljøhensyn, men i forhold til praktisk tilrettelagte tiltak opplever de i større grad personlig ansvar og trekker frem myndighetenes manglende evne til å regulere innad i hjemmet. Men dette er også spesielt for de husholdningene som eier egen bolig og blir så personlig ansvarlig for egne fraksjoner. I de tilfellene med leie, kommer det frem en manglende synlighet og distanse til avfallet ettersom en ikke står personlig til ansvar for manglende sortering. Avfallsdunkene er ansett for å være allemannseie og en finner i så måte en fremvekst av «allmenningens tragedie». Dette trekkes også frem hos Iris Salten som utfordrende ettersom synlighet blir en faktor i hvordan en gjennomfører sortering (Gåsdaal et al. 2009).

Som virkemiddel for å bedre sorteringen legger Iris vekt på informasjon og bevisstgjøring hvor de gjennom direkte kontakt med kunden har gått ut med kampanjer som setter merkelapp

på husholdningsavfallet. Gjennom denne får man enten rød, grønn eller gul lapp på avfallet alt etter i hvilken grad en gjennomfører sortering. Selv om kampanjen har som formål å bevisstgjøre, ilegger den også sanksjoner på husholdningene. Informantene opplevde dette som positivt ettersom flere hadde opplev å få grønn lapp med «gladfjes» og ønsket gjerne flere slike kampanjer. Hvor de beskrev sanksjonen som positiv og en anerkjennelse på godt gjennomført arbeid. Men om de informantene som i manglende grad sorterer ville finne rød lapp med «surfjes» og ikke hentet søppel, som en negativ sanksjon, og manglende eller dårlig sortering ville i så tilfelle bli synlig ovenfor andre. Dette ville føre til endrede adferdsmønster for å slippe den sosiale sanksjonen. Også de oppfordret til bruk av slike kampanjer som virkemiddel for å bedre sorteringen i regionen (Schiefløe 2006).

6.6 Oppsummering

Informantene uttrykk for viktigheten i å bli regulert og betydningen personlige konsekvenser ville hatt på miljøtiltak. Dette kommer også til syne gjennom ens motivasjon for gode sorteringsvaner som følge av økonomiske virkemiddel. Flere vektlegger betydningen myndighetene har som regulerende organ ovenfor både miljøhensyn i dagligvareforbruket og avfallssorteringen. Hvor en i motsetning til forbruket finner personlig ansvar stekt hos husholdningene i forhold til konkrete og praktisk tilrettelagte tiltak, mens en innen forbruket finner frivillighet og omfang, utfordrende og i all hovedsak utenfor ens individuelle kontroll. Mens en finner generelle miljøhensyn vanskelige å forholde seg til gjennom Giddens Paradokset, blir det innenfor sortering motsatt. Mens en finner sortering positivt, virkelighetsnært og gunstig, ansees generelle miljøhensyn som negativt, fjernt og meningsløst. Men på tross av positiviteten legges det vekt på ulike praksiser innad i kommunene og forskjell mellom industri og private husholdninger. En finner det betenkelig at noen skal gjennomføre omfattende tiltak, mens enkelte kommuner og industrier holder små eller begrensede tiltak for sortering. Av den grunn blir også «allmenningens tragedie» noe synlig i forhold til den store samfunnsstrukturen, men til forskjell, fortsetter husholdningene med sorteringen og personlig ansvar. Og som del av ens personlige ansvar, anser de i likhet med Iris Salten, bevisstgjøring som viktig i gjennomføring av sortering, men ikke avgjørende. Tilrettelegging blir i all hovedsak den avgjørende faktoren og en finner viktigheten med å sosialiseres inn i ordningen som et virkemiddel for å innføre det inn i den sosiale ordenen. Dette ansvaret legger de på en selv ettersom man må lære egne barn meningen med tiltaket.

7 Sammenfatning og konklusjon

Som følge av individualiseringen blir husholdningene i all hovedsak ansett som endringsagentene i forhold til de globale miljøproblemene (Lidskog et al. 2013). Målet for denne studien har vært å undersøke hvordan husholdninger forholder seg til miljøhensyn som del av dagliglivet, med spesielt fokus på dagligvareforbruket og avfallshåndtering. Gjennom å studere hvilke faktorer som påvirker miljørelaterte hverdagshandlinger, kommer det gjennom analysen og de empiriske dataene frem ulike påvirkningsforhold som muliggjør eller begrenser husholdningers gjennomføring av miljøhensyn i hverdagen. I gjennom dette kapitlet skal jeg konkludere funnene i analysen opp mot de forskningsspørsmålet og videre legge frem hovedfunnene.

7.1 «Hvilke faktorer påvirker miljørelaterte hverdagshandlinger?»

Gjennom empirien kom det frem fire kategorier som viser seg å ha betydning for husholdningers gjennomførelse av miljøhensyn; moral og grad av miljøhensyn, egen påvirkning, orden og system, samt forholdet mellom individualisering og infrastruktur. Innenfor disse kategoriene ligger det ulike påvirkningsforhold ettersom ens grad av miljøhensyn på mange måter viser seg å være avhengig av de påfallende kategoriene.

I hvor stor grad en gjennomfører miljøhensyn viser seg å være påvirket av hvilke moraler en ønsker å leve etter. Hvor «positive grønne» gjør en rekke miljøhensyn gjennom ens forestilling om hvordan en ønsker å leve og hvilket samfunn en ønsker å ha. De utviser i større grad miljøbevissthet gjennom ens levestil og definerer dette som valg av livsstil. «Avfallsovervåkerne» anser seg selv som gjennomsnittlig opptatt av miljøet og gjør begrensede miljøhensyn med forbedringspotensialet, mens de «forsiktige deltakerne» gjør begrensede til ingen miljøhensyn og opplever ikke dette tyngende. Men selv om en finner ulike former for miljøhensyn i dagliglivet viser alle til en gjeldene moral i forhold til hvordan en forbruker. Det skilles mellom praktisk forbruk; bruk av handleliste og planlegging og ustrukturert forbruk; ingen handleliste og ofte preget av spontanhandling. Dette viser til ulike relasjoner til markedet, hvor praktisk forbruk holder distanse og ustrukturert forbruk viser til en nærhet gjennom tilgjengelighet og enkelhet. Selv om alle informantene ønsker å holde praktisk forbruk vises det til vanskeligheten med å endre gamle vaner.

Ettersom det er et ønske om å holde gode rasjonelle forbruksvaner gjennom det praktiske forbruket finner informantene ønske om å minimere forbruk ved bruk av handleliste og unngå matsvinn. Men det å gjøre innkjøp basert på miljøhensyn finner flere av informantene utfordrende, da det gjerne er dyrere og krever mer arbeid. Informantene tar dermed valg basert på egen vinning. Hvor de «positive grønne» i all hovedsak baserer sine valg ut ifra ens økologiske verdier, men finner eget handlingsrom ofte begrenset av ens egen personlige kapasitet gjennom økonomi. «Avfallsovervåkerne» og de «forsiktige deltakerne» velger som oftest basert på økonomi og helse. Altså spiller personlig preferanse inn på hvilke valg en gjør. Men i de tilfeller hvor helse blir prioritert finner en ofte at dette samsvarer miljøvennlige produkter og en gjør miljøhensyn gjennom ens egoistiske verdier. Dette kommer også til syne gjennom avfallsordningen. I forhold til grad av sortering finner en innenfor «avfallsovervåkerne» gode sorteringsvaner som følge av økonomisk vinning, hvor en ikke ønsker å betale større avfallsdunk som følge av dårlig sortering. Dette støtter opp under Kollmuss et al. (2010) og Groot et al. (2014) forklaring med at det er enklere å gjøre miljøhensyn om det ikke går på bekostning av en selv.

I likhet med påvirkningsforhold mellom moralen og egen påvirkning finner en orden og system som en faktor i forhold til hvilken grad en gjør miljøhandlinger. Hvor en i forbruket finner det vanskelig å gjøre miljøhensyn som følge av manglende system, her blir det opp til den enkelte forbruker og oppsøke informasjon om produktene, og sette seg inn i hvilke konsekvenser de forskjellige har på miljøet. Informantene savner orden igjennom synlig og lett tilgjengelig merking av varer, ettersom en finner det mindre sosialt akseptabelt å studere hvert produkt for informasjon. I likhet med Ditlev- Simonsens (2015) undersøkelse, gir mine informanter uttrykk for tilretteleggingens betydning. Dette er også tilfelle i forhold til avfall, hvor en ønsker mer tilrettelegging for å gjøre bedre sorteringen. Men som et resultat av Iris Saltens omforming av avfallet og systemskapning har avfallet fått ny mening. Sortering av husholdningsavfallet viser seg å være kontekstuellet alt ettersom det er skapt rutiner rundt handlingen, og det kommer frem at informantene ikke sorterer i de tilfeller det ikke er skapt rutiner for håndtering, slike som fritidseiendom. Og i de tilfeller en finner manglende eller ingen sortering beskrives ens mulighet til å skape system og orden i hjemmet som en faktor. Ettersom en leier leilighet og ikke har mulighet eller plass til å skape eget system, for de ulike fraksjonene finner en det utfordrende og gjennomføre gode sorteringsvaner.

De tre ulike faktorene blir spesielt knyttet opp mot den siste, hvor en finner forholdet mellom individualisering og infrastruktur. Den gjeldene samfunnsstrukturen er spesielt viktig i hvordan en anser miljøhandlinger, ettersom en beskriver at denne er avgjørende for hvilke muligheter og begrensinger en har for å gjøre miljøhensyn. I forbruket beskrives det å stå i mellom markedskreftene og myndighetene, hvor en skal gjøre individuelle miljøhensyn til ingen nytte. Ettersom ens eget bidrag oppleves lite og ubetydelig i forhold til produksjon og industri og en opplever det å tape ettersom miljøhensyn blir ansett som å redusere forbruk av både dagligvarer, energi og transportmidler. Dermed finner en manglende tilrettelegging gjennom samfunnsstrukturen avgjørende for ens forbruksvaner. Mens en innen avfall finner samfunnsstrukturen avgjørende for det miljøhensynet sorteringen representerer. Ettersom tiltaket er innført av myndighetene gjennom tvunget renovasjon beskrives det som ansvarlig for å endre både moral og adferd. Hadde ikke tiltaket blitt innført ville en heller ikke hatt kunnskapen eller verdiene, dette blir i så måte et tilfelle som viser hvor underlagt en er samfunnsstrukturen. Og en finner forskjeller mellom hvordan en anser ens eget personlige ansvar. I tilfelle med forbrukeratferd finner en i likhet med Ditlev- Simonsen (2015) myndighetene ansvarlig for gapet mellom kunnskap og adferd, mens en for sortering av husholdningsavfallet finner ens eget personlige ansvar sterkest. Dette kommer også frem ved forskjeller om en eier eller leier bolig, der en er personlig ansvarlig for egen sorteringsordning finner en bedre rutiner, enn i de tilfeller hvor en har felles ordninger. Dermed blir personlig ansvar også ansett som en faktor innad i de ulike husstandene, hvor synlighet spiller inn. Om en ikke sorterer vil dette ikke være synlig i fellesordningen og en vil mest sannsynlig slippe personlige konsekvenser, mens for de som har egne dunker vil ens manglende sortering være synlig og en vil selv stå ansvarlig for manglende eller dårlig sortering.

7.1.1 Sammen drag

Som følge av de ulike faktorene finner en motstridende påvirkningsforhold i forhold til husholdningers miljøbevisste valg. Hvor en gjennom miljøhensyn i forbruket står ovenfor den globale miljøsituasjonen ved enkle hverdagsvalg, blir avfall som tiltak et hverdagslig forhold som en slipper å tenke så mye over. Dette viser seg å være godt integrert hos de fleste husholdningsinformanter, utenom de «forsiktede deltakerne» hvor en mangler vanen og rutinen, dette representerer for de resterende informantene. Det å skulle gjøre generelle miljøhensyn virker for husholdningene meningsløst og det kommer til uttrykk en distanse mellom hverdagshandlingen og miljøproblemene. Dette kommer også til syne hos de

«forsiktige deltakerne» hvor en beskriver manglende forhold til miljøsituasjonen og forbindelsen dette har med avfallssortering, men en finner også tydelig påvirkning av ansvarsfraskrivelse ettersom en ikke selv er ansvarlig for avfallsordningen. Dermed blir synlighet en faktor som potensielt kan skape endring ved vanen manglende sortering representerer. Det skilles i så måte mellom positive og negative miljøhensyn og virkelighetsnære og fjerne miljøproblemer. Avfallet oppleves som et meget synlig og følbart konsekvens av ens forbruk, det er en del av hverdagen som renovasjonsselskapene tar hånd om og tilbakefører til samfunnet (Hylland Eriksen 2011). Dermed finner en verdien i handlingen og tilegner den mening. Gjennom dette kan en tydelig se Giddens Paradokset både i forhold til manglende relasjon, handling og negativiteten man binder generelle miljøhandlinger opp mot. Mens innenfor avfallsordningen forbinder det med mestring, hverdagslig, eget ansvar og positivitet. Dermed kan en se viktigheten av de føringer som muliggjør og legger til rette for miljøhandlinger (Giddens 2011). Det å ta miljøbevisste valg påvirker dermed husholdningene ulikt ettersom hvilket forhold de har til avfallsordningen. Hvor de «positive grønne» og «avfallsovervåkerne» beskriver dette som positivt og gunstig, finner en hos de «forsiktige deltakerne» beskrivelse av manglende egen innsats, system og relasjon til miljøsituasjonen som begrunnelse for manglende handling. Det som der imot er felles for alle husholdningsinformantene er ens syn på de generelle og frivillige miljøhensyn.

7.2 «... da bør alle være miljøbevisst når man kommer til dekket bord» - konklusjon, relevans og videre forskning på feltet

Denne studien viser at tilrettelegging og regulering er avgjørende i henhold til hvordan en forholder seg til- og gjennomfører miljøhensyn, dette kommer til syne gjennom Iris Saltens IKS institusjonalisering av avfallet. Ettersom miljøhensyn i forbruket oppleves som en sterkt privatisert og individualisert handling og endring av de forbruksvaner en allerede har, slik det er nå, krever sterk vilje. Finner en i all hovedsak manglende vilje og mulighet til aktive miljøhandlinger, men også opplevelsen av å begrense omfanget av miljøatferden som følge av samfunnsstrukturen. Mens en innenfor avfallshåndtering finner forhold som er med på å gjøre miljøatferd lettere, ettersom det er satt inn i et system som en kan forholde seg til blir det virkelighetsnært og aktuelt i hverdagen og likt for alle som bor innenfor samme renovasjonsordning. Som følge av dette minsker Iris Saltens kompleksiteten i forhold til miljøatferd og letter det individuelle ansvaret gjennom å sette det inn i en gjenkjennbar kontekst. Både gjennom egen empiri og tidligere forskning finner en ønske om økende statlig

regulering av både markedskreftene og individ, for å gjøre miljøhensyn enklere for husholdningene. De har et ønske om å gjøre det rette, bidra og minske miljøtrusselen, men beskriver tilfeller av avmakt og håpløshet. Som følge av dette har en gode kunnskaper om hva en mener er den korrekte adferden i håndteringen av miljøsituasjonen, men finner ens egen mulighet for påvirkning begrenset, som følge av sterk differensiering i samfunnet. En opplever å stå alene mot store globale samfunnsutfordringer, med lite hjelp til endring, til tross for behovet. Og som følge av dette ser både egne informanter, tidligere forskning og sosiologisk teori til myndighetene for regulering og tilrettelegging av samfunnsstrukturen. Giddens Paradokset (Giddens 2011) og «allmenningens tragedie» (Gåsdaal et al. 2009) legger begge vekt på det statlige ansvaret med å endre måten en forholder seg til miljøutfordringene på hos både foretak og enkeltborgere, samt regulering av felles ressursene ettersom enkelt individet vil handle ut ifra ens egne interesser og sammen skape «den kollektive handlingens problem».

Som følge av Iris Salten IKS institusjonalisering av avfallet, hvor de ni kommunene som utgjør Salten har gått sammen om en felles sorteringsordning. Har de lokale myndighetene overtatt ansvaret for avfallet som miljøproblem, og satt det inn i et håndgripelig system som husholdningene gjennom tid omformer, som en del av den sosiale ordenen. Gjennom både Giddens Paradokset (Giddens 2011), Kollmuss et al. (2010) og Skorstad (2008) legges det vekt på betydningen vaner har for adferd og en undervurdering av disse på feltet. Men som en konsekvens av Iris Saltens tidlige innføring av sorteringsordningen har husholdningene gjennom tid implementert det som en del av hverdagen og skaper mening med handlingen. Dermed kan en se viktigheten av den praktiske tilretteleggingen som Skorstad (2008) legger vekt på, hvor moral og kunnskap er viktig, men ikke avgjørende for handling. Finner en i tilfelle med avfallssorteringen praktisk gjennomføring avgjørende for både kunnskap, gjennom bevisstgjøring, og moralen som følger. Dermed viser dette ifølge Skorstad (2005) til Klaus Eders (1996) beskrivelse av et økende behov og ønske om institusjonalisering som både verner felles goder mot individuelle interesser, men også endrer måten en anser miljøspørsmål (Skorstad 2005). Iris Salten IKS har i all hovedsak klart å omforme avfallet fra søppel til verdi gjennom en holdningsendring hos informantene. Og det legges videre sterke føringer for at det er ønskelig med mer utarbeiding og tilrettelegging av avfallsordningen fra husholdningenes side. Som en konsekvens av husholdningenes nære relasjon til Iris Salten i lokal miljøet finner man en tillit til arbeidet de gjør i håndteringen av de ulike fraksjonene.

Som følge av Iris Saltens system og omforming av avfallet finner man i dette tilfelle økende miljøhandling i hverdagen, som gir husholdningene konkrete tiltak for å bidra til å minimere miljøpåkjenningen. Dermed er Iris Salten IKS en faktor som er med på å tette gapet mellom kunnskap og adferd i forhold til miljøhandlinger.

Som følge av dette viser denne studien betydningen institusjonalisering av miljøpolitikken har for husholdningene og gjennomførelsen av miljøbesparende tiltak. Det skaper lokalt forankret og konkrete tiltak som blir omformet til en del av hverdagen, og gir en videre forståelse av betydningen, vane og rutine har for miljørelaterte hverdagshandlinger. Det som kunne vært aktuelt for videre forskning er å se på hvordan de ulike praksisene og systemer, mellom kommunene, kommer til syne gjennom husholdningenes implementering av avfallsordningen. Og avslutter her med et sitat fra egen empiri;

«Når man begynner å sortere så forandrer jo det holdningene, en adferd forandrer jo holdningene» (Tie)

Litteraturliste

- Aakvaag, G. C. (2008) *Moderne sosiologisk teori*. Oslo, Abstrakt forl.
- Allan, K. (2013) *Contemporary social and sociological theory - Visualizing social worlds*, SAGE Publications Inc.
- Baklien, B. (1995) *Natur, miljø og samfunn : miljøproblemer i et tverrfaglig perspektiv*. Oslo, TANO.
- Bauman, Z. (2007) *Consuming life*. Cambridge, Polity.
- Bauman, Z. (2007) Kap 9: Forbrukersamfunn. I: Schjelderup, G. E. & Knudsen, M. W. (2007) *Forbrukersosiologi : makt, tegn og mening i forbrukersamfunnet*. Oslo, Cappelen akademisk forl. S223-251
- Bauman, Z. et al. (2004) *Å tenke sosiologisk*. Oslo, Abstrakt forl.
- Bauman, Z. et al. (2006) *Flytende modernitet*. 2. utg. Oslo, Vidarforl.
- Beck, U. (2009) *World at risk*. [2nd ed]. Cambridge, Polity.
- Beck, U., Nielsen, T. H. & Eriksen, A. (2010) *Risiko og frihet*. Bergen-Sandviken, Fagbokforl.
- Blaikie, N. (2010) *Designing social research : the logic of anticipation*. 2nd ed. Cambridge, Polity Press.
- Calhoun, C. et al. (2012) *Contemporary sociological theory*. 3rd ed. Oxford, Wiley-Blackwell.
- De Groot, J. I. M. Steg, L. (2009) Mean or green: Which values can promote stable pro-environmental behavior? *Conservation letters*, 2 (2), s. 5.
- Department for environment, f. a. r. a. (2008) *Motivations for pro-environmental behavior: A report to the Department for environment, food and rural affairs*. Department for environment, f. a. r. a. Tilgjengelig fra: https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/69277/pb13574-behaviours-report-080110.pdf [11.05.2017].
- Ditlev-Simonsen, C. D. et al. (2015) The gap between attitude and behavior in environmental protection - the case of Norway. I: *Science based activism : festschrift to Jorgen Randers*. Bergen, Fagbokforl.
- Douglas, M. L. & Lie, K. A. (1997) *Rent og urent : en analyse av forestillinger omkring urenheter og tabu*. Oslo, Pax.
- Eder, K. (1996) *The social construction of nature - Sociology of ecological enlightenment*. London, Sage Publications.
- Eidsmo, J. A. (1991) *Miljøleksikon : energi, helse, natur, økologi*. Bekkestua, NKI.
- Elster, J. (2007) *Explaining social behavior : more nuts and bolts for the social sciences*. Cambridge, Cambridge University Press.

- Evang, A. (1991) *Verdier som kompass : om personlighet, samfunn og framtid*. Oslo, Cappelen.
- Fleming, A. et al. (2014) Challenging dominant discourses of climate change. *Climatic Change*, 127 (3), s. 407-418.
- Foucault, M. (1999a): *Diskursens orden*. Oslo: Spartacus
- Giddens, A. (2011) *The politics of climate change*. 2nd ed., rev. and updated. Cambridge, Polity.
- Giddens, A. & Eriksen, A. (1997) *Modernitetens konsekvenser*. Oslo, Pax.
- Grundt, A. L., Henrik. (2015) *Norsk avfallspolitikk - Veien fra deponi til ressurs*. Norge, A. Tilgjengelig fra: <file:///C:/Users/Ine/Desktop/Masteroppgave%20-%20hverdagen%20for%20miljøet/Artikler%20og%20Tidligere%20oppgaver/AvfallNorgerapport8Avfallshistorien2015juli.pdf> [29.04.2016].
- Gullestad, M. (1989) *Kultur og hverdagsliv : på sporet av det moderne Norge*. Oslo, Universitetsforlaget.
- Gåsdal, O. & Sande, A. (2009) *Miljø og samfunn : sosiologiske perspektiver på forholdet mellom mennesker, naturen og de menneskeskapt miljøproblemene*. Oslo, Cappelen akademisk.
- Hardin, G. (1968) The Tragedy of the Commons, *Science* 162: 1243-1248
- Hille, J. S., Hanna; Aall, Carlo; Sataøen, Hogne. (2008) *Miljøbelastningen fra norsk forbruk og norsk produksjon 1987-2007. En analyse i forbindelse med 20-årsjubileet for utgivelse av rapporten "Vår Felles Framtid" og lanseringen av målet om en bærekraftig utvikling*. . Vestlandsforskningsrapport nr. 2/2008 Sogndal, Vestlandsforskning. Tilgjengelig fra: <<http://www.vestforsk.no/rapport/miljobelastningen-av-norsk-forbruk-og-produksjon-1987-2007>>.
- Hviid Jacobsen, M. & Kristiansen, S. (2005) *Hverdagslivet : sociologier om det upåagtede*. København, Hans Reitzel.
- Hylland Eriksen, T. (2011) *Søppel : avfall i en verden av bivirkninger*. Oslo, Aschehoug.
- Høyser, K. G. (2003) Husholdning, forbruk og miljø - Et historisk perspektiv. vestforsk.no, Vestlandsforskning.
- Iris Salten IKS. (N.D-a) *Kildesortering*. [Internett]. Iris-salten.no, Iris Salten IKS. Tilgjengelig fra: <<http://www.iris-salten.no/nor/husholdning-1/kildesortering?lang=nor>> [Lest 17.06.2016].
- Iris Salten IKS. (N.D-b) *Renovasjonsforskriften*. [Internett]. Iris-salten.no, Iris Salten IKS. Tilgjengelig fra: <fra <http://www.iris-salten.no/nor/om-iris-1/renovasjonsforskriften?tabID=1634>> [Lest 07.07.2016].
- Iris Salten IKS. (N.D-c) *Restavfall*. [Internett]. Iris-salten.no, Iris Salten IKS. Tilgjengelig fra: <<http://www.iris-salten.no/nor/husholdning-1/kildesortering/restavfall>> [Lest 17.06.2016].
- Iris Salten IKS. (N.D-d) *Slik sorterer du*. [Internett]. Iris-salten.no. Tilgjengelig fra: <<http://www.iris-salten.no/nor/husholdning-1/kildesortering/slik-sorterer-du>> [Lest 17.06.2016].

Iris Salten IKS. (2013) *Årsmelding 2013*. [Internett]. Iris-salten.no. Tilgjengelig fra: <<http://www.iris-salten.no/nor/om-iris--1/arsmeldinger/arsmelding-2013/historikk>> [Lest 06.06.2016].

Iris Nytt april 2016:8,9

Johannessen, A., Christoffersen, L. & Tufte, P. A. (2016) *Introduksjon til samfunnsvitenskapelig metode*. 5. utg. Oslo, Abstrakt.

Kalnes, ø., Austvik, O G., Røhr, H S. (2011) *Internasjonale relasjoner - en akkurat passe lang introduksjon*, 1. utgave, 2. opplag, Cappelen Akademisk Forlag

Klima- og Miljødepartementet. (2014) *Ansvarsområder og oppgaver i klima- og miljødepartementet*. [Internett]. Regjeringen.no, Klima- og miljødepartementet. Tilgjengelig fra: <<https://www.regjeringen.no/no/dep/kld/dep/id673/>> [Lest 30.05.2016].

Klima- og Miljødepartementet. (2015) *Lov om vern mot forurensninger og avfall - Forurensningsloven*. [Internett]. Lovdata.no, Klima- og miljødepartementet. Tilgjengelig fra: <<https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1981-03-13-6>> [Lest 25.05.2016].

Klima- og Miljødepartementet. (n.d) *16 Avfall og gjenvinning* [Internett]. Regjeringen.no, Klima- og miljødepartementet. Tilgjengelig fra: <https://www.regjeringen.no/no/dokument/dep/kld/stmeld/19961997/st-meld-nr-58_1996-97/16/id191333/> [Lest 29.04.2017].

Klima- og miljødepartementet. (2016) *Avfall*. [Internett]. Regjeringen.no, Klima og miljødepartementet. Tilgjengelig fra: <<https://www.regjeringen.no/no/tema/klima-og-miljo/forurensning/innsiktsartikler-forurensning/avfall/id2076495/>> [Lest 13.05.2016].

Kollmuss, A. A., Julian. (2002) Mind the gap: Why do people act environmentally and what are the barriers to pro-environmental behavior? *Environmental Education Research*,8:3, s. 21.

Korsnes, O. (2008) *Sosiologisk leksikon*. 2. utg. Oslo, Universitetsforl.

Krumsvik, R. J. (2014) *Forskningsdesign og kvalitativ metode : ei innføring*. Bergen, Fagbokforl.

Store Norske Leksikon. (2014) *Infrastruktur*. [Internett]. snl.no, Store Norske Leksikon. Tilgjengelig fra: <<https://snl.no/infrastruktur>> [Lest 10.05.2017].

Levin, I. & Trost, J. (2005) *Hverdagsliv og samhandling : med et symbolsk interaksjonistisk perspektiv*. Bergen, Fagbokforl.

Lidskog, R., Blomgren, E. & Sundqvist, G. (2013) *Miljøsociologi*. Oslo, Gyldendal akademisk.

Lindahl, H. (2014) *Fakta om palmeolje*. [Internett]. fremtiden.no, Fremtiden i våre hender. Tilgjengelig fra: <<http://www.framtiden.no/201404036421/aktuelt/mat/fakta-om-palmeolje.html>> [Lest 17.10.2016].

Listhaug, O. Jakobsen, T G. (2008) Verdiundersøkelsen 2007: Norske meninger om miljø - lokalt og globalt. *Samfunnsspeilet*, 22 (1), s. 9.

Miles, M. B., Huberman, A. M. & Saldaña, J. (2014) *Qualitative data analysis : a methods sourcebook*. 3rd ed. Los Angeles, Sage.

- Miljødirektoratet. (25.05.2016) *Avfallshåndtering* [Internett]. Miljøstatus.no, Miljødirektoratet. Tilgjengelig fra: <<http://www.miljostatus.no/tema/avfall/avfall-og-gjenvinning>> [Lest 25.05.2016].
- Miljøverndepartementet. (2013) *Fra avfall til ressurs - Avfallsstrategi*. Regjeringen.no, Miljøverndepartementet.
- Naturvårdsverket. (2008) *Konsumtionens klimapåverkan*. 5903. natruvardsverket.se, Naturvårdsverket. Tilgjengelig fra: <<https://www.naturvardsverket.se/Documents/publikationer/978-91-620-5903-3.pdf>> [23.11.2016].
- Norgaard, K. M. (2006) "We dont really want to know" Environmental justice and socially organized denial of global warming in Norway. *Organization & Environment*, 19 (3), s. 23.
- Næss, H. E. (2010) *Små nøkler - store dører : invitasjon til sosiologi*. Oslo, Universitetsforl.
- Schiefløe, P. M. (2003) *Mennesker og samfunn : innføring i sosiologisk forståelse*. Bergen, Fagbokforl.
- Scott, S. (2009) *Making sense of everyday life*. Cambridge, Polity.
- Statistisk sentralbyrå. (2014) *Avfallsregnskapet, 2014*. [Internett]. ssb.no, Statistisk Sentralbyrå. Tilgjengelig fra: <<http://www.ssb.no/natur-og-miljo/statistikker/avfregno/aar/2016-05-25#content>> [Lest 30.05.2016].
- Statistisk Sentralbyrå. (2015) *Avfall frå hushalda, 2015*. [Internett]. ssb.no, Statistisk Sentralbyrå. Tilgjengelig fra: <<https://www.ssb.no/natur-og-miljo/statistikker/avfkomm>> [Lest 17.06.2016].
- Statistisk sentralbyrå. (2017) *Nøkkeltall for befolkning*. [Internett]. www.ssb.no, Statistisk sentralbyrå. Tilgjengelig fra: <<https://ssb.no/befolkning/nokkeltall/befolkning>> [Lest 14.02.2017].
- Skorstad, B. (2008) *Miljøomsyn i kvardagslivet. Sosiologi i dag*. Novus forlag.
- Skorstad, B. & Universitetet i, T. (2005) *Miljø, kunnskap og moral : tre casestudier av miljøomsyn*. Institutt for sosiologi, Det samfunnsvitenskapelige fakultet, Universitetet i Tromsø.
- Solerød, H. (2016) *Verdens befolkning*. [Internett]. www.snl.no, Store norske leksikon. Tilgjengelig fra: <https://snl.no/verdens_befolkning> [Lest 14.02.17].
- Sortere.no. (N.D) *Plastemballasje*. [Internett]. Sortere.no, Sortere.no. Tilgjengelig fra: <<http://sortere.no/kategori/104/>> [Lest 17.06.2016].
- Stenvik, B. (2011) *Skitt : mennesket, møkka og kulturen*. Oslo, Pax.
- Thagaard, T. (2003) *Systematikk og innlevelse : en innføring i kvalitativ metode*. 2. utg. Bergen, Fagbokforl.
- Thjømmøe, H. M. & Olson, E. L. (2011) *Forbrukeratferd : kjøpsatferd og økonomisk psykologi i markedsføringen*. 8. utg. Oslo, Universitetsforl.
- Tjora, A. H. (2012) *Kvalitative forskningsmetoder i praksis*. 2. utg. Oslo, Gyldendal akademisk.

Vedlegg A – Informasjonsskriv til informanter

Hei!

Jeg er en masterstudent ved Universitetet i Nordland som for tiden tar siste del av studiet Master i Samfunnsvitenskap med fordypning i Sosiologi. I den forbindelse jobber jeg med min masteroppgave som jeg skriver innenfor miljøsociologi.

Jeg har i den forbindelse valgt å benytte meg av forskningsspørsmålet;” Hvordan *påvirkes vår handling i hverdagen av våre holdninger til klima og miljø?*”.

Formålet med prosjektet er å se nærmere på forholdet mellom holdninger og handlinger med tanke på klima og miljø, med fokus på søppelsortering. For å kunne gjennomføre dette søker jeg informanter som driver egen husholdning, og en informant innenfor det lokale renovasjonsselskapet og håper i den forbindelse du har mulighet å delta i et intervju. Det er helt frivillig å delta og du har muligheten til å trekke deg som informant om ønskelig. Selve intervjuet vil bli tatt opp på båndopptaker, forså å bli transkribert og slettet. All informasjon som kommer frem under intervjuet vil være konfidensielt og alle opplysninger vil være anonymisert. Da dette prosjektet ikke inneholder personalia som gjør informantene gjenkjennelig er det ikke nødvendig å sende prosjektet inn til Personvernombudet for forskning, NSD. Informasjonen vil kun bli benyttet som del av dette prosjektet.

Om du skulle ha noen spørsmål angående masteroppgaven kan jeg nås på mail:

inebjorgvik@hotmail.no eller per telefon: 41251417.

Min veileder for masteroppgaven er Berit Skorstad som om ønskelig kan kontaktes på mail:

berit.skorstad@uin.no.

Ha en fortsatt fin dag!

Med Vennlig Hilsen

Ine Bjørgvik

Vedlegg B - Intervjuguide husholdning

Intervjuguide Husholdning

Oppvarmingsspørsmål

- Alder
- Sivilstatus – Familie og husholdning
  - Hvor mange er dere?
  - Bosituasjon – leie eller eie bolig
- Hvem står for innkjøp av dagligvarer og eventuell planlegging av handleliste?
- Hvem lager vanligvis middag?

Refleksjonsspørsmål

- Kan du beskrive hvordan innkjøp foregår i deres hjem?
  - Handler dere kun det dere vet skal brukes?
  - Hvordan ser du på det å kaste mat?
  - Hva legger du i fenomenet forbruk?
  - Reagerer du på hvordan andre forbruker?
  - Når du handler er det viktig for deg at varen er klimavennlig?
  - Har du noen tanker rundt bruken av emballasje på husholdningsprodukter?
- Hvordan sorterer dere søppel?
  - Om du ikke sorterer eller sorterer noe, hva ligger til grunn for dette?
    - Kan du beskrive om dette har noen innvirkning på deg?
  - Hva motiverer deg til å sortere?
    - Har det noe med samvittighet å gjøre?
  - Hva forventes av deg?
  - Reagerer du på hvordan andre sorterer?
  - Har du forslag til hvordan dette kan bedres? Fra din egen side eller Iris?
- Hva legger du i ordet miljøbevissthet?
  - Oppfatter du deg selv som miljøbevisst?
  - Hva tenker du om miljøproblemene?
    - Forsøpling av hav, dyreliv

- Forurensning av vann og luft
- Klimaendringer
- Om du ikke er miljøbevisst, hvorfor sorterer du søppel?
- Føler du noe personlig ansvar for å bedre miljøsituasjonen?
- Hva mener du ligger til rette for at du skal kunne handle miljøbevisst?
  - Er det noen tiltak i hverdagen du kunne gjort for å bedre miljøpåkjenningen?
  - Hvordan innvirkning ville disse eventuelt hatt på hverdagen din?
  - På hvilken måte ville dette latt seg gjennomføre?

Avrundning

- Har du noen mening om søppelsortering er gunstig?
  - Myter om sortering
- Har du noen tanker om sortering av søppel har noen spesiell innvirkning på hverdagen din?
- Er det noe jeg ikke har spurt om som du mener jeg burde ha med?
- Takk for deltakelsen!

Vedlegg C – Intervjuguide Iris Salten IKS

Intervjuguide IRIS

Del 1

- Hva sorteres?
- Hva skjer med søppelet?
  - Hva gjenvinnes?

Del 2

- Hva gjøres for å oppfordre til sortering i hjemmet?
  - Virkemidler?
  - Informasjon?
- Hvilke virkemidler utgjør en forskjell, og hvorfor gjør de det?
- Er det andre virkemidler som kunne vært aktuelle?

Del 3

- Hvordan oppfattelse har dere av den generelle sorteringen i hjemmene?
- Ser dere noen forskjell i grad av sortering mellom de som har felles anlegg og private?
- Er det noen endringer som muligens vil kunne føre til bedre sortering?
  - Egen boks til lys og batteri?
  - Oppbevaring av plast?
  - Bleier?
- Hva synes dere er viktig med resirkulering/ kildegjenvinning?
- Hvilke konsekvenser opplever dere av dårlig sortering?
  - Mer arbeid?
- Hvilke praktiske konsekvenser kommer av dårlig sortering i hjemmene?
  - Dårlig vask av plast?
  - Blandet søppel?
  - Hva er verstingen?

Del 4

- Er mytene om søppelsorteringen bunnet i virkelighet?
  - Alt havner i samme konteiner til slutt.
  - Plasten er for skitten til å kunne gjenvinnes
  - Alt brennes i samme forbrenningsovn, med flere.
- Vil du si at det jobber mange «ildsjeler» her som brenner for ordentlig sortering og gjenvinning?

Tusen takk!